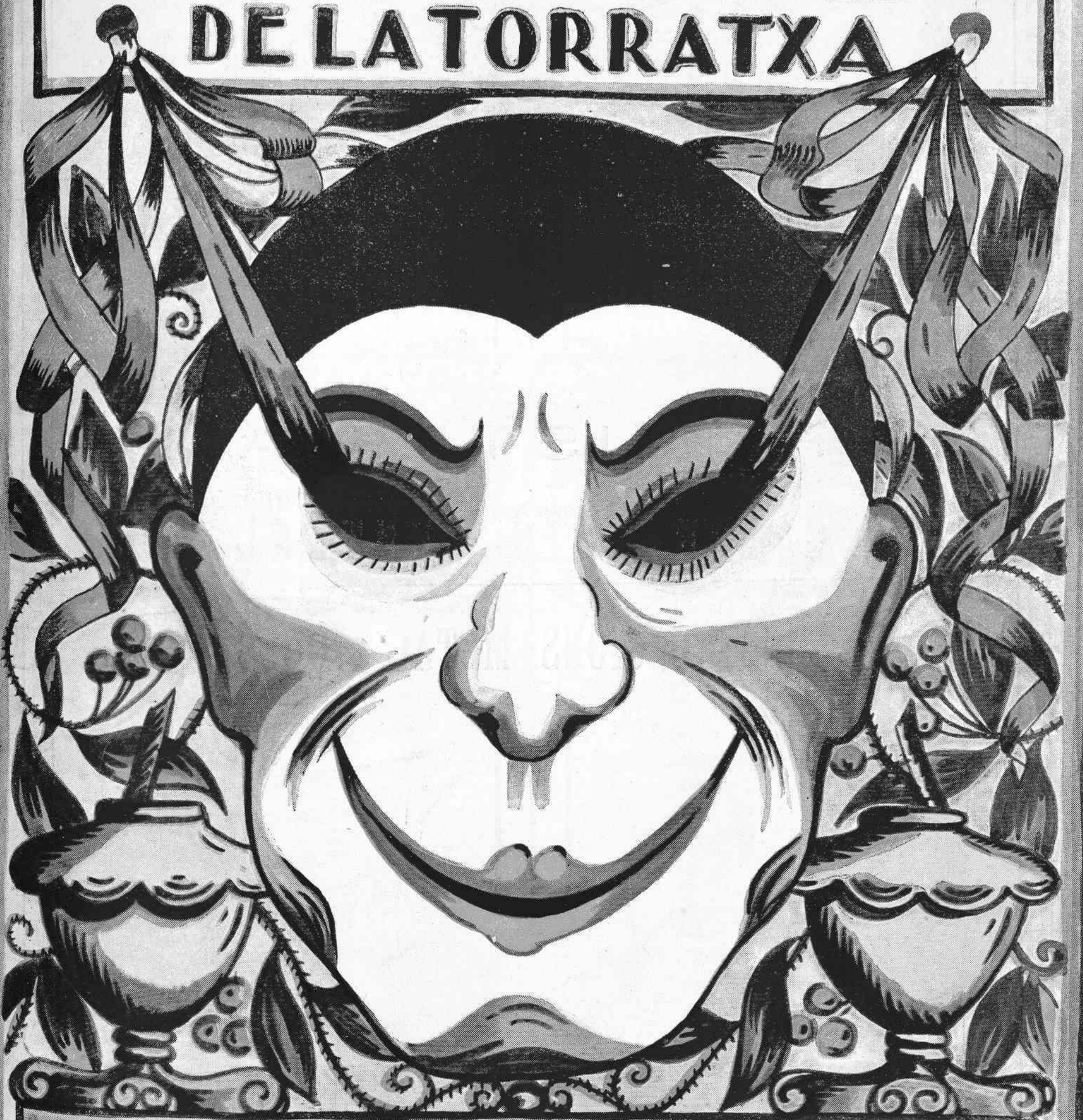


L'ESQUELLA DE LA TORRATXA



TIVOLI

50 CENTS

Anónima Nuria



FUMISTERIA

CALEFACCIÓ CENTRAL

CONSTRUCCIONS METÀL·LIQUES



OFICINES:

Diagonal, n.º 548

TALLERS:

Moyá, del 5 al 11

TELÉFON 379-G.

TÍVOLI-Catalunya Imperial

SOCIETAT ANÓNIMA

Concessionaria dels millors anuncis
Exclusiva dels del TEATRE TÍVOLI,
en el telò, vitrines, programes, etc.

Oficines: DIPUTACIÓ, 340, 1.^{er}
Telèfon 1060 S. P. ■■■ BARCELONA

El mejor disolvente de los uratos
Asepsia de las vías urinarias
Oálculos nefríticos
Reuma articular
Nefritis
Tifus
Gota

UROMETINA

LAMBIOTTE HERMANOS
S. r. l. - Drotophina - Hetamellito tetramina - Formina

PÍDASE
folleto expli-
cativo. Muestras
a los señores médicos

Agte gen.: S. NAVARRO
Rambla del Centro, 8 y 10-Barcelona

Antoni López
Impressor

Impressions comercials
Treballs de totes menes

Olm, 8, interior
Telèfon 4115 A

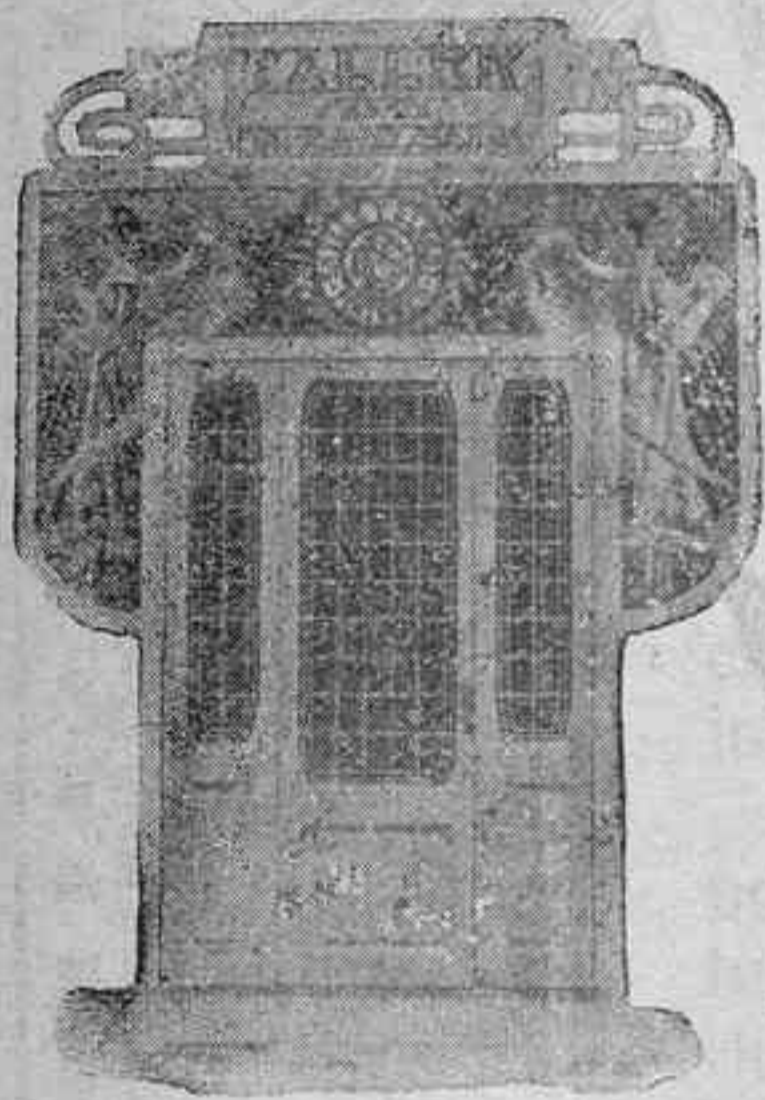
EDEN CONCERT

COMTE DEL ASSALT, 12

TELÈFON NÚM. 3332 A. ::

MUSIC-HALL DE PRIMER ORDRE - Tots els dies grans espectacles a les 3 1/4, tarda i a les 9 1/2 nit

Éxit de **MERCEDES SEROS**, genial cançonetista



TALLER DE PINTURA

ARTÍSTICO-DECORATIVA

M. Batlle Sardá

FACHADAS :: ROTULOS :: DORADOS

OBRAS :: HABITACIONES :: TAPICES

DECORACIONES EN TODO SU RAMO



LAURIA, 11

CASPE, 40

BARCELONA

Tintes bones

Unió, n.º 3

Bazar de la Unió

Útills escriptori

Barcelona

CALÇATS A PREUS DE FABRICA
MODELS DE GRAN NOVETAT
MODELS PRÁCTICS PER A PEUS DELICATS

**CALÇATS FINS
I ECONÓMICS
DE TOTA MENA**



LA FRANCO ESPAÑOLA
ESCUDILLERS, 25
BARCELONA

VENDES AL ENGROS I AL DETALL

BAZAR DE UNIÓN
LA

Unió, 3-Barcelona

Bloks Notes

a DEU cèntims

ARTRITISMO · REUMA · GOTA PIPERAZINA D.^{R.} GRAU

Gran licor
Ferro-Quina

CALISAY



Tónico

Exquisito

Digestivo

Roldós y Cia



L'ESQUELLA DE LA TORRATXA



EL "TÍVOLI"

A TRAVÉS DELS ANYS



QUEST «Tívoli» que, imitant una imatge no per vella menys exacta, podríem dir que s'alça per segona vegada de les seves runes, atresora, com el «Liceo», el «Principal» — dolorosament estrafet, — el «Circo Barcelonés», el «Romea» i l'«Olimpo», entre els teatres que encara són, una història llarga i múltiple. Un passat rublert de records que fan del vell coliseu, tan aïmat de les nostres classes mitja i popular, una pàgina interessantíssima del viure barceloní.

Cresqué el «Tívoli» i arrelà en nosaltres, segons anà la ciutat accentuant la seva creixença. L'esplendor del teatre, que la munificència d'uns bons patricis acaba de reedificar, va íntimament comprès en el desenrotllament i el progrés de Barcelona; en l'afany nobilíssim de la capitalitat de Catalunya d'ofrenar-se al món com una població moderna amb caràcter i fesomia propis; en ple floreixement i esbandiment de la cultura i la riquesa pàtries.

Compta el «Tívoli» setanta anys justos d'existència. Anotar minuciosament els accidents i peripècies que per espai de tant temps han somogut la seva actuació, seria feina llarga i entretinguda, oposta al caràcter essencialment informatiu que ha de presidir al present treball.

Es per això que limitarem la nostra tasca a apuntar els fets principals, les *efemèrides* palpitàntes o sorolloses, per a les que, en el decurs dels anys, ha sigut conferida al «Tívoli» carta de noblesa en el moviment teatral de la nostra terra.

I ho farem amb la brevetat i la concisió possibles, defugint tota mena de digressions i comentaris, que sobre no precisar al llegidor, podrien fer el nostre comès fadigós i cançoner.

L'HOSTATGE PRIMITIU DEL "TÍVOLI"

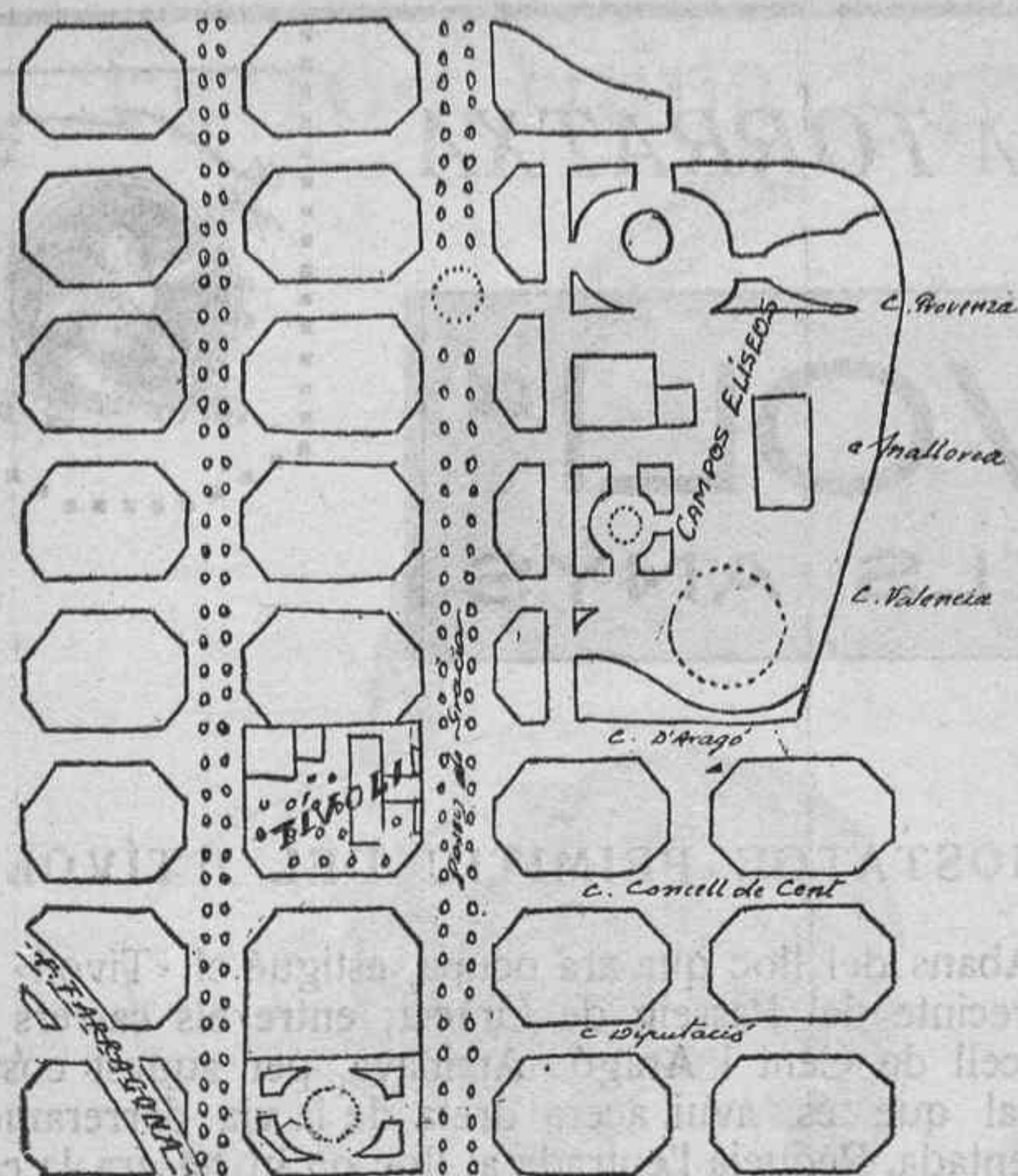
Abans del lloc que ara ocupa, estigué el «Tívoli» en un recinte del Passeig de Gràcia, entre els carrers de Concell de Cent i Aragó. Arribava, per aquest costat, fins al que és avui acera dreta de la via darrerament esmentada. Requeia l'entrada al lloc on hi ha ara la casa dita de l'Amatller en el número 41 del ja nomenat Passeig de Gràcia. Per la part posterior, donava el «Tívoli» damunt de la riera d'«En Malla» extenent-se un bon tros més enllà del que és actualment la Rambla de Catalunya. Serví el «Tívoli», arran de la seva creació, de camp d'esbarjo, destinat a tota mena de jocs. Bona part de l'espai que ocupava, era plantat de flors.

Les primeres noves concretes que del «Tívoli» tenim, es remunten a l'any 1851. Creiem, amb tot, que funcionava ja el «Tívoli» abans de l'any susdit. Existeix en aquest punt, entre altres antecedents, el fet de que un home tan coneixedor de les nostres coses com ho és el senyor Carreras Candi, fixi la inauguració del «Tívoli», en l'any 1848. El senyor Carreras Candi, que en el volum de la seva *Geografia General de Catalunya*, dedicat a la ciutat de Barcelona, parla incidentalment del «Tívoli», presenta com a propietari del mateix a un anònim jardiner italià. Més endavant trobarà el llegidor ço que respecte de la propietat del «Tívoli» hem arribat nosaltres a inquirir.

Hem dit que la primera notícia concreta que del «Tívoli» ens arriba, arrenca de l'any 1851, època en que era el Passeig de Gràcia una dilatada porció de terreny interposat entre la població veïna, i el cercle de pedra que empresonava la ciutat. D'allò que suposava anar de Barcelona a Gràcia, en dóna idea el fet de que un any abans del que ens ocupa, en 1850, i amb motiu de celebrar, la allavors propera vila, la seva Festa Major, es publicà un avís oficial en el que's deia que la porta de Isabel II, la que donava entrada a Barcelona per la que és avui Rambla de Canaletes, restaria oberta fins una hora després d'acabar el castell de



Bernat A. de les Casas, primer empresari del «Tívoli»



Situació del primitiu «Tívoli» i dels «Campos Eliseos»

focs. Que per a major seguretat dels veïns que volguessin anar a Gràcia, hi hauria a lo llarg del Passeig, un servei de vigilància, confiat a patrulles de tropa.

De funcionar, doncs, el «Tívoli», abans de 1851, ho faria solament per les tardes, o matins, dels dies de festa; és a dir, en claror de dia. Ens mena a creure-ho, la particularitat de que fins al juliol de l'any que ens ocupa, o sigui al 1851, no apareguin fanals al Passeig de Gràcia, que pels volts de la revetlla de Sant Jaume quedà il·luminat a les nits, si bé en una extensió molt petita. Des del portal de l'Àngel, al *Criadero*. Es dir: a lo que havent sigut un dia la «Font de Jesús», es convertí anys enrera en *Teatro Español*. Aquella nit, i aprofitant la millora que suposava la inauguració del il·luminació, disposà la direcció del «Tívoli» una reunió de societat, per convit. Fou precis, abans, obtenir de les autoritats militars la promesa de que restaria oberta la porta, ja dita, de Isabel II i de que es muntaria al Passeig de Gràcia la guàrdia de que hem fet esment.

El propietari, empresari o director del «Tívoli» combinà per a la vetlla de què parlem, un espectacle força interessant. Il·luminació dels jardins a base exclusiva de gresols, o vasos de colors alimentats amb oli, ball i castell de focs. *Galop infernal* per una orquesta, ajudada de vint tabals i cornetes. Encesa de bengales, i un gran trò final per a anunciar l'acabament de la funció.

Poguer circular a deshora pel Passeig de Gràcia, fou per als barcelonins una agradosa novetat. En Víctor Balaguer, redactor, en aquell temps, del *Diario de Barcelona*, dedicà a la vetllada del «Tívoli» un article del qual són els mots que transcrivim:

«El jueves inauguró sus nocturnas reuniones semanales este bello verjel,—se refiere al «Tivoli»—colocado como un broche de brillante en la campaña que forma el rozagante manto de la reina de Cataluña.

»Un gentío inmenso llenaba el Paseo de Gracia, y los jardines del «Tivoli» daban deleitosa hospitalidad a las más seductoras bellezas de nuestros salones.»

Afegim, per a cloure aquest primer apartat de la crònica del «Tívoli», que sense comptar les infinites persones que s'aprofitaren de la solemnitat per anar simplement a esbargir-se, hi hagué empentes per a entrar al «Tívoli», on se ficaren molts sense taja, enduts per llur atreviment. Que sobrevingueren amb aital motiu no pokes raons i disgustos.

Havia dit el propietari del «Tívoli» que, de respondre el públic a la crida, introduiria en els jardins algunes millores. No trigà gaire en contractar una orquesta apropiada. En augmentar en centenars els gresols, pomposament anomenats *farolillos venecianos*. En posar *vistosos transparentes en todas las glorietas*. En procurar-se un major nombre de taules pel servei de refresc.

Relativament a l'èxit aconseguit per les funcions de vespre, deia el mateix Balaguer en una altra revista publicada al cap d'un mes:

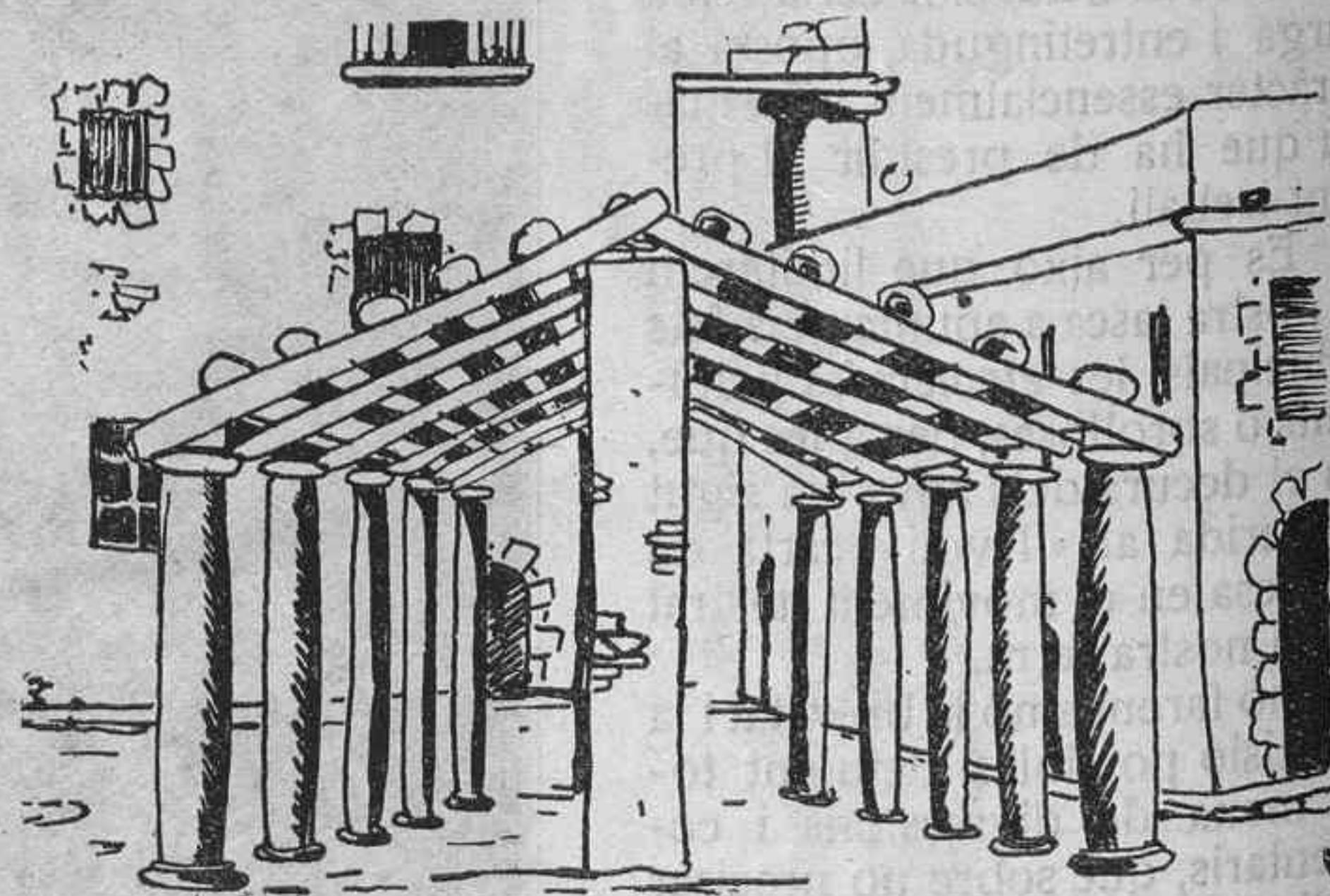
«Las fiestas nocturnas del «Tivoli» hallan eco. El Paseo de Gracia se anima como obedeciendo a la varita mágica de una hechicera. Se improvisan jardines, y brotan verjeles como por encanto. Lugares hay que ayer eran un campo lleno de yerba, y hoy son un delicioso sitio de recreo con árboles, con follaje, con verdura y con flores.»

Al·ludia al *Criadero*, al *Jardin de la Ninfa*, i a la font de *Jesús*, establiments oberts a l'escalf de la simpatia otorgada pel públic al «Tívoli».

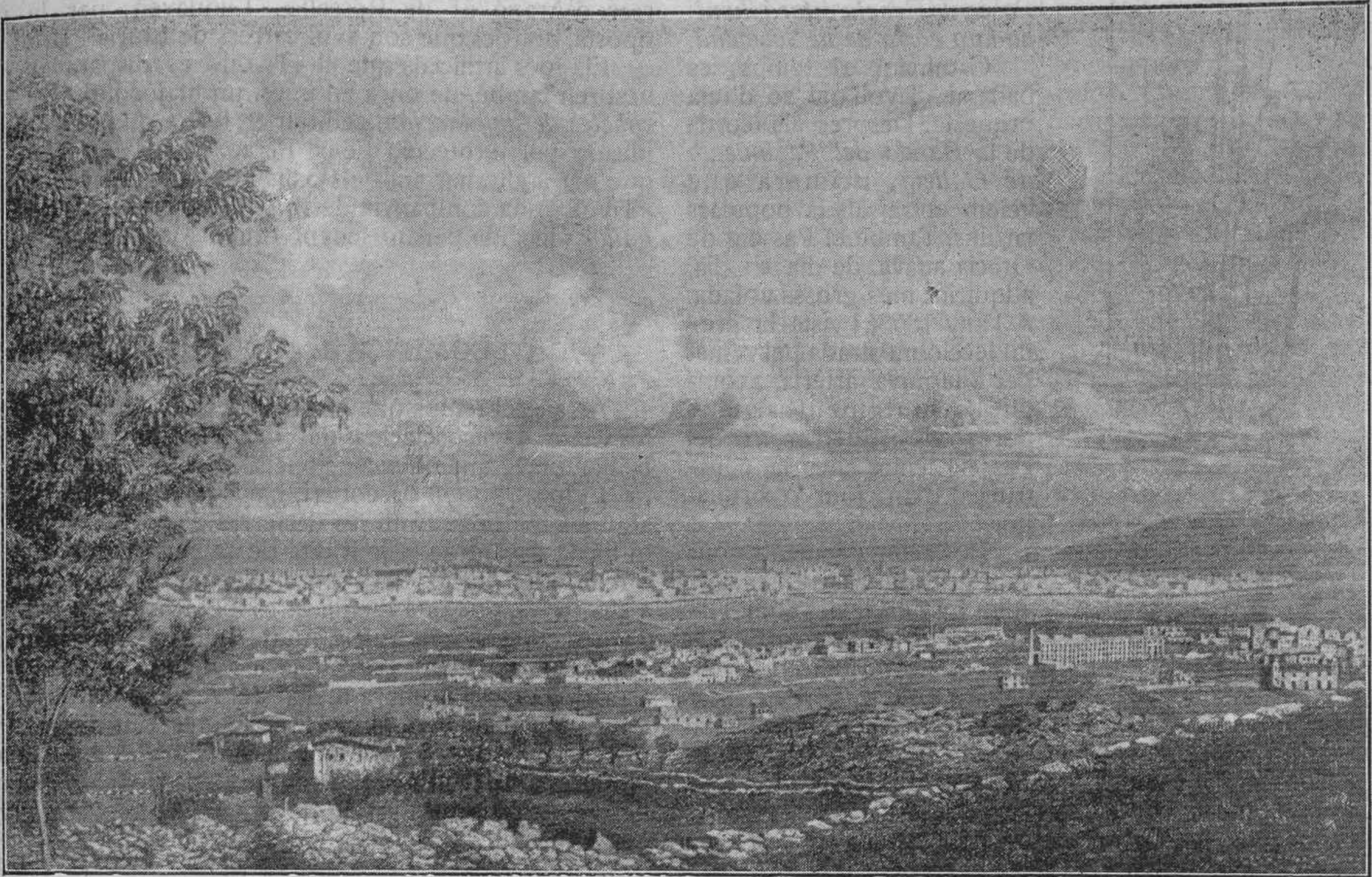
DON BERNAT AGUSTÍ DE LES CASAS, PROPIETARI DEL «TÍVOLI»

A l'afirmació del senyor Carreras Candi, que segons hem apuntat adjudica el «Tívoli» a un jardiner italià, hem d'oposar-hi el detall importantíssim de que ja en 1851 aparegui el terreny com pertanyent a don Bernat A. de les Casas, persona conegudíssima a Barcelona a l'època en què tingueren lloc els esdeveniments que ressenyem.

No rebutgem en absolut la referència del senyor Carreras Candi, que, naturalment, no ha fet del passat del «Tívoli» tema essencial de la seva obra admirable. Diem, sí, que podien ésser els jardins del «Tívoli», pels anys de 1848, propietat d'aquella o una altra persona. Que



Restes d'una pescaderia, que foren utilitzats per a la construcció del primitiu «Tívoli»



Barcelona vista des de Gràcia, l'any 1850, època de l'inauguració del «Tívoli» primitiu

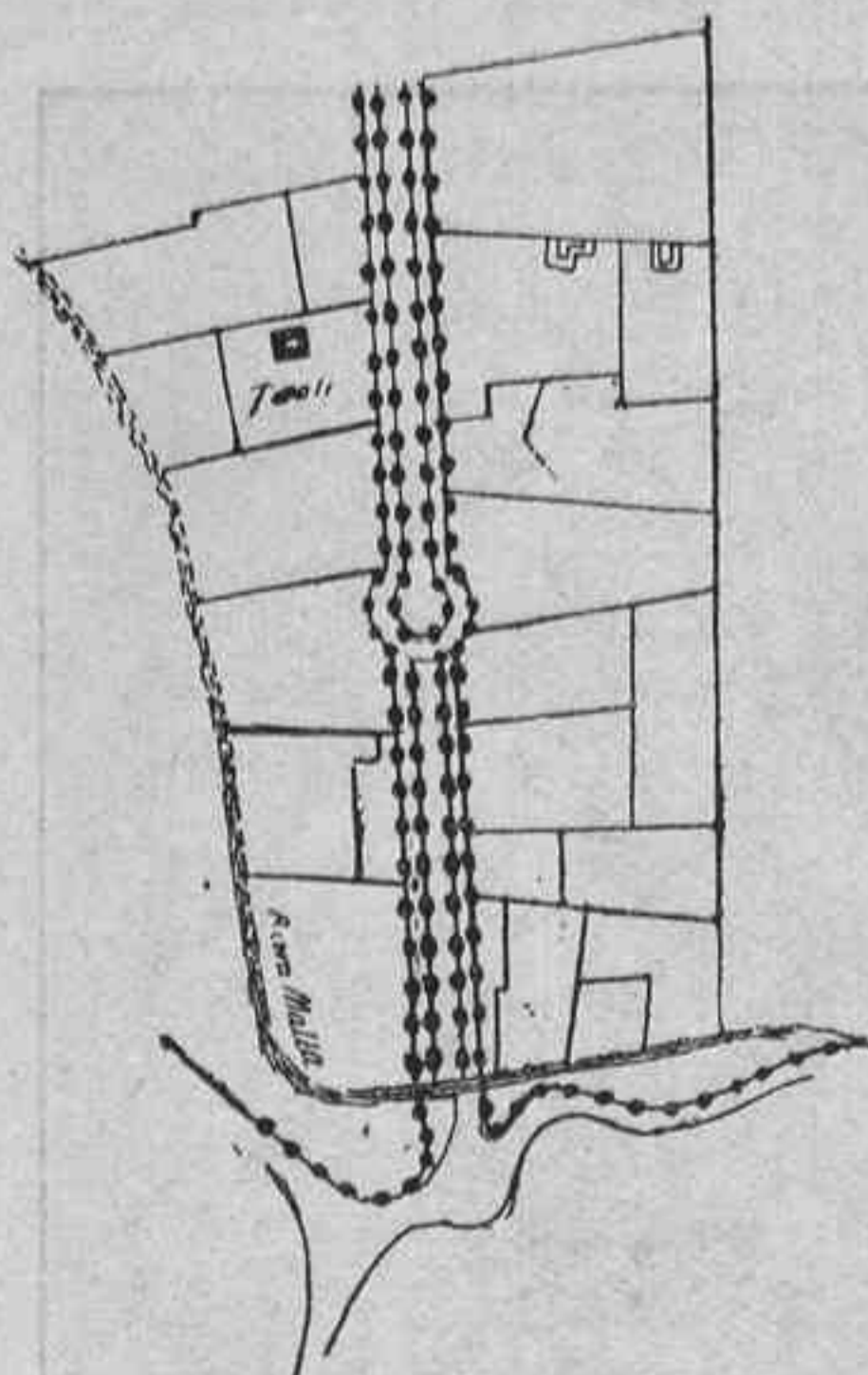
emperò, i en arribar al 1851, data en que tingueren lloc els primers espectacles, apareix com a propietari únic del recinte don Bernat A. de les Casas, segons antecedents que hem pogut proporcionar-nos. Segons consta en document indubitable que fa poc hem tingut ocasió d'examinar. Ens referim a un plànol del terme jurisdiccional de Barcelona, aixecat en 1851, abans d'enderrocar les muralles. Es guarda aquest plànol, junt amb un expedient d'Aixamplis unit al mateix, en l'Arxiu Municipal de la Ciutat. La pessa 2.^a bis d'aquest expedient, diu que la porció de terreny senyalada amb el número 93—aquella on estava instal·lat el «Tívoli»—pertany a don Bernat de les Casas, segons consta en la llista de propietaris de les terres de fora Ciutat.

Del mateix any 1851 és una factura que tenim a la vista, d'import 686 rals, esmersats en diversos arbres plantats al «Tívoli» per disposició del senyor de les Casas. Conte que se presenta a don Bernat de les Cases, dels arbres que s'han plantat de sa compte y ordre al «Tívoli»—expressa el document. Fa referència la factura a diversos indrets del local: Al rengle del Passeig de Gràcia; al caminal de la part de l'hort d'En Met; a la part de la riera d'En Malla; al peu del marge, i a la part de muntanya. Integren el total d'arbres, falsos barnisos, acàcies i tarongers. Tot plegat, un centenar. Creiem innecessari afegir res més en demostració de que correspon al senyor de les Casas l'honor d'haver fundat el que havia d'ésser amb els anys concorregudíssim teatre.

EL PRIMER EMPRESARI

Don Bernat Agustí de les Casas, posseïdor de la pessa de terra ocupada pel «Tívoli», fou també el que donà pel seu compte els espectacles que en els jardins anaven celebrant-se des de 1851, consistents en balls designats amb el sobrenom de *reunions setmanals*, a càrreg, boi sempre, d'alguna societat particular. Saraus amenitzats generalment, per un piano, o *pequeña orquesta*, tot lo més. En algunes ocasions, pel piano i dos cornetins. No hi ha que dir que funcionava el «Tívoli» solament a l'estiu. Els espectacles nocturns tenien lloc en determinats dies; vigílies i festes, per un regular. Els balls, que començaven a dos quarts de nou, acabaven a dos quarts de dotze. S'il·luminava el jardí a la *veneciana*, presentando *las ventanas del salón*—diu un anunci—*la encantadora perspectiva del Laberinto adornado con gran número de faroles, despidiendo por entre el transparente del ramaje la variedad de colores de sus cristales*.

Alguns d'aquests balls foren, més endavant, el que se'n deia: «chorejats», de moda en aquells temps. *Fornido cuerpo de coros entresacado de ambos teatros*. Vol dir: «Liceo» i «Principal». S'adicionaven al ball unes il·luminacions de bengales. *El valz infernal de «Roberto el Diavolo», bailado al prolongado y tétrico fulgor de variados fuegos de bengala*. Advertint sempre, que, *por una particular condescendencia de S. E. el Capitán General, las puertas de Isabel II y del Angel, quedarán abiertas du-*



Plànol a que es veu la peça de terra del Passeig de Gràcia corresponent al «Tívoli»

rante la funció. I que el *Paseo de Gracia* estarà il·luminat a costa de la *Sociedad*.

Caminant el temps, es ballà al «Tívoli» al sò d'una orquesta. Després, als acords de la *Banda del Regimiento de Galicia*, primera que veiem entrar als ja populars jardins. També el Passeig de Gràcia anava, de dia en dia, adquirint més grossa volada. A l'any 1853, i vista la predilecció mostrada pel veïnat per a la nova artèria, acomplí l'Ajuntament algunes obres d'embelliment del Passeig, entre elles la construcció d'una font o brollador.

Dos aconteixements nous es registraren aquest mateix any. La instal·lació de l'il·luminació per gas en tota la

extensió del Passeig, millora a la que contribuïren al plegat els Ajuntaments de Barcelona i Gràcia. Es de pensar que els gresols *venecianos* del «Tívoli», rebrien amb aital motiu un reforç de consideració.

Consistí la segona novetat, en la inauguració dels *Campos Elíseos*, construïts per a donar-hi grans espectacles, segons en alguns parcs de l'estranger s'estilava.

Abarcaven els *Campos Elíseos* una àrea que anava del carrer d'Aragó al de Rosselló. Llindaven, per la part oposta, amb el que són avui carrers de Llúria i Bruc.

Els focs artificials que al «Tívoli» es disparaven, revestiren també, de mica en mica, un major lluïment. Els *cohetes de il·luminació*, cediren el lloc a qualche fantasia ideada pel pirotècnic Felix Pera. Fins l'any 1856, en que per a alternar amb els balls i els focs, es presenta al «Tívoli» una companyia de *volantines, gimnástica y caballos*, dirigida per un senyor Angel Martínez.

COMENÇA L'APOGEU DEL «TÍVOLI»

Arran del temps que ens ocupa, infundí el senyor de les Cases als espectacles del «Tívoli» un impuls i una brillantor verament excepcionals.

El local, tot ell descobert, havia sigut ja objecte de algunes millores. Amb les desferres d'una Peixateria que hi havia davant de la font dita de la Duana, al costat del que és ara Estació de França, disposà el propietari del «Tívoli» el poc que d'edificat es notava en els jardins. També a l'arribar a aquest punt s'imposa una aclaració.

En Gaietà Vidal de Valenciano, que té dedicades a la Barcelona de la primera meitat del segle passat unes pàgines documentades, rublertes d'interès, diu que part del material que composava una Peixateria que hi hagué a la Rambla de Sant Josep, prop de Betlem, anà a parar a un dels jardins del Passeig de Gràcia. Afegix *semblar-li*, que al primitiu «Tívoli».



AL «TÍVOLI» PRIMITIU (Dibuix de Tomás Padró).

Una parella d'enamorats, sortint de la ballaruga



BARCELONA EN L'ÈPOCA DEL «TÍVOLI» VELL

L'embarcader de la Porta de la Pau

Contra el que suposava el senyor Vidal de Valenciano, podem també afirmar que fou el material provinent de la Peixateria abans dita el que s'aprofità per al «Tivoli». S'explica l'erro sofert pel senyor Vidal, tenint en compte que una i altra Peixateries, la del Born i la de la Rambla, caigueren amb poc temps de diferència. Dels anys 48 al 50, totes dugues.

Tornant a l'empenta donada pel senyor de les Casas als espectacles del «Tivoli», cal consignar que augmentà l'atractiu dels jardins, l'aspecte general dels quals encertà a descriure en ben poques paraules En Francisco de Sales Vidal, en la seva obra, *La reina de las criadas*. «El teatro,—diu el senyor Vidal— representa una de las plazoletas de los jardines del «Tivoli». Arboles, flores y asientos de mamposteria». Realment, pot dir-se que no hi havia gran cosa més. En els programes solia fer l'empresari gran plat del que en deia el «parque inglés». En la pràctica, venia a ésser el «parque inglés», un espai rectangular, bastant extens, plantat d'acàcies. Era el lloc on es celebraven les festes que més endavant es dirà.

Entre altres divertiments, s'instal·là en el «Tivoli» un tret de colom, situat a la banda de darrera del clos, damunt de la riera d'En Malla. Anava el tret a càrrec d'un individu conegut per *En Nyerri*, famós entre els colomistes de l'època.

A l'any 1858, arriben al «Tivoli» uns gimnastes francesos, el germans Braquet, que realitzen les primeres ascensions aerostàtiques. Per aquest mateix temps s'alçà també en un globo, en els *Campos Eliseos*, una dama francesa, nomenada Mme. Poitevin.

Fins arribar aquí, havia circulat el públic pel centre del Passeig. En aquest any 1858, es construïren a la

1850.—Muralla i Torres de Canaletes
(Al embocar la Rambla del mateix nom)

pròspera via dugues fonts, ensemps que es reformà l'andén central, destinant-lo al pas dels carruatges.

Atent a l'evolució que al seu voltant s'operava, transformà el senyor de les Casas les reunions setmanals en *Bailes de caballeros* o de *artesanos*. Canvià la *pequeña orquesta*, el piano i els dos cornetins, per la *música de Artillería, bajo la direcció del primer cornetín, Luis Brasonier*; la del *Regimiento de la Reina*, o altra igual en categoria. Establí concerts vocals i instrumentals, per l'estil dels que donava En Clavé a l'*Euterpe*, abans *La Ninfa*. Donà als focs d'artifici un increment i una importància, mai vistos.

Amb els espectacles esmentats, ell defensà el «Tivoli» fins arribar a l'any 1862, data en la qual se quedà amb l'empresa i direcció del mateix, l'actiu i meritíssim home de teatre don Ignasi Elias, la silueta del qual serva admirablement la nostra memòria; qual història honrosis-

*Cuenta a Don Bernat Casas per
fe als pals de fons y arregla al parque*

Per 30 jornals a rao de 83 1/2 jornal	390 1/2
per 24 jornal pro a	8 1/2 jornal 192
per puntas	4
per puntas	4 1/2
per anelles de la beta	9
per corde ranam	90
per fel de engrelocica	5
Clau de gancho	40
beta per la beta de la Murca	4
Maria per arregla al cercol de las betas	4
2 Faulons de 35 pams y 2 fel de jila y un Faulon de 22 pams y fel serra per beta	122
	Total 884

*Barcelona dia 18 de Julio
de 1860 Recivido i Cuente de
Ignacio Elias*

Facsimil d'una factura d'obres de construcció, fetes al «Tivoli» vell

sima va lligada intimament al «Tivoli», que degué, i deu encara al senyor Ignasi, popular i catalaníssim empresari, tot quant en la vida barcelonina i en la història del teatre en la nostra ciutat representa el vell colisseu.

EL SENYOR BERNAT DE LES CASAS, EMPRESARI GENIAL

El traç sobressortint de la personalitat del senyor de les Casas, una filla del qual contragué matrimoni amb En Pitarra, era la disposició, no igualada per ningú més, per a la redacció dels anuncis. La seva fantasia, en aquest punt, aturdeix. La seva trassa, tant com el seu bon gust, excel·len a tota ponderació.

Un recull que's fes dels seus anuncis mentre regentà el «Tivoli», produiria general admiració. De la im-

portància que el senyor de les Casas donava als anuncis, de la cura especialíssima amb que els escrivia, en respon el fet certíssim de que arribada l'hora

de redactar-los es reclogués en una habitació, inaccessible per a tothom. De que deturés el rellotge, per a sostraurer's al tic-tac del pèndol. Hi havia en els seus reclams eloqüència i persuasió. Resultaven i tot enlairats, sense per això perdre ni un moment de vista el fi a que se'ls destinava.

Relativament als balls del «Tívoli», tenim al davant nostre, al coordinar les presents notes, l'anunci d'un extraordinari, batejat pel senyor de les Casas amb el títol de *Baile de Ampurdaneses*.

Deia el senyor de les Casas:

«Baile de Ampurdaneses por una copla completa de músics de aquel país, compuesta de tenores, fluyol, tamborines, etcétera, los que ejecutarán el «contrapás» y las sardanas ampurdanesas.»

Respecte als *Bailes de caballeros*, advertia:

«No se permitirá tomar parte en el baile de caballeros, sinó a los señores que vistan de frac, o levita, con sombrero de copa, y a las señoras con traje de reunión.»

Els *Bailes de artesanos* dugueren un dia al senyor de les Casas a estampar en els anuncis la següent nota:

«De algun tiempo a esta parte, algunos jóvenes incautos, (que afortunadamente no pasan de cuatro) han tratado de singularizarse en el baile con ademanes impropios de este país y de la culta sociedad que honra las funciones del «Tívoli». Amonestados más de una vez dichos individuos por el maestro director del baile, coadyuvado por el señor de legado de la Autoridad, sin que haya logrado extinguir este abuso, el Ilustre señor Alcalde corregidor ha tenido a bien dispo-

ARTISTES PERTENEIXENTS A LES DIVERSES COMPANYIES QUE ACTUAREN EN EL "TÍVOLI" PRIMITIU



Francesc Nadal
(Director i compositor)



Conrad Colomer



Matilde Torres



Francesc Vidal

ner que sin más aviso sea en el acto expellido del baile, sin perjuicio de ulteriores procedimientos cualquier individuo que deje de bailar del modo decente y admitido que

lo hace la mayoría, y se permita el menor ademán indigno de personas bien nacidas.»



Adela Izaga de Girón

El motiu de semblable repulsa siguié el *can-can*, que apuntava tantost a Barcelona. El fet de que alguns joves que havien estat de poc a París, i altres que tenien esment de la novetat coreogràfica, es constituïssin en *quadrilla*, amb protesta de la majoria, que judicava el *can-can* pecaminós. Pocs anys després, era la joiosa dança francesa admesa en els balls públics barcelonins. Al «Liceo» i tot, amb contentament general.



Robert Torres

En determinats dies, algunes revetlles assenyalades, per exemple, com a plat fort o *clou* del espectacle, combinava el senyor de les Casas cavalcades o pantomimes. *Moixigangues*, en diriem ara. Les anunciava com a *espectáculo lírico-pírotécnico-teatral*, i procurava evocar en les mateixes, en forma plàstica, fets històrics o populars. En els anuncis d'aquestes cavalcades i en la classificació de les combinacions i jocs de rodes dels castells de focs, estan continguts els mèrits excepcionals, potser únics, que distingien a l'empresari director del «Tívoli», i als que hem fet ja la deguda referència.



Bonaventura Frigola

Es titulava una d'aquestes pantomimes *Una Romeria a Montserrat*. Entraven en la composició de la mateixa nombrosos i diversos elements. Actores, chors, comparses musica, focs i infinitat d'accessoris.

«Será—deia el senyor de les Casas—una poderosa ilusión para las muchas personas que andan en deseos de presenciar aquella maravilla de la Naturaleza, quienes por una módica retribución van a ver colmados sus deseos, exentas de los traqueteos del viaje,



Ramon Farreras



Joaquim Roca (Pajarito)



Eduard Mollà



Josep Riudebets



Jaume Elias

de las incomodidades de las posadas, de los resbalones de la pedregosa cuesta de Collbató, y sobre todo, de tener de pasar, por fin de fiesta, una noche toledana. La montaña será iluminada por la chispa eléctrica, presentando cuatro gradaciones de luz; la aurora, el sol de mediodía, la luna y el incendio.»

Al citar *Una romería a Montserrat*, parla el programa del «Tívoli», per primera vegada, de *descorrer el telón de boca*, que mai com en aquest cas podia dir-se cortina destinada exclusivament a separar el públic del lloc on els figurants es vestien, puix en realitat no hi havia escenari. Un empostissat que s'alçava uns pams de terra. Un drap o vela preparada per a ésser estirada en un moment donat. Damunt de la tarima es desenrotllaven els aconteixements ideats pel senyor de les Casas.

«Ejecutará la música—segueix dient l'anunci—una tocata del ferro-carril, acompañando el movimiento de la locomotora, que a la vista del público arrastrará un tren hacia Manresa. Se cantará en tanto, el popular coro:

*Minyones manresanes
pujem, pujem a Montserrat.»*

El tot, combinat amb estrèpit de focs artificials, amb explosió de morters, que confeccionava *El Relámpago*, l'industrial pirotècnic que succeí en el «Tívoli» a En Felix Pera. *El Relámpago*, de cognom Esteve, degué al senyor de les Casas el seu significatiu alies, esdevingut després familiar a Barcelona i a Catalunya. Als *Campos Elíseos*, competidors del «Tívoli», hi havia un famós pirotècnic francès, nomenat Griner. Havent de rivalitzar amb un francès que es digués Griner, calia, al menys, un *Relámpago*. Aixís ho entenia el senyor de les Casas.

A continuació del coro,

Minyones Manresanes,

ARTISTES PERTENEIXENTS A LES DIVERSES COMPANYIES QUE ACTUAREN EN EL «TÍVOLI» PRIMITIU



Josepa Mateu



Pere Pons



Enric Soler Catarineu

Francisco Pérez Cabrero
(Mestre director i compositor)

anava la *Salve Regina*, que havia de produir, segons el programa, un efecte i una emoció intensíssims. Després, la *vista de Montserrat, enrojecida*

con abundantes i luminosas bengalas.

A la festa vinenta, i com repetís l'espectacle, advertí el senyor de les Casas que *la montaña se presentará más elevada.*

Això en l'ordre de les funcions de caient popular.

En un nivell més enlairat, convé citar els espectacles històrics, les combinacions al·legòriques, basades en successos d'actualitat.

Tal, per exemple, la *Batalla y vista de Tetuán*, en la que simulava un

«combate a caballo entre voluntarios catalanes y marroquies, desempeñado espontáneamente por una reunión de jóvenes pertenecientes a familias muy acomodadas de esta capital, que ostentarán lujosos trajes y armamento. Combate a caballo con sable y gúmia entre dos caudillos a caballo (catalán y marroquí), que lucharán cuerpo a cuerpo, con todas las reglas del arte.»

Els joves pertencents a famílies muy acomodadas, eren gent xiroia, artistes, escriptors i industrials conegudíssims. Els mateixos, si fa no fa, que tractaven de *singularizarse en el baile con ademanes impropios de este país*. Aprofitaven les pantomimes, per a disfregar-se i passar l'estona, fent gatzara. En l'argot de la Ciutat, se'ls deia *barrilaires*.

Això passava al «Tívoli», a l'estiu del 1860. Com a particularitat remarcable, una factura presentada al senyor de les Casas per l'Ignasi Elias, aleshores subaltern i fuster del local. Com veuran els nostres llegidors, se tracta de un *dato* curiosíssim que pinta abastament el lloc, l'època i el caràcter dels protagonistes.

Resa el document, encapsalat amb l'epígraf *Per muntà Tetuan i desmuntà:*



Carolina Doménech



Francisca Calvo



Teresa Vives



Rafael Gómez



Frederic Fuentes



Joan Llisas



Rómulo Cuello



Carlota Alemany

Per puntas, mil.	16 rals
Per claus dobles	6 »
Bandera mora	5 »
Carro per portar els taulons.	18 »
Treball de tots	132 »
Total	177 rals

Al peu del compte, el rebut i firma del senyor Elias. Altres iniciatives aportà al «Tívoli» el senyor de les Casas, que ni en els moments en que estava més atrafe-

Cuenta de los fuegos artificiales que se dispararon en el Tivoli el día 13 de Setiembre de 1853

Asaber

Una hermosa Estrella adornada de una rueda de cuatro caninos variable de fuego y adornada de cuatro luces de colores.

Una rueda llamada loca o curada

Un Capricho geográfico.

Cuatro sortidores dos chinos dos brillantes.

Dos bolas romanas

Cuatro ruedas de estrella.

Una docena de cohetes beladores con petardo solo

Los — — — ydm ydm con luces blancas.

Los — — — ydm ydm con luces de colores.

Un combate de 50 bolas romanas.

Una luz de compañía de finis con un estrepito petar-
dos (contratado a 2 l. 1/2)

De la añadida hay

Los cohetes beladores que se dispararon el mismo día por
sonal con trueno solo a 2 l

Diez bolas romanas per el combate.

Dos docenas de cohetes de cuerda para ~~cohetes~~ cohetes
a la congrua.

Diez petardos grandes de dos reales cada uno

Ocho ~~flamas~~ flamas de bengala seis encarnadas y dos
verdas a 3 pesetas una. que son cuatro de
encarnadas para incendiar el castillo.
y otras cuatro dos encarnadas y dos verdas
para el vals de la nena.

Mas Los cohetes beladores de petardo solo y
dos de luces de varios colores que se dispara-
ron el día 9 de Setiembre

Mas. Tengo pagado seis libras y media de hilo de tierra
para los cohetes de cuerda a 20 cuartos la
libra

Tengo recibido de D. Bernardo de las Casas la
cantidad de siete cientos treinta y uno l. v. de
adichos fuegos que se dispararon el día 13 proximo
en el Tivoli

Total 36 l. 1/2

Barça 14 Setiembre de 1853.

Acabi.

Felipe Perá

Facsimil de una factura presentada pel «Relámpago», amb motiu d'un festival nocturn en el primitiu «Tívoli».

gat, ni en les ocasions més compromeses, ni estant malalt, consentí en conferir a ningú la tasca de redactar els anuncis. Si, lo que arribava rarament, els escrivien En Gonzal Serraclara o En Frederic Soler—posem com a exemple entre els seus íntims—calia, abans de donar-los a la impremta, sotmetre'ls a la sanció de don Bernat.

Aixís vegé el «Tívoli» descapdellar-se els seus primers onze anys d'existència, o sigui des de 1851 a 1862, en què com havem ja manifestat, es possessionà de la empresa i direcció dels jardins l'esmentat senyor Ignasi Elias.

D'aquest i de la seva obra en el «Tívoli» primitiu, es parla en les ratlles que segueixen.

INICIACIÓ DEL «TÍVOLI» COM A TEATRE

L'Ignasi Elias, que entrà al «Tívoli» per a complir una funció modesta, que compartí amb el seu ofici de fuster, es possessionà en 1862 de l'empresa, segons queda ja apuntat.

Enliriat a la direcció del negoci i endut del seu esperit altament emprenedor, del seu cop de vista excepcional, començà a desenrotllar en el «Tívoli» un seguit d'iniciatives, tant abundoses com variades. La seva activitat el portà a eixamplar el cercol d'acció reservat fins aleshores als jardins, introduint en els espectacles que en els mateixos es donaven algunes modificacions importantíssimes, filles, principalment, de l'afició innata al teatre que dintre seu covava.

Al començ de la temporada de 1862, seguí encara el «Tívoli» amb els acostumats balls i focs d'artifici. Amb el seu tiro de colom. Arribat l'estiu, disposà el nou empresari una novetat precursora de les temporades de teatre que havia de consolidar amb el temps.

Amb la denominació humilíssima de *función de canto*, arranjà en l'espai reservat a cafè, un senzill empostissat, o *tablado*, en el qual, mitjançant la quantitat mòdica de un ral, refresc comprès, oferiria als concurrents l'aliçient que suposa presenciar la representació de petits actes de comèdia; l'escoltar a tal o qual artista líric determinats fragments de les obres musicals en boga per a aquells temps.

El dia 3 de juliol d'aquest any 1862, es parlà al «Tívoli» de teatre, per primera vegada. Diu l'anunci publicat per la Empresa:

«La dirección de este establecimiento de recreo, agradecida a sus constantes favorecedores, ha resuelto darles función diaria de canto en un teatrillo que acaba de construir en la gran plaza arbolada de refrescos, a cuyo objeto acaba de ajustar una compañía. Entrada gratis, para las personas que tomen algún refresco.

»La función destinada para mañana, viernes, día 4, es la siguiente:

»Sinfonia, por el piano.—La pieza en un acto, *El patio de Lili*.—La muy aplaudida pieza en un acto, *El memorialista*.—La pieza en un acto, *La curra de arrabal*.

»A las siete y media.»

A continuació, aquesta nota:

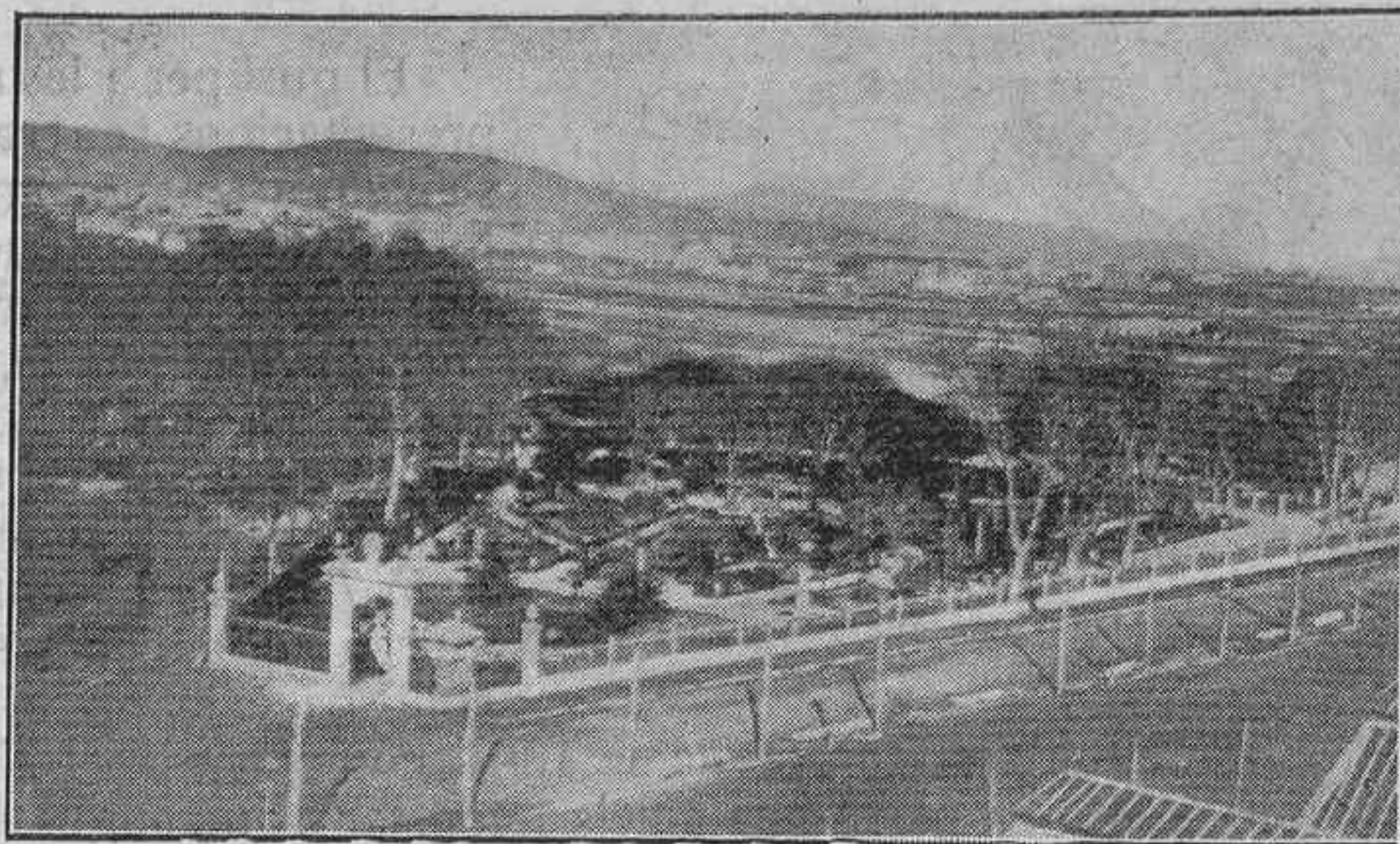
«Por no estar el escenario provisto de las decoraciones necesarias, se espera la indulgencia de los señores concurrentes.»

Convé fer constar que per a sempre més, sigué la baratura en els preus l'arma esgrimida amb preferència pel

senyor Elías en el decurs de la seva llarga vida d'empresari. La qualitat a la que degué bona part dels seus èxits econòmics.

El *teatrito* es construí en un dels extrems de la plaça ocupada per les acàcies. El lloc que la fantasia del senyor de les Casas qualificà de *parque inglés*. Es disposaren uns rengles de seients dits de preferència, deixant el demés del *parque* a completa disposició dels concurrents, que s'acomodaven on i com volien; formant, generalment, familiars i animades tertúlies.

La companyia del «Tívoli», petita en quantitat i qualitat, al nivell de les produccions que havia de interpretar, la integraven entre algun altre no tant conegut, els artistes Carlota Alemany, Rafel Gómez, Celestí Arbós i el mestre de piano Bonaventura Frígola. Composaven el repertori les obres en un acte, *Xancó i Poneta*, *Una boda elèctrica*, *Un curriyó andaluz*, *Lo Pere Pau*, *La coqueta sesentona*, *El tio Malafacha*, *El viejo verde*, *Un dentista sin dinero*, *La avellanera*, *El aprenent sastre*, *Don Felipe el viudo*, etc. Obretes, totes, sense cap valúia literària, escrites amb l'únic intent de divertir i ajudar a passar l'es-



Barcelona, en els temps del «Tívoli» vell: El Jardí del General

A l'any 1864, i amb motiu d'inaugurar les representacions escèniques, publicà l'Empresari del «Tívoli» el següent avís:

«El dueño de este establecimiento, deseando complacer a sus favorecedores, ha resuelto inaugurar las amenas funciones de canto en el teatrito de verano, recién construido, todos los dias festivos.

»Nota: por no estar el escenario provisto de las decoraciones necesarias, se espera la indulgencia de los señores concurrentes.»

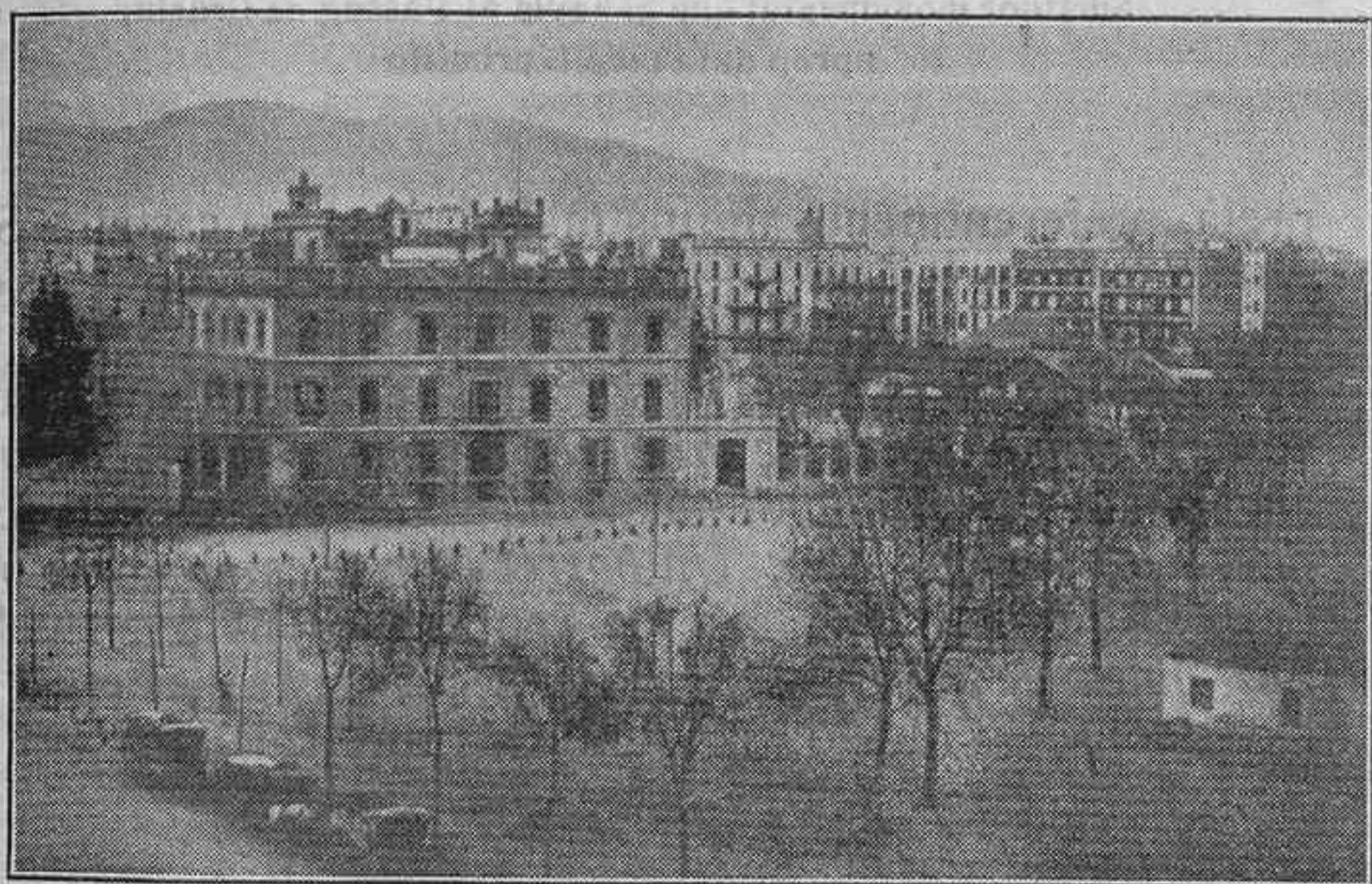
Observi's com va el teatre fent camí; com ocupa ja un lloc en el programa dels diumenges.

Aquesta vegada sigué el quadre escènic objecte d'algunes millores. Entraren a formar part de la companyia del «Tívoli», l'actriu Carolina Domènech, els actors Francesc Vidal, Jaume Elias, N. Moya i Eduard Mollà.

També fou el repertori objecte de variació. Es representaren obres, com *La vaquera de la piga rossa*, *Ous del dia*, *La butifarra de la llibertat*, i altres.

El que no millorà poc ni molt, foren les condicions del local, subjecte, tot ell, a l'acció dels canvis atmosfèrics. Quan més protegits estigueren els espectadors, els emparà una senzilla vela, insuficient en cas de pluja.

L'àrea compresa pel «Tívoli», extensíssima en un principi, havia ja sofert, en el temps que ressenyem, algunes esmotxades, imposada, la primera, per a donar pas al carril de Sarrià, que llevà als jardins una part considerable de la seva superfície posterior.



Aspecte de la Plaça de Catalunya, al ésser traslladat el «Tívoli» al solar on és avui

lona. Algunes, francament bufes, obtingueren veritables èxits.

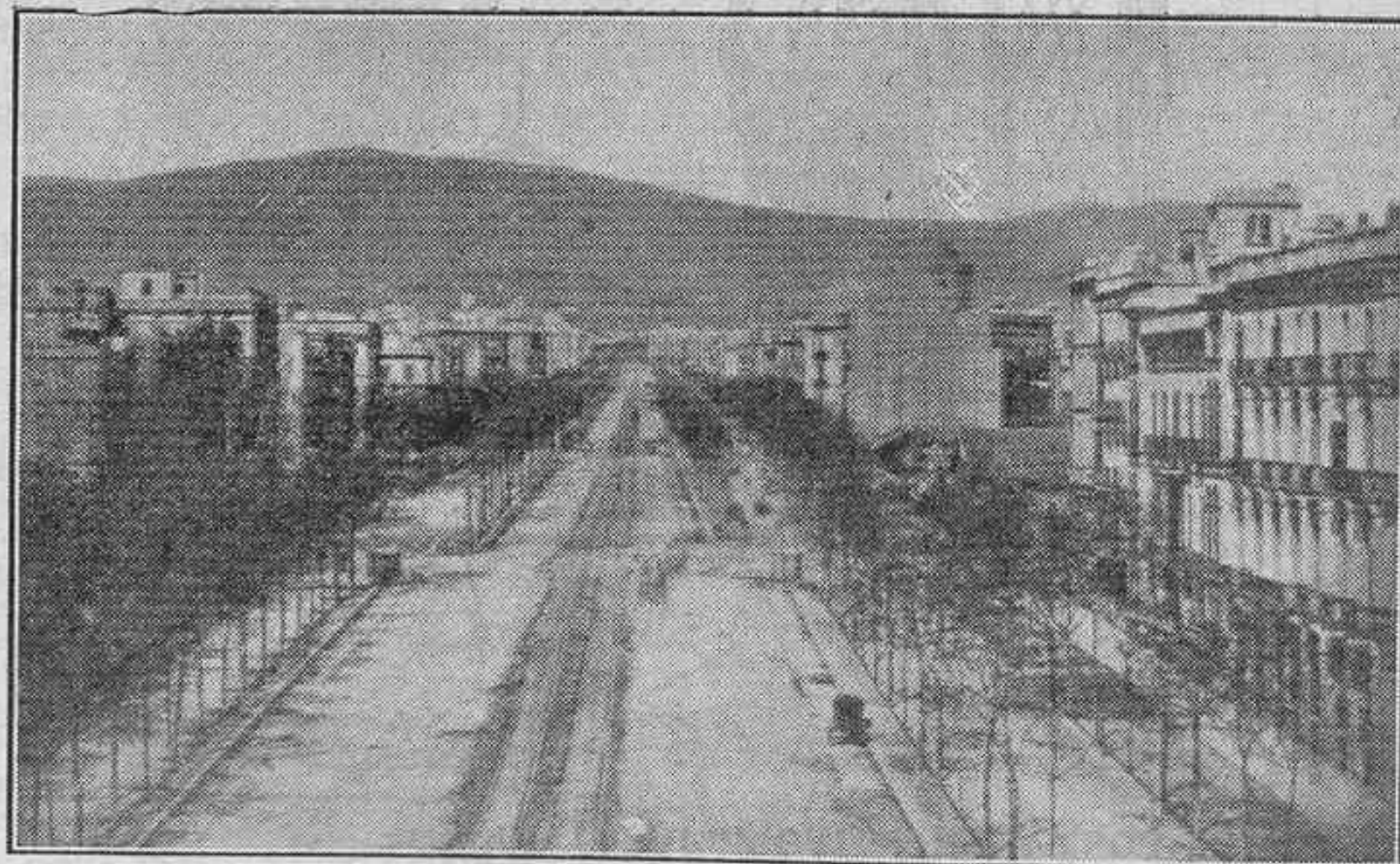
La primera notabilitat contractada per l'Empresa del «Tívoli» per a alternar amb les representacions teatrals, fou una cantant nomenada Magdalena Lucinda Diaz, artista, deia l'anunci,

«conocida en el género de música italiana, zarzuela y canciones andaluzas.»

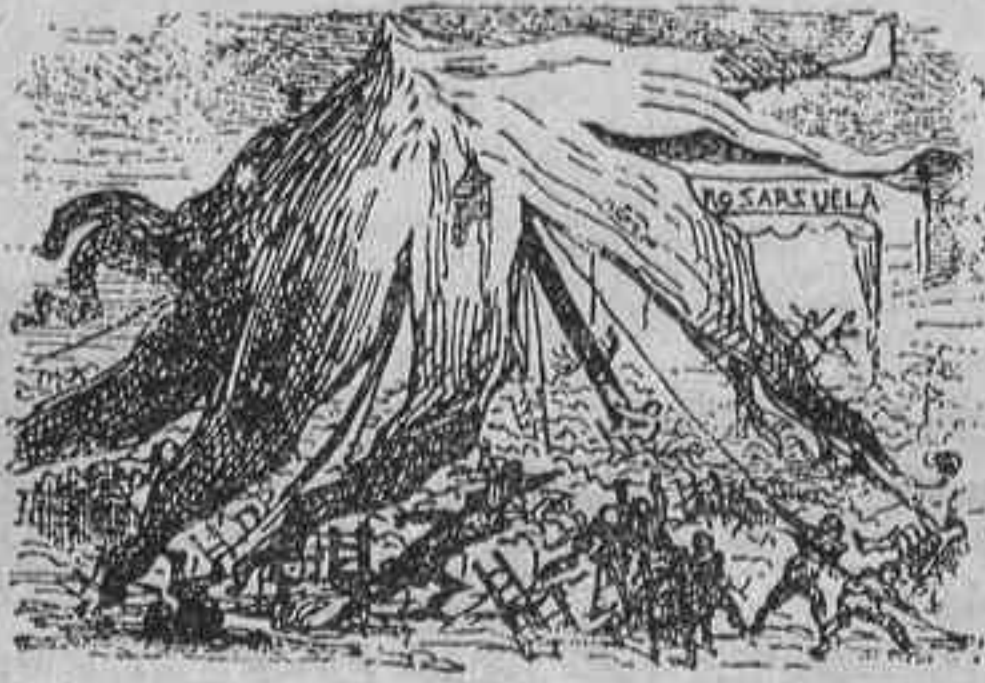
El dia de la seva presentació, i entre altres composicions, cantà la senyora Lucinda Diaz, l'ària de sortida de la tiple en el primer acte de *Lucrecia Borgia*.

Aquestes funcions tenien lloc els dies feiners. Els diumenges i festes, els reservava la direcció, als balls de societat, als concerts i focs d'artifici. Rivalitzaven amb el «Tívoli», en aquest darrer aspecte, els *Campos Elíseos*, el *Prado Catalán* i el *Jardín de las Delicias*.

Les *funciones de canto* seguiren donant-se al «Tívoli» a l'estiu de l'any 1863, sense que el quadre de companyia, ni el repertori, experimentessin cap variació notable. I amb les representacions escèniques, els atractius apuntats en parlar de lo que els diumenges i dies senyalats es feia.



El Passeig de Gràcia en 1875, època de la restauració del «Tívoli»



Record d'un aiguat, al «Teatro de la Zarzuela»

El gust per a les representacions teatrals s'extengué als demés locals d'estiu. Aquest mateix any, actuaren en el *Prado Catalán*, la Soler de Ros i En Fontova, que en la representació de *L'Esquella de la Torratxa* aconseguiren veritables i sorollosos èxits.

En cloure la temporada de 1864, comptava ja el «Tívoli» amb una parròquia adicta i constant, que augmentà a l'any següent. De l'empenta donada pel senyor Elías al negoci, en respòn el fet de que millorés en 1865 la companyia, que es presentà el 20 de maig amb la gatada *Lo Cantador*, d'En Pitarra i *En Pau Bunyegas*, pseudònim, aquest darrer, de l'admirat amic En Conrat Roure, sortosament en plena salut a l'hora en què coordinem les presents notes.

Entren a la companyia del «Tívoli», en 1865, les actrius Teresa Vives i N. Lamarca. Els actors Ramón Ferreras, Rómulo Coello i Joaquim Roca, actor popularíssim, conegut pel «Pajarito». Es representaren, entre altres, les obres *Les pildores Hollovay*, *El boig de les campanilles*, *Lo punt de les dones*, *La festa de la ermita*, *La tornada d'En Titó*, etc. L'Iscler Soler, que havia ja pres part en la representació de *Lo Cantador*, interpretà també *El boig de les campanilles*. Acabaven les funcions, generalment, amb una *aria* o *tonadilla*.

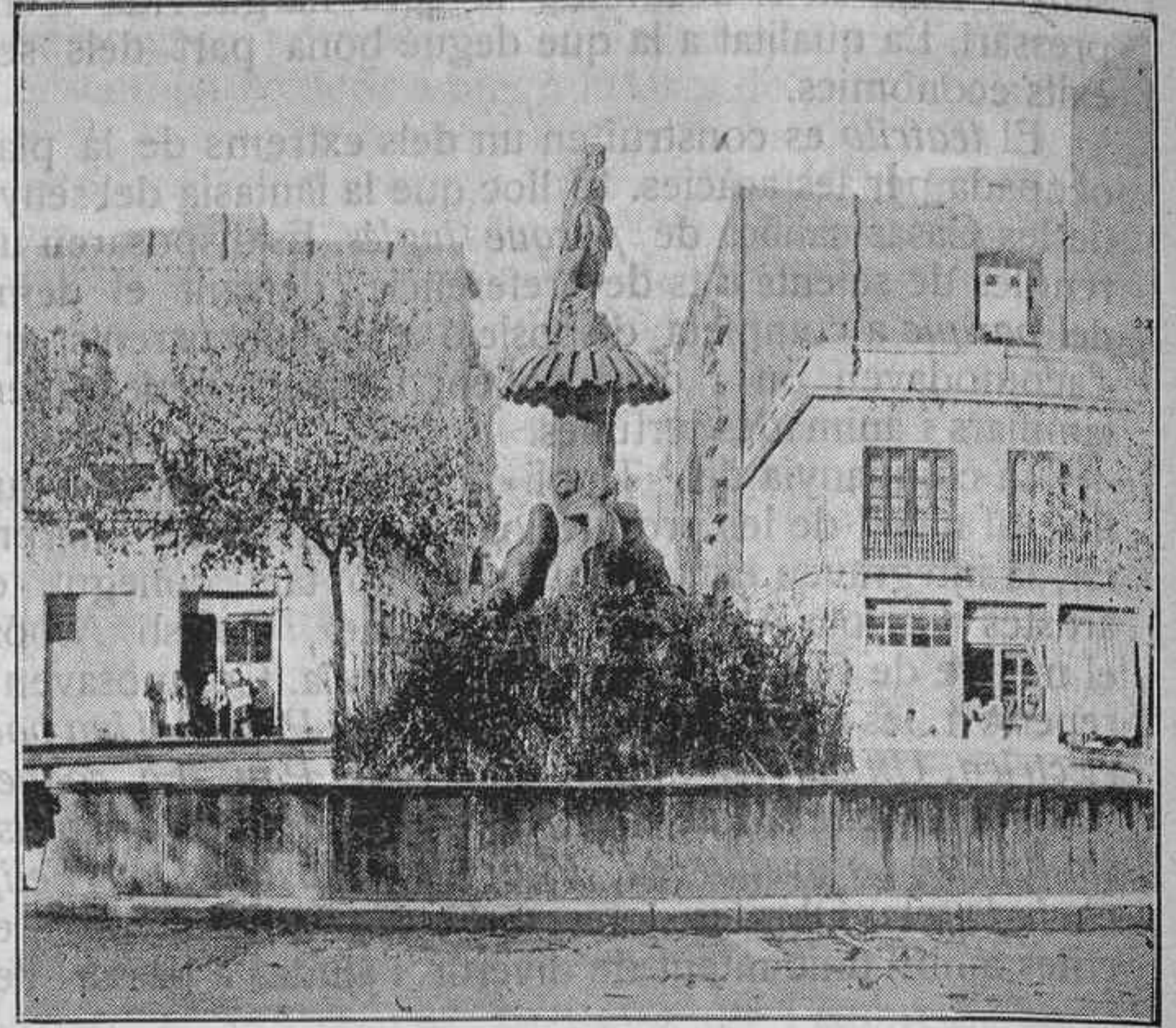
L'invasió colèrica ocorreguda aquest any, restà lluïment a la temporada, que hagué de cloure's abans d'hora. Les novetats ocorregudes al «Tívoli» l'any següent, 1866, són poques. Gairebé no valdria la pena de esmentar-les, de no ésser la particularitat que anem a dir.

Cap a la meitat de la temporada, menada a terme pels actors abans dits, actuà en el «Tívoli» una companyia dramàtica dirigida per don Ferran Guerra, que inter-



A LA PORTA DEL «TÍVOLI» PRIMITIU

—Ah, salaul... Entre l'Entrepa i el «Prado», com les hi cargolarem!...



Surtidor monumental que hi havia al Passeig de Gràcia, aprop del «Tívoli» primitiu

pretà, preferentment, alguns melodrames en castellà. Seguia a la representació de cada un d'aquests, un acte en concepte de pessa, representat pel que podriem ja dir-ne *companyia de la casa*. Es destacaren, en aquest concepte, *Un pollastre aixelat*, *Si m'enbrutes t'emmascaro*, *L'alcalde del barri nou*, *Una noia com un sol*, *Els de fora i els de dins*, *Un barret de rialles*, i altres per l'estil. Aquest mateix any es representaren al «Tívoli» *Les joies de la Roser*, acabades tot just d'estrenar a l'«Odeón», en funció inaugural de teatre català.

ON EL «TÍVOLI» S'ANUNCIA FRANCAMENT COM A TEATRE

En arribar l'estiu de 1867, adquireix el «Tívoli» una importància com no havia encara tingut. Al propòsit de l'empresari de donar a les representacions teatrals el lluïment que es mereixien, ajudà, com veurem tot seguit, el favor del públic, que demostrà pels populars jardins un gust i una predilecció excepcionals.

En aquest any resolgué el senyor Elías deixar de banda les *funciones de canto*, per a escometre amb tota fermesa la temporada teatral.

Anuncià a l'efecte l'elenc contractat, com a *companyia de sarsuela catalana*, si bé inclogués aquella, en el repertori, qualque producció escrita en castellà. Augmentà també el senyor Elías el personal de la companyia, esmerçant en les representacions l'atenció que distreia en la combinació dels focs artificials, i altres espectacles enlluernadors.

Trobem que dirigeixen la companyia, que debuta el 19 de maig, el mestre Francesc Nadal i l'actor Joaquim Roca. Els fan costat les actrius, Domènech, Alemany, Just, Vives; els actors, Ferreras, Mollà, Josep Torres, Rius, Gibert, Corts, Pons, etc. Ademés de les obres de repertori ja dites en anotar les temporades anteriors, posen aquest any *Un pollastre aixelat*, *Brams d'ase no pujen al cel*, i altres. Algunes de castellana, segons queda indicat.

El negoci es presentà en l'any que acabem de citar, quelcom més que prometedor. Tant que a la temporada següent, dona la companyia una major importància a les representacions. Sense deixar la producció còmica catalana, se juguen al «Tívoli» determinades obres de les conegudes amb la denominació de *gènere gran*.

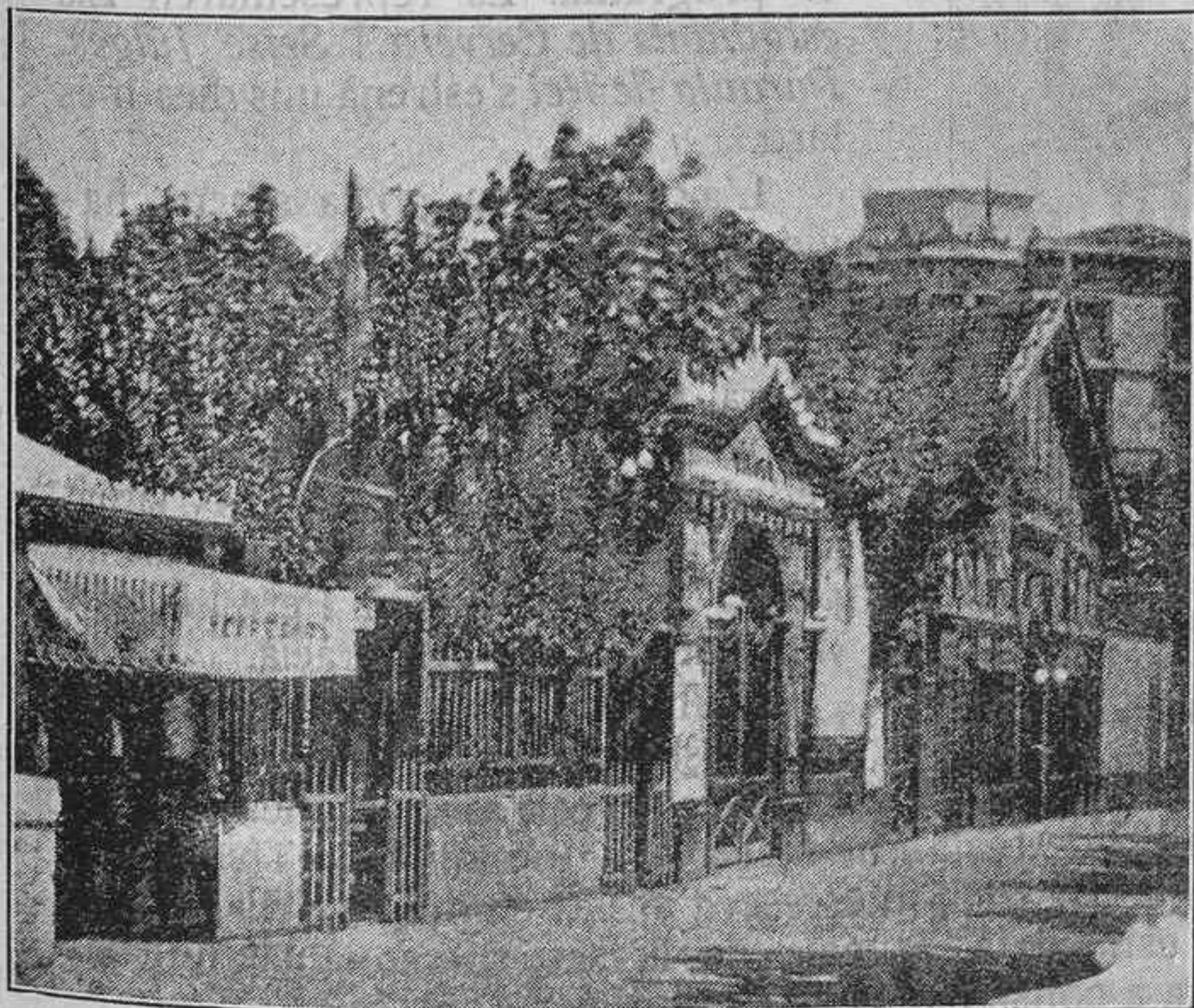
Testimoni de la prosperitat i de l'increment del «Tívoli», són les ratlles que van a continuació, escrites per un revister teatral de la època. Estableixen además, al nostre entendre, l'exacta filiació de l'afortunat teatre, pels dies en que s'iniciaren el prestigi i la popularitat del senyor Elias.

Diu l'escriptor a qui al·ludim:

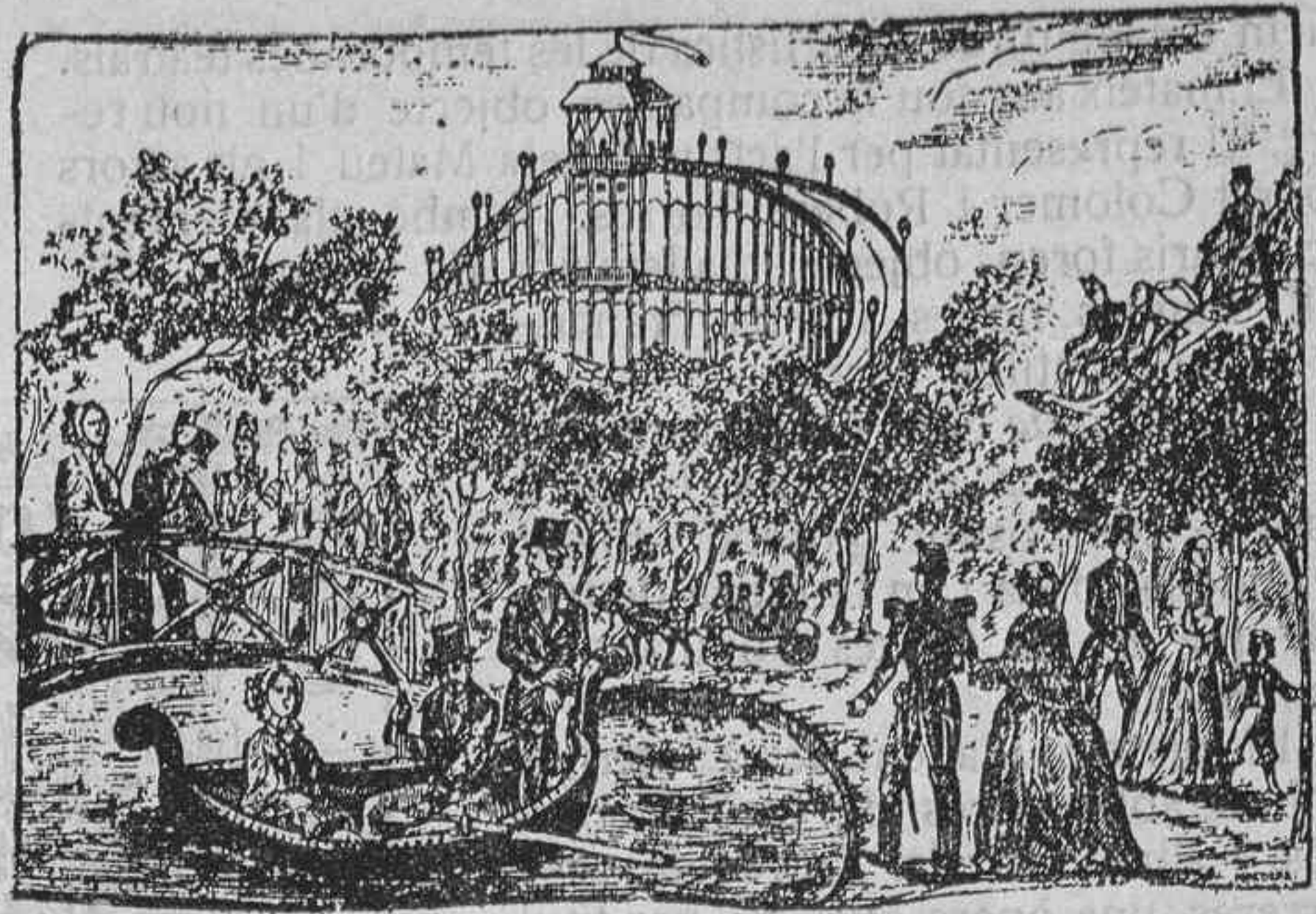
«El público de Barcelona muestra preferencia por el «Tívoli», que es entre todos los teatros de verano el que más concurrido se ve. En rigor, es el local fresco, pero poco cómodo, con un teatro exiguo y mal decorado, con unos actores que desempeñan piezas cómicas en castellano y catalán, zarzuelas del género de los bufos. El teatro del «Tívoli», cuyos precios, por lo muy reducidos, son asequibles a todas las clases de la sociedad, se ve constantemente favorecido todas las noches en estos meses de verano, habiendo llegado a convertirse en una reunión familiar y cotidiana de una parte de la buena sociedad de Barcelona. La empresa del «Tívoli» es, sin duda, la que logra obtener mejores beneficios que los demás establecimientos campestres: de modo que no sólo hace aquélla su agosto, como suele decirse, si que también su junio, julio y septiembre.»

Els establiments *campestres* a que fa referència el solt, eren els *Campos Elíseos*, el *Prado Catalán*, la *Zarzuela*, i el *Variedades*.

Ja hem dit que anaven els *Campos Elíseos* des dels carrers d'Aragó a Rosselló. El *Prado Catalán* era al lloc on hi ha avui el «Novetats», amb la diferència de que abarcava tot l'espai que va des del carrer de Casp al de les Corts Catalanes. Ocupaven el *Variedades* i el *Zarzuela*, el que és ara encreuament del Passeig de Gràcia i el susdit carrer de les Corts Catalanes. El primer, el terreny on hi ha avui la casa número 18 del Passeig. El *Zarzuela* al lloc on s'alça el casal dit d'En «Marcet». El *Variedades*, amb honors de barraca més que de teatre, era construït amb fusta. El *Zarzuela* ostentava, per tota



El «Tívoli», en 1880—Porta d'entrada pel Passeig de Gràcia



Els «Campos Elíseos» (Lloc d'esbarjo competidor del «Tívoli») 1853

edificació, una vela sostinguda per una antena central.

L'emplaçament i superfície exactes de cada un de aquests teatres, estan degudament indicats en un plànol que acompanya la primera edició de l'obra d'En Balaguer «Las calles de Barcelona».

LA POIXANÇA DEL «TÍVOLI»

Per a no donar a la present informació proporcions interminables, ressenyarem el més depressa possible l'espai que va des dels anys 1869 al 174, en que deixà el «Tívoli» els jardins on estigué primerament instal·lat.

A l'abril de 1869 s'estrenaren al «Tívoli» *Els pescadors de Sant Pol*. Seguia la companyia essent la de l'any anterior.

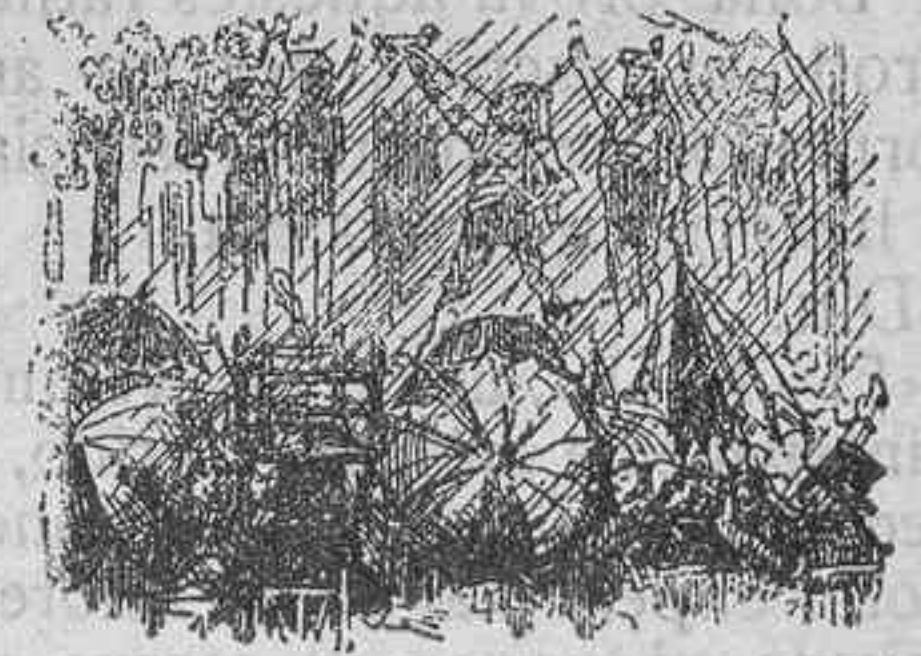
A l'any 70, i per primer cop, s'acompanyaren les obres amb orquestra. Cridà per cert l'atenció un fet avui generalitzat i per tot-hom admès. El que portés el mestre la batuta amb una mà i toqués el piano amb l'altra. Aquest mateix any estrenà En Pitarra la segona part de *Els Pescadors de Sant Pol*, amb el títol de *Doña Guadalupe*. Donà també *La Rambla de les flors*.

Aquest any 1870 s'incorporaren a la companyia del «Tívoli» alguns elements nous. Una actriu característica, la Adela Izaga de Girón, i un actor després conegudíssim, En Frederic Fuentes.

El 1871, estrena de *Els estudiants de Cervera* i de *A posta de sol*, d'En Pitarra. S'estrenà també un acte de En Vidal Valencià, titulat *Dos millones*.

A la companyia, que sofrí alguna nova variació, entraren aquest any En Josep Riudebets, celebrat tenor, i En Joan Llissas, el popularíssim cancanista que tots hem conegut, actor en els anys de que parlem.

El 1872, *La fira de Sant Genís*, d'En Pitarra; *De teulades en amunt*, d'En Conrat Roure; *De dalt a baix*, d'En Brasés; *Una pessa de dos*, d'En Conrat Colomer; *De Barcelona al Parnàs*, d'En Vidal Valencià, qui, per cert, tenia al seu compte lo que po-



Memòria d'un aiguat al «Tívoli»
(Lo Xanguet, 1866)

driem dir-ne direcció artística de les temporades teatrals.

El mateix any fou la companyia objecte d'un nou reforç. El representat per l'actriu Pepeta Mateu i els actors Conrat Colomer i Robert Torres. També els elements secundaris foren objecte d'alteració. Es veuen al «Tívoli» dugues noves actrius, Francisca Calvo i Matilde Torres.

A *La fira de Sant Gents*, sarçuela, hi posà música el mestre Nicolau Manent, compositor gairebé obligat en aquella època i en la mena de treball que en els teatres populars se conreuava.

El mestre Manent deixà escrites innumerables obres de caràcter religiós i altres teatrals. Entre aquestes darreres, una òpera que du per títol *Gualtiero di Monsenis*. Composà també alguns balls d'espectacle, tal com *La contrabandista de rumbo*, que es representà a Londres per espai de molt temps.

Era en Nicolau Manent mestre de capella a l'església de Sant Jaume. Procedia del professorat, on es feu notar com a tocador de contrabaix. Deixà l'instrument per a dedicar-se a la composició, comès que alternava amb les funcions de director d'orquestra.

Feia anys que no tocava el mestre Manent el contrabaix, quan va fer-ho en un festival que a benefici dels inondats de Múrcia va donar-se en el «Teatre Principal», allà pels anys 1885 o 86. Va interpretar-se en aquest festival la *Missa de Requiem*, de Verdi, dirigida per En Goula, deixeble que havia sigut del mestre Manent, quan pertanyia el primer a la escolania de la capella de la parròquia abans dita, de Sant Jaume. Va pendre part en aquest festival el famós tenor Gayarre, essent, per cert, aquesta l'única vegada que cantà En Gayarre al «Principal».

A l'any 1873 implantà el «Tívoli» —quals estrenes hem citat a posta a la lleugera, retreient només les principals— els dies de *moda*, obtenint la innovació un èxit senyaladíssim.

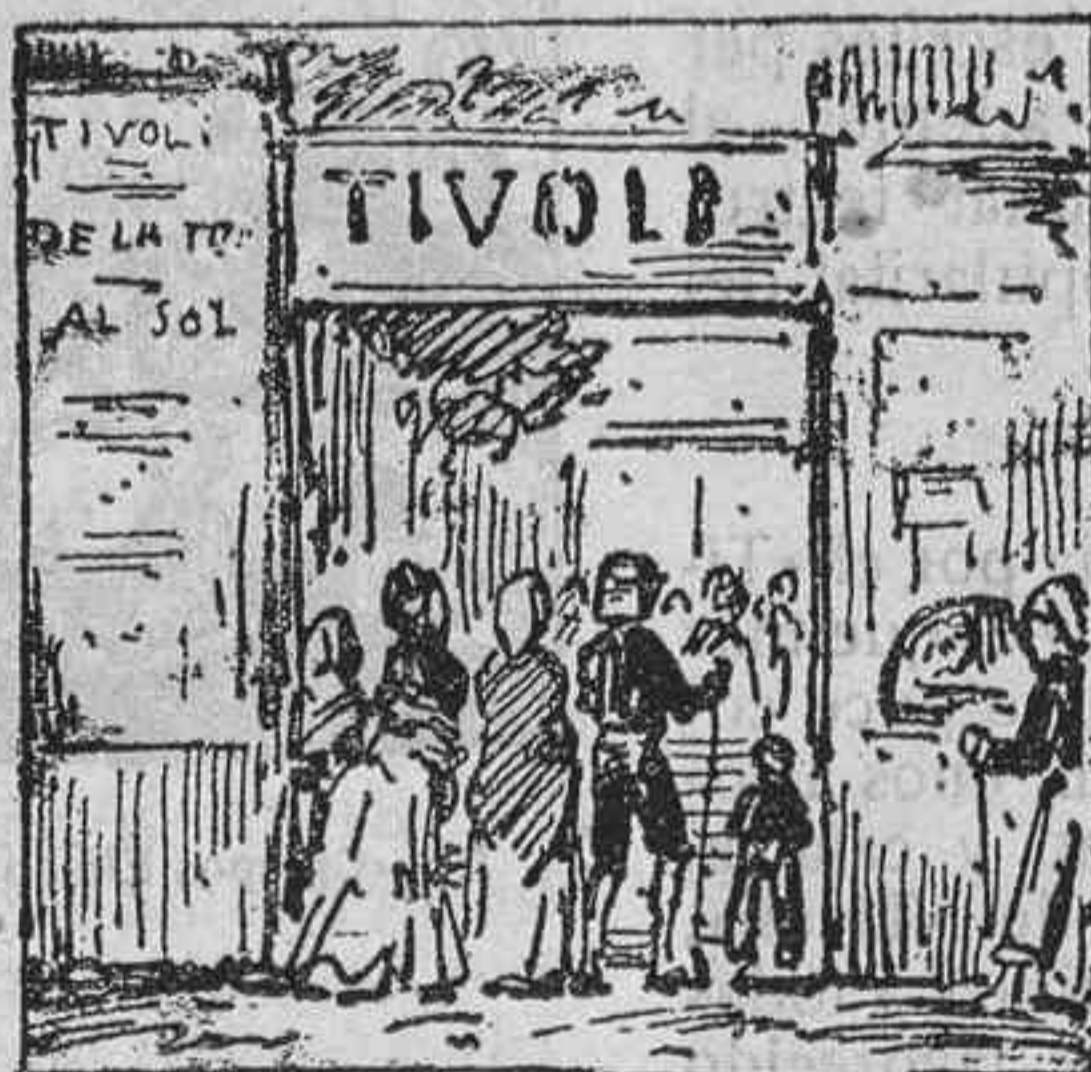
S'estrenaren *Un pobre diable i Micos*, d'En Vidal Valenciano; *L'adroguer del Padró*, d'En Torres Payeras, etcètera.

De com es descapdellava el negoci, dirigit artísticament per En Vidal Valenciano, regentat en son aspecte econòmic pel senyor Elias, en són bona prova aquestes ratlles que reproduim, escrites per un anònim informador, testimoni presencial dels fets històrics que relatem.

Diu:

«El «Tívoli», como los veranos anteriores, es el teatro ordinariamente más concurrido, y su empresario el más favorecido por la suerte, alcanzando pingües beneficios. Sin mejorar el personal de los actores y cantores que trabajan en el mismo, ni poner en escena producciones notables, lléanse muchas noches aquellos jardines de bote en bote para

oir con poca comodidad un repertorio de zarzuelas y parodias de piezas catalanas, ya conocidas, con alguna producción nueva, pero generalmente de poca importancia. El «Tívoli» funciona constantemente desde principio de verano hasta fines de septiembre».



Forasters de fóra anant a veure
De la Terra al Sol

L'any 1874, darrer del «Tívoli» primitiu. El senyor Ignasi Elias exten la seva esfera d'acció al «Novetats» i al «Circo Barcelonès».

El 1874, darrer del «Tívoli» primitiu, estrenà la companyia, composta, poc més o menys, dels artistes que fins ara hem vist, les obres *Paraula de rei*, de M. Busquets; *El metge dels Gegants*, d'En Cammany i Pahissa; *El sagristà de Sant Roc*, d'En Frederic Soler; *La monya de rissos*, de S. Ferrer; *La manescala*, d'En Vidal Valenciano, i *La Criada*, d'aquest i d'En Josep Roca i Roca.

S'hi representà també qualche sarçuela castellana pertanyent al repertori dit *gran*, per exemple *Relámpago* i *Marina*.

Per a a anunciar la inauguració, senyalada pel dia 23 de maig, publicà l'Empresa la nota que adjuntem:

«Al anunciar la Empresa de este ameno sitio de recreo la inauguración de la temporada, tiene la satisfacción de poner en conocimiento del público que la compañía ha sido aumentada con el ajuste del aplaudido barítono señor Soler (1), de un numeroso coro de señoras y con un notable número de profesores de orquesta. La inauguración tendrá lugar con el estreno de la zarzuela en dos actos, letra de Don M. Busquets, música del maestro Manent, *Paraula de Rei*».

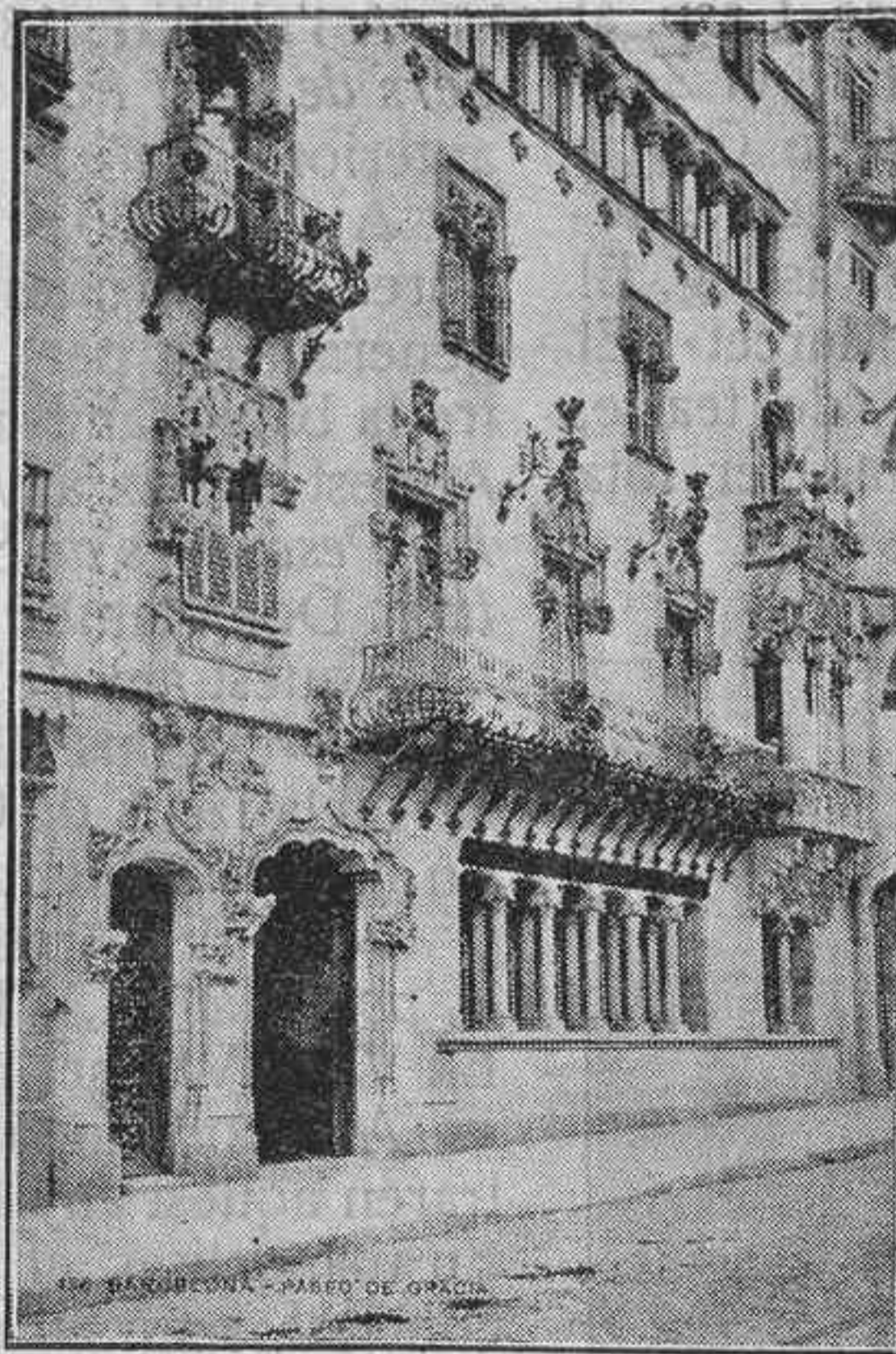
No sabem per quin motiu s'aplaçà la inauguració pel diumenge següent a la tarde, canviant-se també el programa. Es representaren *Els estudiants de Cervera* i *Setse Jutges*. *Paraula de Rei* s'estrenà uns dies més tard.

L'aigua, i quan no la serena, havien sigut causa de la suspensió de no poques funcions. L'any de que parlem, i cas de mostrar-se la temperatura adversa, traslladava l'Empresa l'espectacle a algun dels teatres «Novetades» o «Circo Barcelonès», situat allavors el primer a l'àngul format per la Ronda de Sant Pere i la part dreta del Passeig de Gràcia.

Estimant insuficients les posicions conquistades, havia extès el senyor Elias les seves iniciatives més enllà de

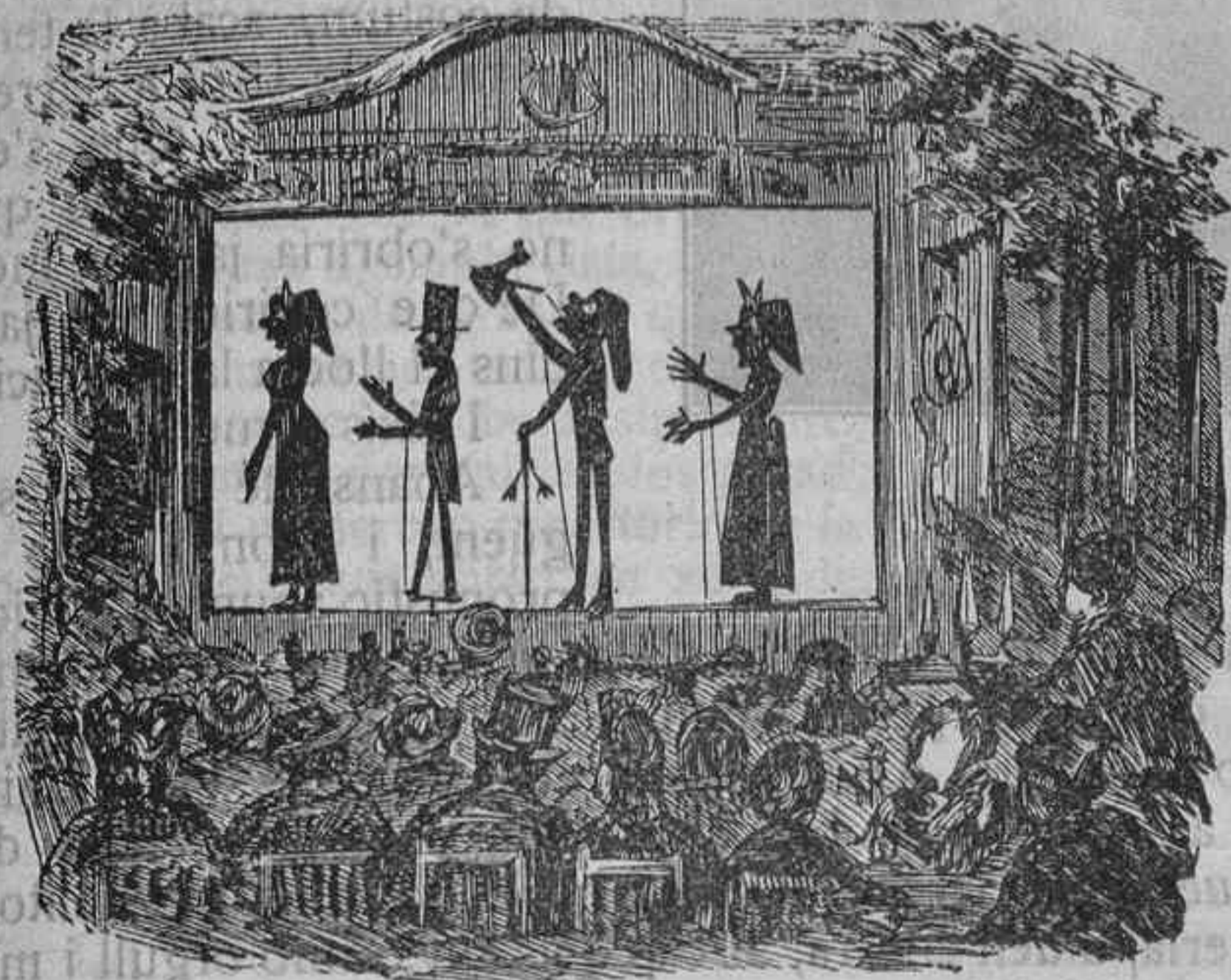
la tanca de fusta que fitava els dominis del «Tívoli». En qualitat de soci, interessava en les empreses dels dos teatres esmentats, aspecte de la seva personalitat que ens porta a consignar el següent incís.

(1) Es refereix a l'Enric Soler Catarineu.

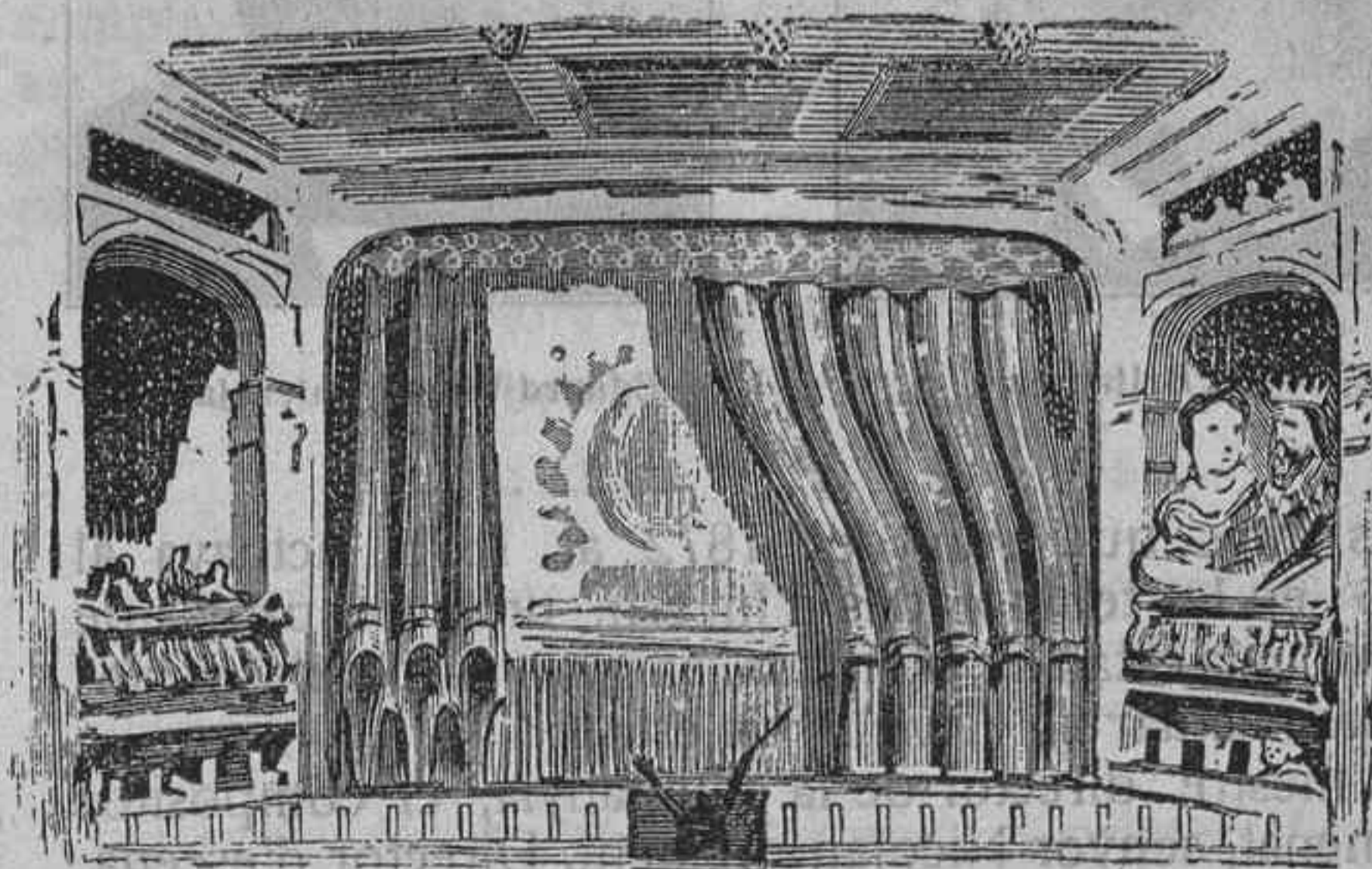


Casa Amatller, del Passeig de Gràcia,
qual lloc correspon en part al que ocupava el «Tívoli» primitiu

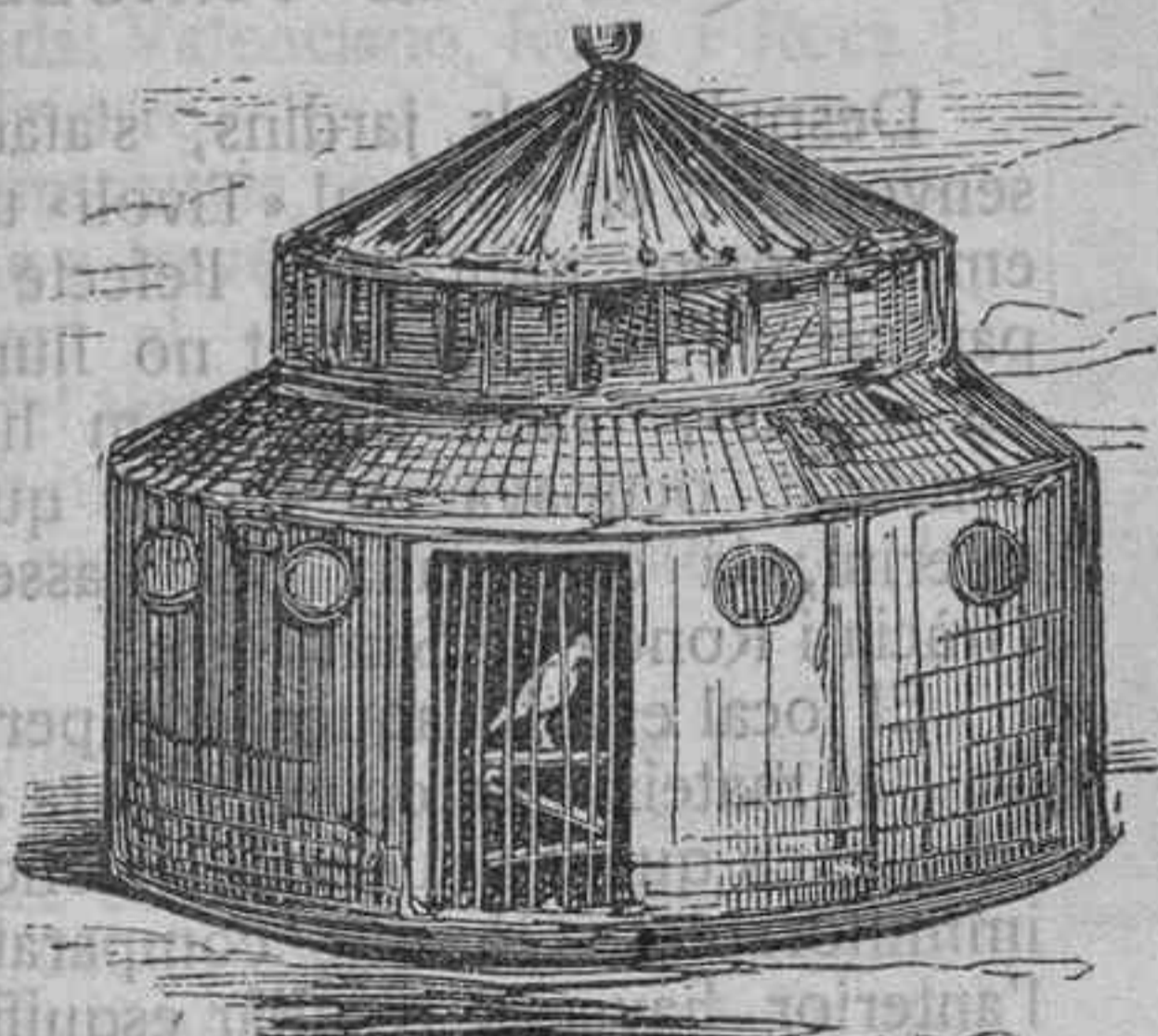
LES PARÒDIES DELS TEATRES DEL PASSEIG DE GRACIA



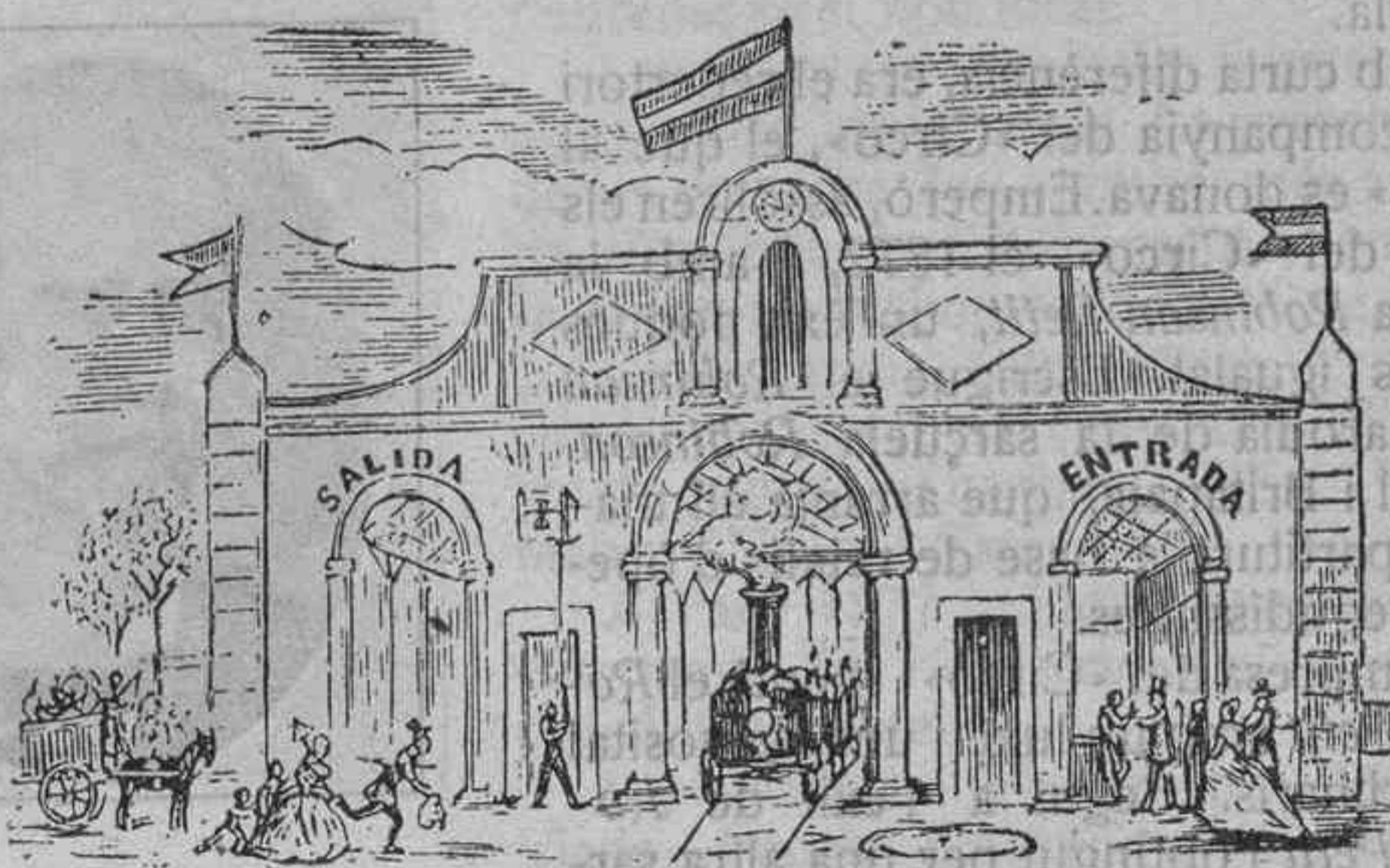
El Tivoli



Campos



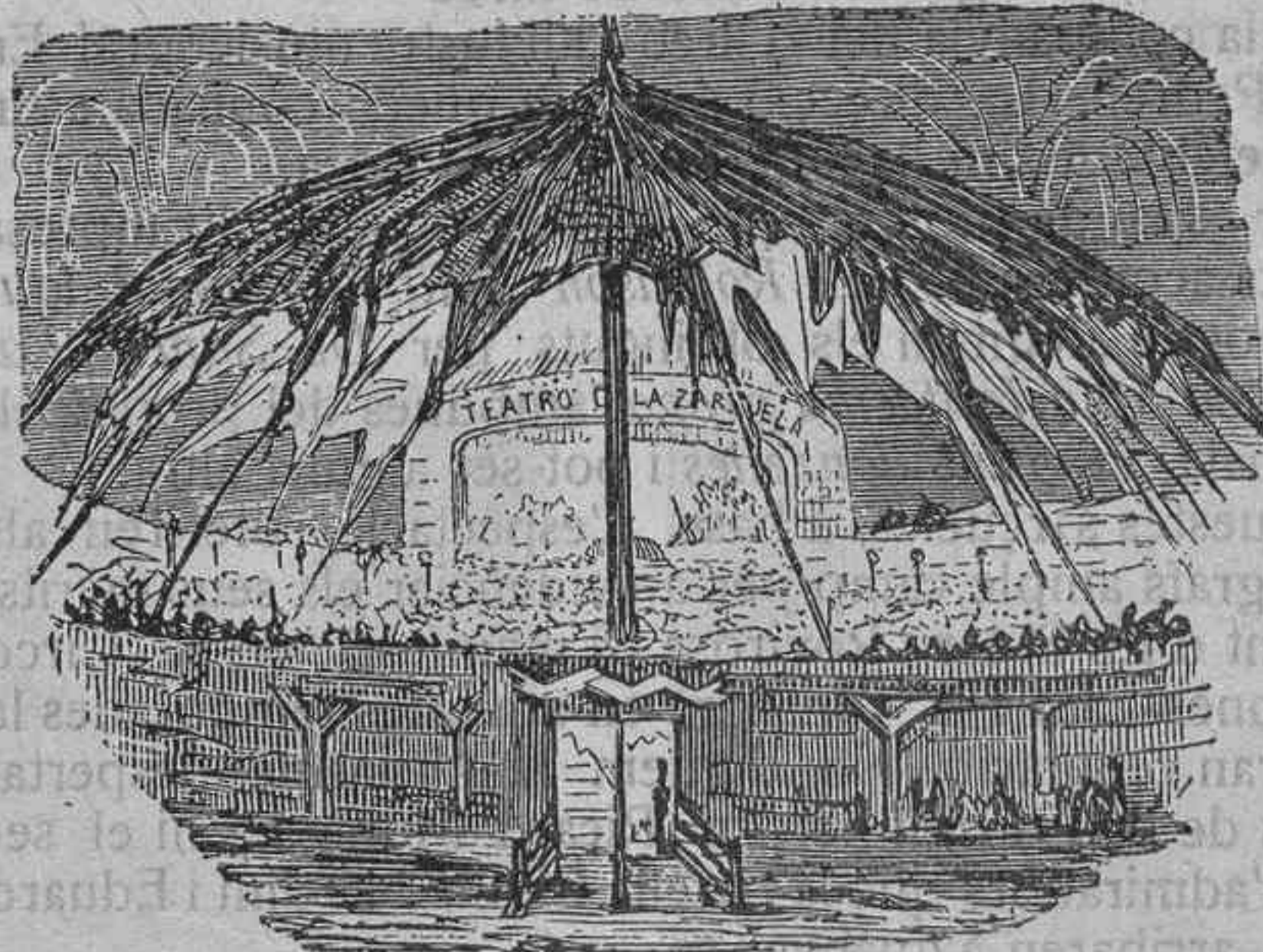
Prado Catalán



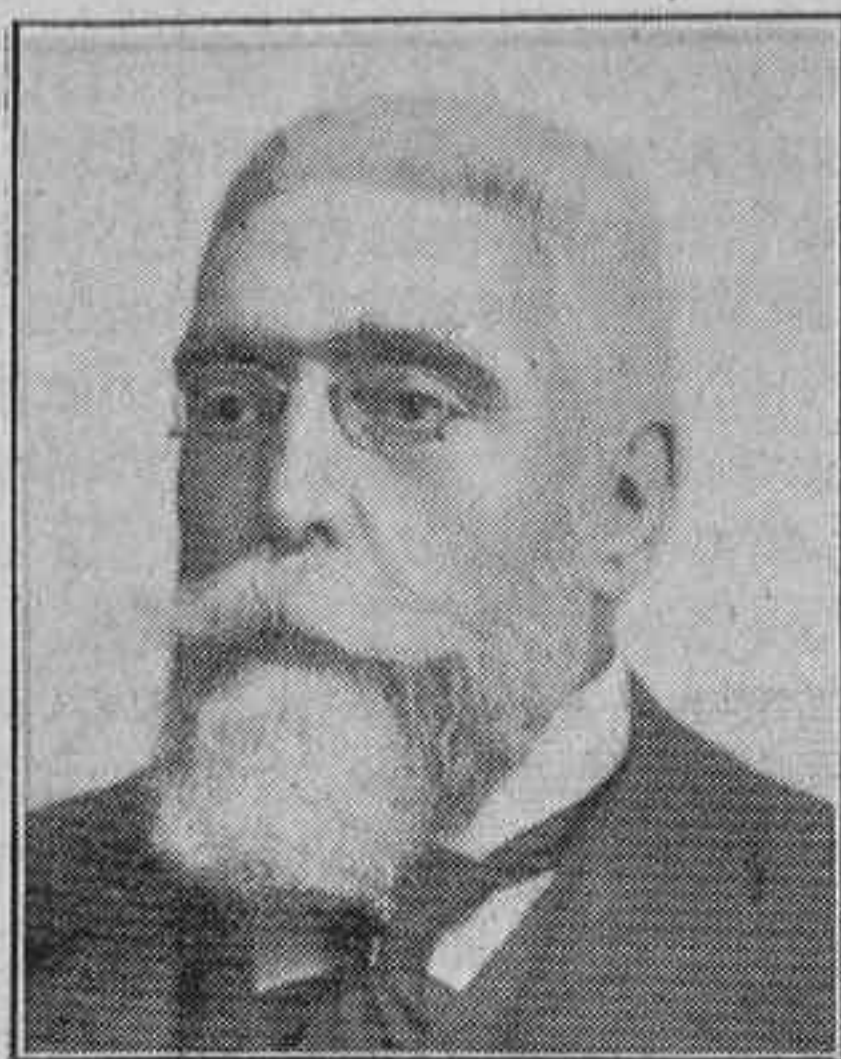
Varietats



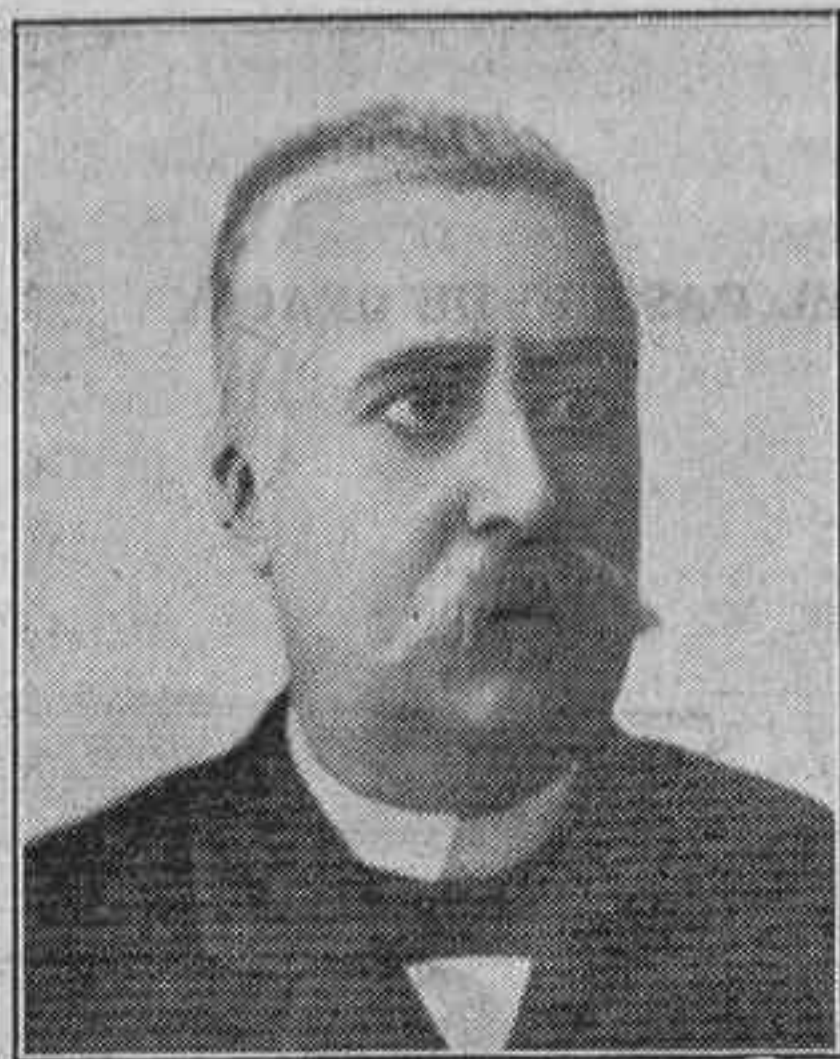
Varietats (altre aspecte)



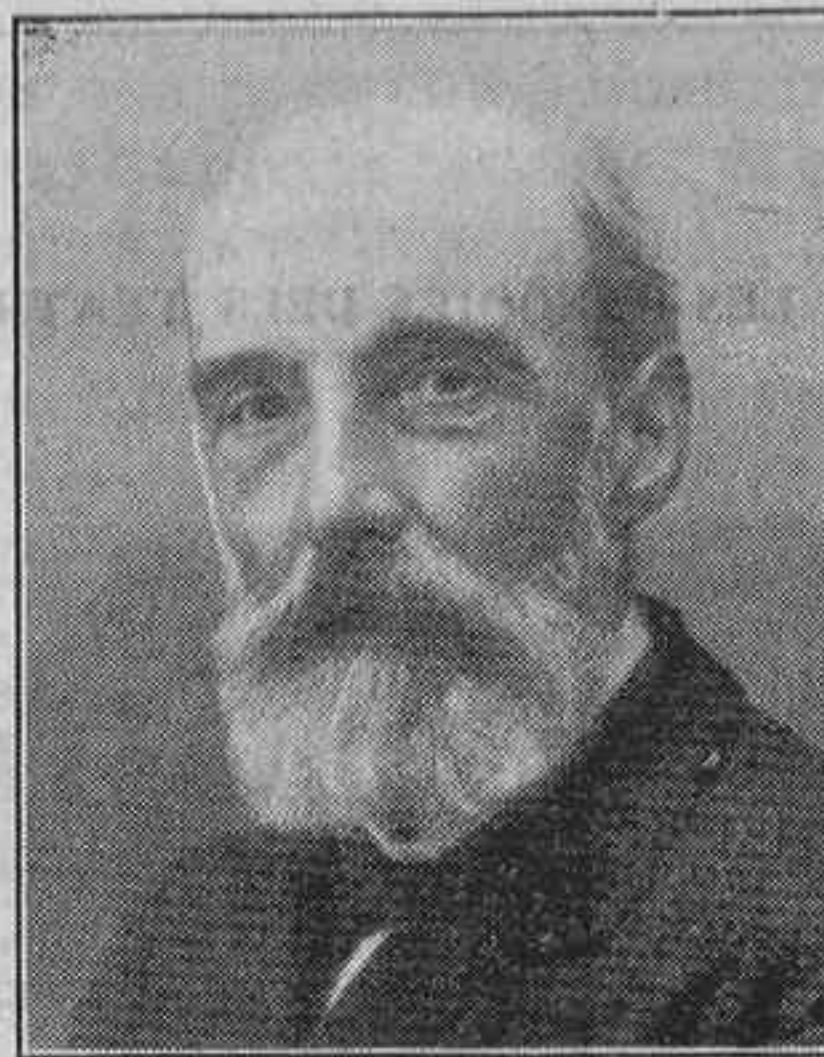
Zarzuela



J. Coll i Britapaja



Eduard Vidal i Valenciano



Conrat Roure

Pels anys que van del 1872 al 1875, actuava al «Circo», en les temporades d'hivern, una companyia de vers i sarçuela catalana, formada, en gran part, pels artistes que solien actuar al «Tívoli» els estius.

Era mestre director de la companyia, el compositor ja anomenat, senyor Nicolau Manent. Director d'escena, l'Eduard Vidal Valenciano. Mestre coreogràfic, En Ricard Moragas, artista amb tractament d'Excel·lència dintre de la especialitat per a ell conreuada. Escenògrafs: En Soler i Rovirosa i En Francisco Plà.

Amb curta diferència, era el repertori de la companyia del «Circo», el que al «Tívoli» es donava. Emperò, assoliren els artistes del «Circo», el 1872, i amb la sarçuela *Robinson Petit*, un èxit poques vegades igualat. Escrigué el *Robinson Petit*, parodia de la sarçuela *Robinson*, En Coll i Britapaja, que arranjà ell mateix la partitura a base de retalls d'òperes conegudíssimes.

L'Empresa del «Circo» muntà el *Robinson Petit* amb un luxe i una fastuositat extraordinaris. Seguí a l'èxit de *Robinson Petit* l'obtingut per una altra sarçuela, *Lo somni daurat*, acollida amb el major contentament.

L'any següent, o sigui la temporada de 1873-74, s'afegí com a mestre director de la companyia del «Circo» il·lustre musicògraf En Felip Pedrell. La direcció escènica quedà confiada a un actor celebradíssim llavors, En Gervasi Roca.

Per espai de molt temps, espreme encara l'Empresa els èxits aconseguits pel *Robinson Petit* i *Lo somni daurat*. I pogué afegir-hi els obtinguts per *De Sant Pol al Polo Nort* i *La fantasma groga*, ambdues del propi Coll i Britapaja, *Les cent donzelles* i pot-ser alguna altra.

Aquestes sarçueles, a base d'espectacle, oferiren als escenògrafs ample camp per a evidenciar els seus mèrits. El talent d'En Soler i Rovirosa es manifestà en el «Circo Barcelonès». En Plà consagrà en aquestes temporades la seva gran reputació. No diguem l'entusiasme despertat pel cos de ball dirigit per En Ricard Moragas, ni el seguici d'admiradors que la parella Emilia Nardini i Eduard Torres, arribaren a guanyar-se.

I ja prou del «Circo Barcelonès», del que no hauríem fet esment, sense la connexió establerta entre l'Empresa del mateix i la del «Tívoli». Sense el fet de donar-s'hi les funcions que per una o altra causa, als jardins ha-

en el solar la construcció d'algunes de les cases que havien d'amagar per a sempre l'espai immens destinat a camp d'esbarjo. L'espai tantpreuat als bons barcelonins que, asseguts a la bona de Déu sota les acàcies del *parque inglés* i recordant les hores passades en delitosa platxeria, diuen encara, al cap dels anys, amb orgull i melangia indefinibles:

—Quan a la nit anàvem al «Tívoli»...

vien de suspendre's. Sense la circumstància de que passessin els actors de l'un a l'altre teatre.

Queda per afegir, tornant al «Tívoli», que, com de costum, acabà la temporada de 1874 a darrers de setembre. Que s'escampà la remor de que no s'obriria ja mai més. De que cedirien els jardins el lloc a la edificació.

I aixís sigué.

Abans de l'estiu següent, i acomplint-se el pronòstic apuntat, s'inicià

EL «TÍVOLI» ES TRASLLADA

Despullat dels jardins, s'afanyà el senyor Elias en donar al «Tívoli» un nou emplaçament, utilitzant a l'efecte un espai per a edificar existent no lluny del «Novetats», teatre que, com hem ja constatat, ocupava els anys a que ens referim, la cantonada del Passeig de Gràcia i Ronda de Sant Pere.

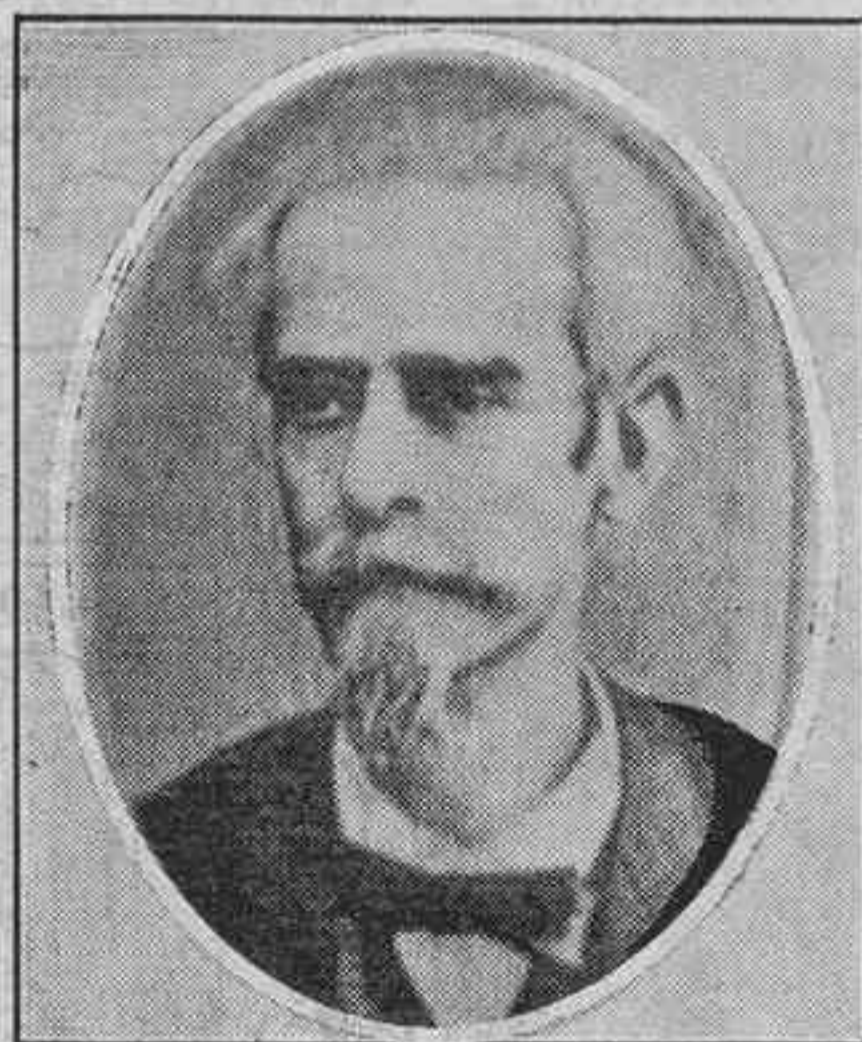
El local escollit aquest cop per a teatre—el mateix que ocupa encara avui—reunia, en quant a superfície, condicions immillorables. Çò que comparat amb l'anterior havia de resultar esquifit, era el terreny destinat a la circulació del públic, que havia de quedar, necessàriament, un bon tros més migirat que el «Tívoli» primitiu.

A canvi d'aquest inconvenient, digne d'ésser tingut en compte tractant-se d'un teatre de caient popular, oferiria el nou colisseu l'aventatge de reunir condicions acústiques i de visualitat, molt millors que el que s'estava ja enrunant. El que restessin els espectadors a cobert en cas de pluja o de fresca.

Es donà l'entrada al «Tívoli», per on hi ha actualment l'estanc immediat a la farmàcia Giol. Envorava al nou teatre, per la part de dalt del Passeig, un *tio vivo* o instal·lació de cavallets. Correspòn a aquests cavallets la taula de refrescs que es veu en el gravat que reproduint l'entrada del «Tívoli» acompanya aquesta informació.

El nou teatre, edificat a tota pressa, s'obrí al públic el dia 22 de maig de 1875. Abans de la primera representació teatral, el dia 17 de maig, festa de la segona Pasqua, hi donà la «Societat Coral Euterpe», un concert dirigit pel mestre Porcell. En Clavé havia mort l'any anterior.

El primer anunci de la inauguració del teatre i de la tempora d'estiu, sortit amb pocs dies d'antelació, deia:



Nicolau Manent
(Mestre compositor, autor de
infinitat d'obres estrenades al
«Tívoli»)

«Al anunciar la Empresa la inauguración del nuevo local establecido en el Paseo de Gracia, junto al café de Novedades, omite todo encomio, limitándose tan sólo a manifestar al ilustrado público las ventajas que así de comodidad en la sala de espectáculos, como de esmerado servicio en las demás dependencias del teatro, unido a la proximidad del centro de la capital, ofrece para las representaciones que con creciente éxito vienen dándose en el dilatado espacio de once años.

»Las inmensas ventajas que proporcionará el cambio de local, que resaltan a simple vista, y el contar la Empresa con la misma compañía de zarzuela que con tanto aplauso viene funcionando, aumentada todavía con algunas partes, no obsta para que conserve los baratísimos precios ordinarios que han regido hasta el presente en los pasados veranos.

»A más del numeroso repertorio de la compañía, tiene el gusto de anunciar que obran en su poder gran número de producciones nuevas, entre las que figuran *La petite soirée*, *C. D. L.*, *La cándida paloma*, *Micos*, *Las guanteras*, *Per retrocés*, *Jocs de nois*, *Lo senyor del pis de dalt*, *Gat per llebra*, *De Barcelona al Parnàs*, en 1875, y otras varias.»

LA FUNCIÓ INAUGURAL.—LA COMPANYIA

Es formà el programa de la funció inaugural amb les sarçueles *Americanos de pega*, del senyor Rafel M.^a Liern i els mestres Rubió i Aceves, i *La criada*, dels senyors Vidal Valenciano, Roca i Roca i mestre Navarro.

La companyia, amb lleus variants, era la que a través del temps hem vingut trobant al «Tívoli». De l'aspecte general del teatre i del que fou la vetllada inaugural, en dona fe el retall que segueix, escrit per un revister de la època:

«El sábado por la noche se inauguró el nuevo local del «Tívoli». Tiene su entrada entre el café de Novedades y los caballitos del tío vivo, en el Paseo de Gracia. Después de un paseo de chopos, en que hay un surtidor, se encuentra el café, dispuesto tal como estaba en el antiguo sitio, aunque más espacioso. A la otra parte del café se halla el teatro, cuyo escenario tiene una capacidad bastante regular. El sitio cubierto para los espectadores coge también mayor superficie que el que había en el antiguo «Tívoli». Todo el local estaba el sábado último completamente lleno de gente, a pesar de que en conjunto cogen en él mayor número de personas que en el antiguo. La función inaugural fué desempeñada por la misma compañía que hace algunos años trabaja en dicho teatro, siendo aplaudidos los actores por los concurrentes.»

No creiem haver d'afegir un mot a ço que acabem de copiar

Les condicions del local permeteren ja perllongar la temporada fins a darrers del mes d'octubre.

Sense les reformes que, com es veurà, s'introduïren en el «Tívoli» uns anys més tard, sense la

galeria del primer pis, sense el teixinat de la coberta, sense, en fi, bona part dels detalls d'estabilitat i ornamentació que després se li adicionaren, oferia el local l'aspecte d'un *tinglado*, més que el caràcter de teatre.

Aixís i tot, mercès, principalment al geni i a les iniciatives del senyor Elías, entre les que, com sempre, comptava la baratura en els preus d'entrada i localitats, arribà a consolidar-se el nou teatre, la crònica del qual prosseguim, apuntant-ne—no cal repetir-ho—els episodis capdals.

**Els grans èxits de la sarçuela catalana.—
Una obra que forma època.—Un cop de mestre d'En Soler i Rovirosa.**

Arran de 1875 es desenrotllaren les temporades del «Tívoli» d'una manera regular, dins, naturalment, de la gradació que tocant als diversos gèneres conreus en el popular teatre, les ha distingit.

El 1876 obrí el «Tívoli» les portes a primers de juny amb la companyia de sarçuela que hi actuà l'any anterior. Exceptuant—ens oblidàvem de fer-ho constar—la senyora Mateu i En Conrat Colomer, que tampoc formaven en l'elenc del «Tívoli» a l'estrenar-se el nou local.

Les obres representades tingueren ja alguna més importància. La presentació de les mateixes fou, també, més acurada. El públic seguí dispensant a l'empresa el favor i la simpatia de sempre.

S'estrenaren, entre altres produccions, una sarçuela castellana, *El diamante negro*, i *Las cuas*, d'En Campmany i Molas i Casas.

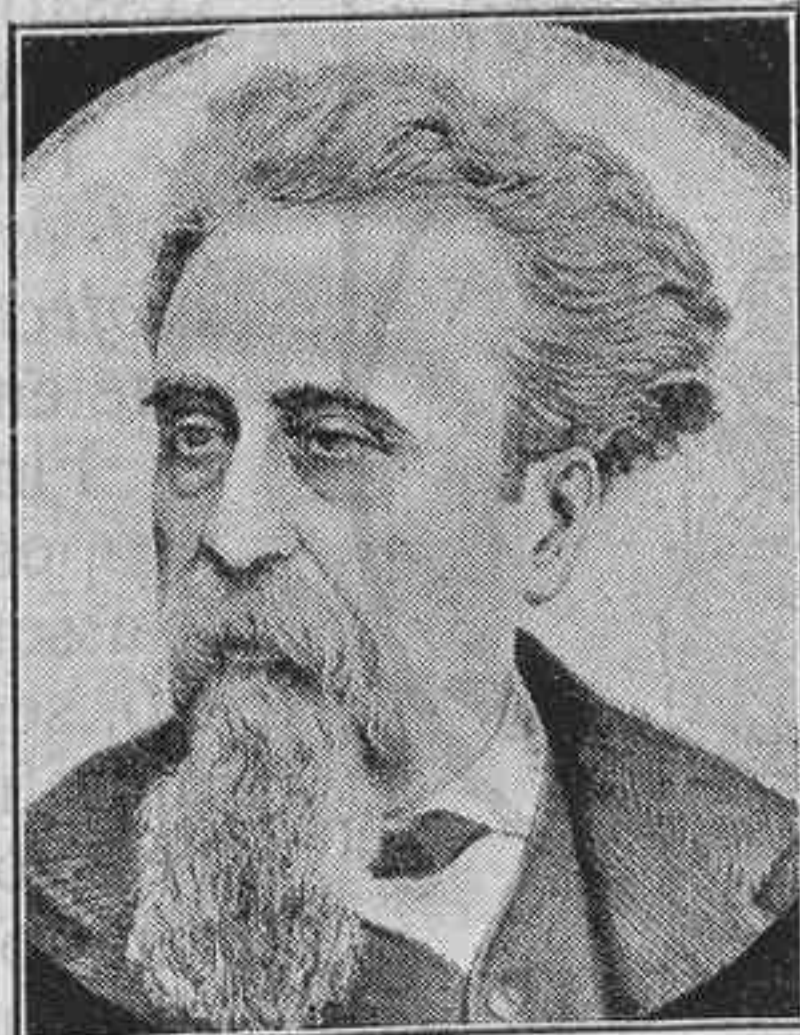
A l'any 1877 millorà l'empresa la companyia, tot i conservant el segell especial de la mateixa.

La formaven els artistes Bernada Viada, Pepeta Cartanya, Concepció Arrieta, Maria Trias, Enric Soler Catarineu, Josep Giménez, Joaquim Roca, Francisco Puig, Jaume Molgosa, Secundí Gil, Domingo Font i Ramon Ferreny.

Es representà alguna sarçuela castellana. I además del repertori de produccions catalanes, s'estrenà la sarçuela en tres actes, *El cant de la Marsellesa*, d'En Narcís Campmany, En Molas i Casas i el mestre Nicolau Manent.



En Bretón i En Joan Elías



Frederic Soler (Serapi Pitarra)



Joan Molas i Casas



Narcís Campmany

Per a *El cant de la Marsellesa*, rebut pel públic amb gran entusiasme, pintà decorat En Soler i Rovirosa.

S'estrenà també una altra obra, popular amb el transcurs del temps: *Els dos carboners*, d'En Eduard Aulés.

Es presentaren en el «Tivoli» dos números extraordinaris, per a alternar amb l'espectacle. Dugues novetats, de les que'n diem ara *atraccions*. *La mujer pez o la Reina de las aguas*, i *El hombre plafond*.

Es clogué la temporada a les acaballes del mes de setembre.

El 1878, i descomptat el repertori, del que ja no cal parlar novament, s'estrenà la producció en tres actes *Lo relloige del Monseny*, d'En Campmany, En Molas i

Casas i mestre Nicolau Manent. Una altra sarçuela, també en tres actes, dita *La Guardiola*, arranament d'En Vidal Valenciano, amb solfes del mestre Martí i Puig.

Es presentà *El relloige del Montseny* amb decorat nou d'En Soler i Rovirosa, que pintà una bonica vista panoràmica del Port. Obtingué *El relloige del Montseny* bon nombre de representacions.

Tornats d'una excursió a les Amèriques, es reintegraren aquest any a la companyia del «Tivoli» la senyora Josepa Mateu i En Conrat Colomer. Durà la temporada fins a mig octubre.

L'any següent, 1879, començà el «Tivoli» amb certa desgràcia, que remeïà després un aconeteixement sorollós, un èxit dels que formen època i que permeté a l'Empresa el poder catalogar la temporada corresponent a l'estiu que ens ocupa com una de les més afortunades, entre les moltes que al «Tivoli» han sigut.

Es degué a un sarçuela castellana titulada *La nueva màgia* el dò d'allunyar el públic del «Tivoli», que es defensà amb prou feines amb les obres de costum.

Però en arribar el mes d'agost de l'any que ressenyem, i en estrenar l'espectacle *De la terra al Sol*, d'En Narcís Campmany, En Molas i Casas i el mestre Manent, canviaren al «Tivoli» totalment les coses.

Obtingué la nova producció un èxit poques vegades igualat en el teatre. Ajudà poderosament al succés de la obra, En Soler i Rovirosa, que acomplí, en la pintura del decorat i confecció dels figurins, un verdader va-i-tot.

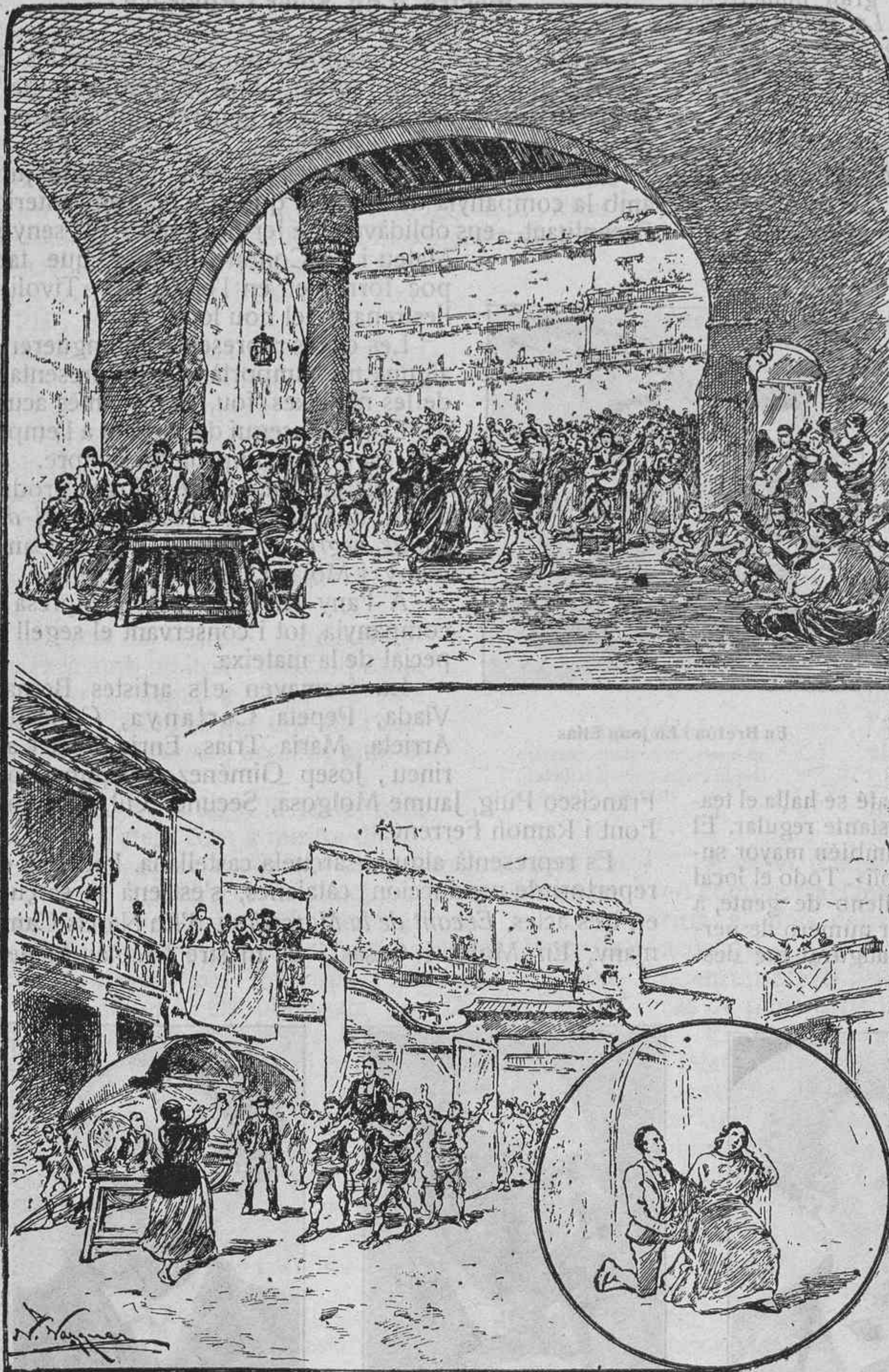
Una anècdota curiosíssima s'imposa afegir en parlar d'aquesta estrena, que fou per a l'Empresa, i per espai de molts anys, el que podríem dir-ne *el panyo de llàgrimes*; el recurs a raure en hores de verdader compromís. Quan, essent indispensable reanimar el negoci, no es tenia a mà una producció que inspirés la deguda confiança.

En tractar els senyors Elias i Soler del capítol importantíssim del decorat, no aconseguiren establir el necessari acord respecte a la quantitat a esmerçar en el mateix.

Tanteigs, proposicions, que *si no pot ésser d'altra manera*, que *si el projecte resulta aventurat*, etc. Ço que en aitals casos sol passar.

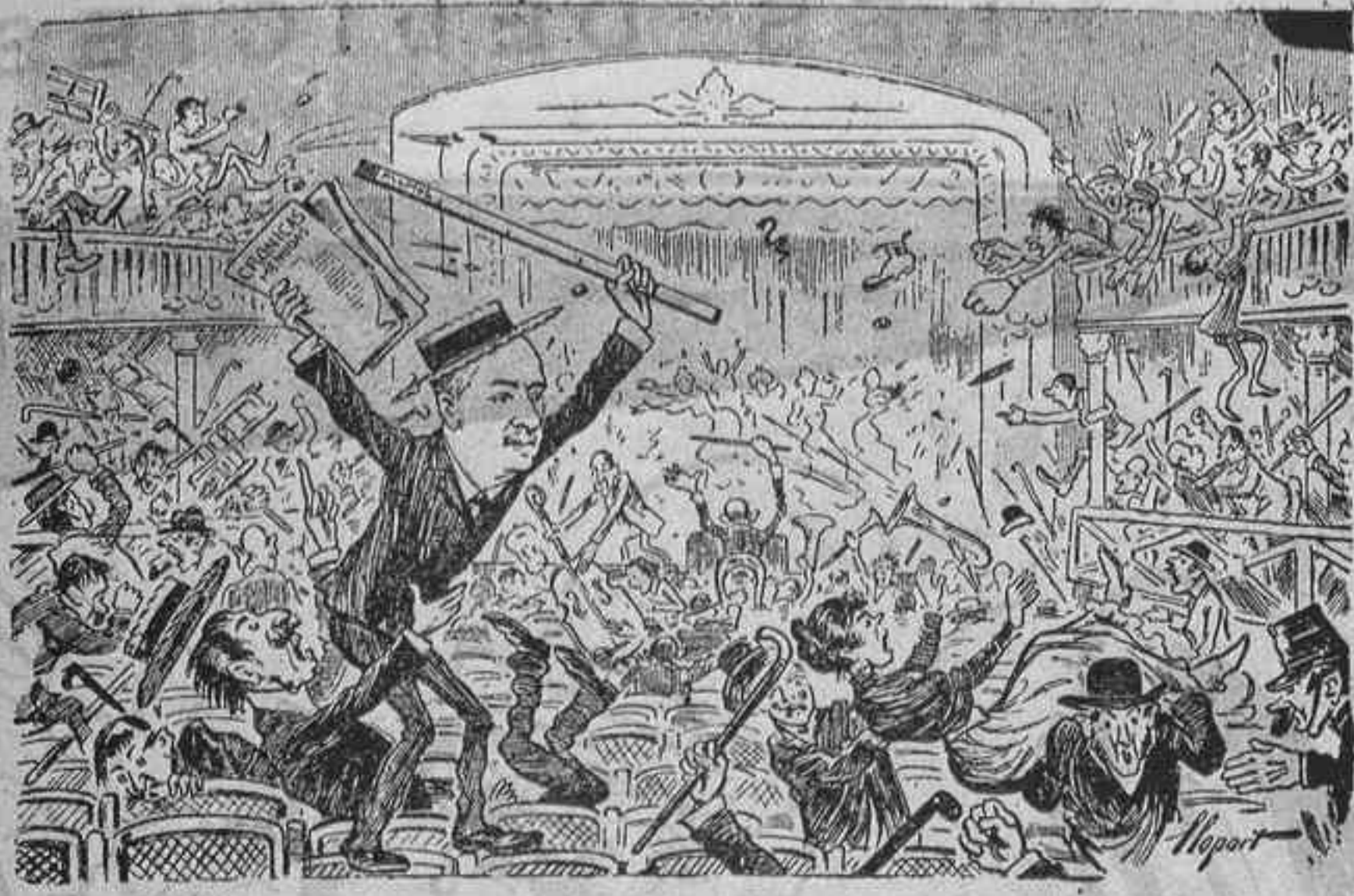
Fins que per a tallar d'un cop, proposà el pintor a l'empresari que li assenyalés un tant per representació, segons acostumen els autors. És dir: afrontar, el mateix que aquests, l'èxit o el fracàs] de l'obra. Considerant-lo ja, des d'aquell punt, com un autor més.

Acceptada la idea pel senyor Elias, posà En Soler mans al decorat i figu-



UN DELS GRANS EXITS

Escenes de l'òpera *La Dolores* (Bretón i Feliu i Codina).



ELS GRANS FRACASSOS DEL "TÍVOLI"

Sorollosa estrena d'una obra dolenta

rins, refent-se del material i treball esmerçats en una cosa i altra a mida que anaven les representacions succeint-se.

Es aquesta que diem, l'única vegada a la vida que, pels efectes de la cobrança, ha sigut l'escenògraf tingut com a coautor d'una obra.

El "Tívoli" es renta i es vesteix de nou.—

Les temporades deixen el caràcter peculiar que un temps havien tingut.

L'any 1880, fou el «Tívoli» objecte d'essencials reformes, que donaren a la sala l'aspecte servat fins l'hora del seu enderrocament.

Es baixà el nivell de la *platea*, s'afegiren algunes llotges a les que ja tenia, es disposà la galeria, o pis superior, edificant-se, ademés, el teixinat del sostre o *cielo raso*. Es pintà igualment el teló de boca, fent-se el reste del local objecte d'alguna modificació i reformes. Dirigí la restauració, en la part que podríem dir-ne decorativa, En Soler i Rovirosa.

I s'augmentaren els preus d'entrada, encara que en modesta proporció. Fins llavors, havien pagat els espectadors un ral. A comptar des de la reforma, es posà l'entrada a ral i mig, els dies feiners. A dos rals, els dies de festa.

A part el natural desig de millora i perfeccionament, i les ganes de respondre al favor del públic, menà al senyor Elías a efectuar les obres senyalades, la necessitat d'afrontar la competència que venia fent al «Tívoli» un nou teatre, el *Buen Retiro*, edificat parelament a la casa dita d'En Gibert, a la Plaça de Catalunya. El *Buen Retiro*, que obstruïa ço que és avui Ronda de Sant Pere, en el trajecte comprès entre el Passeig de Gràcia i la Rambla de Catalunya, encertà a muntar alguns espectacles força interessants, que oferia al públic per poc preu.

El «Tívoli», que deixà aquest any 1875 la denominació, massa exclusiva, de *teatro veraniego*, s'estrenà amb una sarçuela d'En Bartomeu Carcassona i el mestre Martí, titulada *Lo matrimoni civil*. Estrenà també una altra sarçuela, *La Virgen del Pilar*, d'En Ricard Caballero i el mestre Joaquim Vehils. Per a *La Virgen del Pilar*, pintà decorat En Soler i Rovirosa.

En el decurs de la temporada, que durà fins a darrers

d'octubre, presentà l'Empresa una atracció nomenada *El hombre cañón*.

En corroboració de què havia passat a la història allò de *teatro veraniego*, actuà a l'hivern, a les vigílies i dies de festa, una modesta companyia de drama i comèdia, en castellà.

L'any 1881, i després d'alguns intents poc sortosos, d'algunes representacions isolades, dites *bolos*, cantà al «Tívoli» el tenor Joan Prats, famosíssim artista de sarçuela, que feu de la celebrada i popular *Marina* una genialíssima creació.

S'hi representà també *La guerra santa*, amb gran devassall de decoracions. Estrenant-se, finalment, dugues produccions catalanes, ambdues de mèrit inferior: *La fantasma de Gràcia* i *Lo túnel de Montgat*. Una i altra, gairebé anònimes.

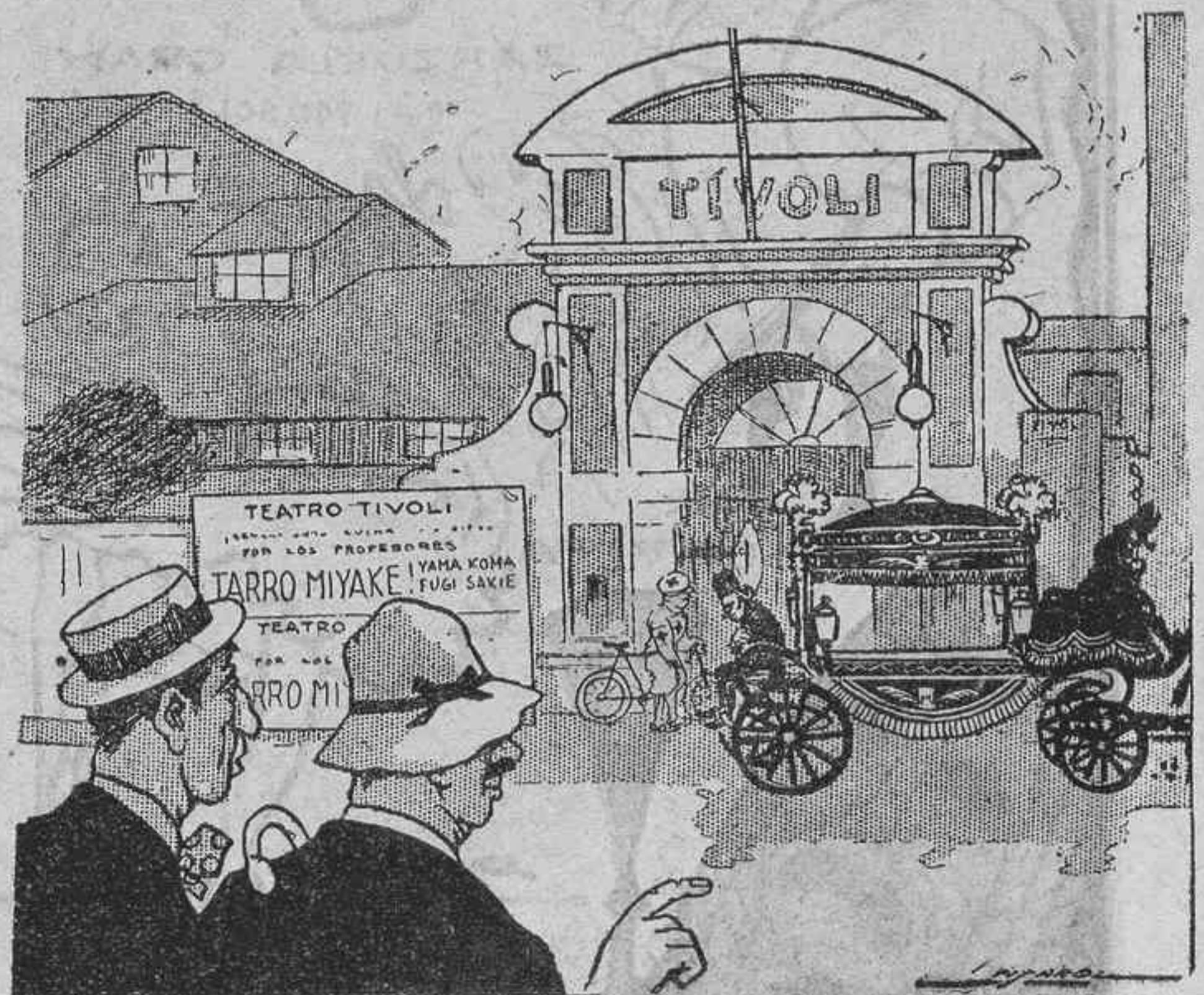
Res de notable ocorregué al «Tívoli» l'any 1882, en que hi actuà una modestíssima companyia dramàtica, comanada, en qualitat de primer actor, pel qui és avui redactor del confrare *Las Noticias*, l'Alfred Pallardó.

Una companyia de sarçuela dirigida per En Conrat Colomer, donà encara, aquest mateix any, bon nombre de representacions de las obres *De la terra al Sol* i *Los sobrinos del Capitán Grant*, aquesta darrera amb l'ali-cient que per aquella època suposava un notable cos de ball.

L'any 1883 assoleix la temporada una major importància. Durant l'hivern i la primavera, es donen al «Tívoli» funcions de declamació castellana, totes les tardes i nits dels dies festius.

A primers de juny debuta la companyia de sarçuela del senyor Arderius, en la que van la Franco de Salas, la Soler di Franco, l'Orejon, el tenor senyor Bergés, etc., els quals estrenen *La tempestad* i una opereta, *Filemon i Baucis*. Aquesta companyia ocupa el «Tívoli» fins a darrers de setembre. A mig octubre, pren possessió del teatre una companyia dramàtica valiosíssima, per molt temps popular a Barcelona i a les primeres poblacions de Catalunya.

Encara que castellana, la composaven en sa totalitat



LA LLUITA JAPONESA AL "TÍVOLI"

—Què hi fa aquest cotxe aquí?

—Com que avui lluiten En Tarro i En Rakú, deu esperar-se per a portar l'un o l'altre a puesto.

LES DELICIES DEL VELL "TIVOLI"



Història gràfica del més popular dels teatres barcelonins



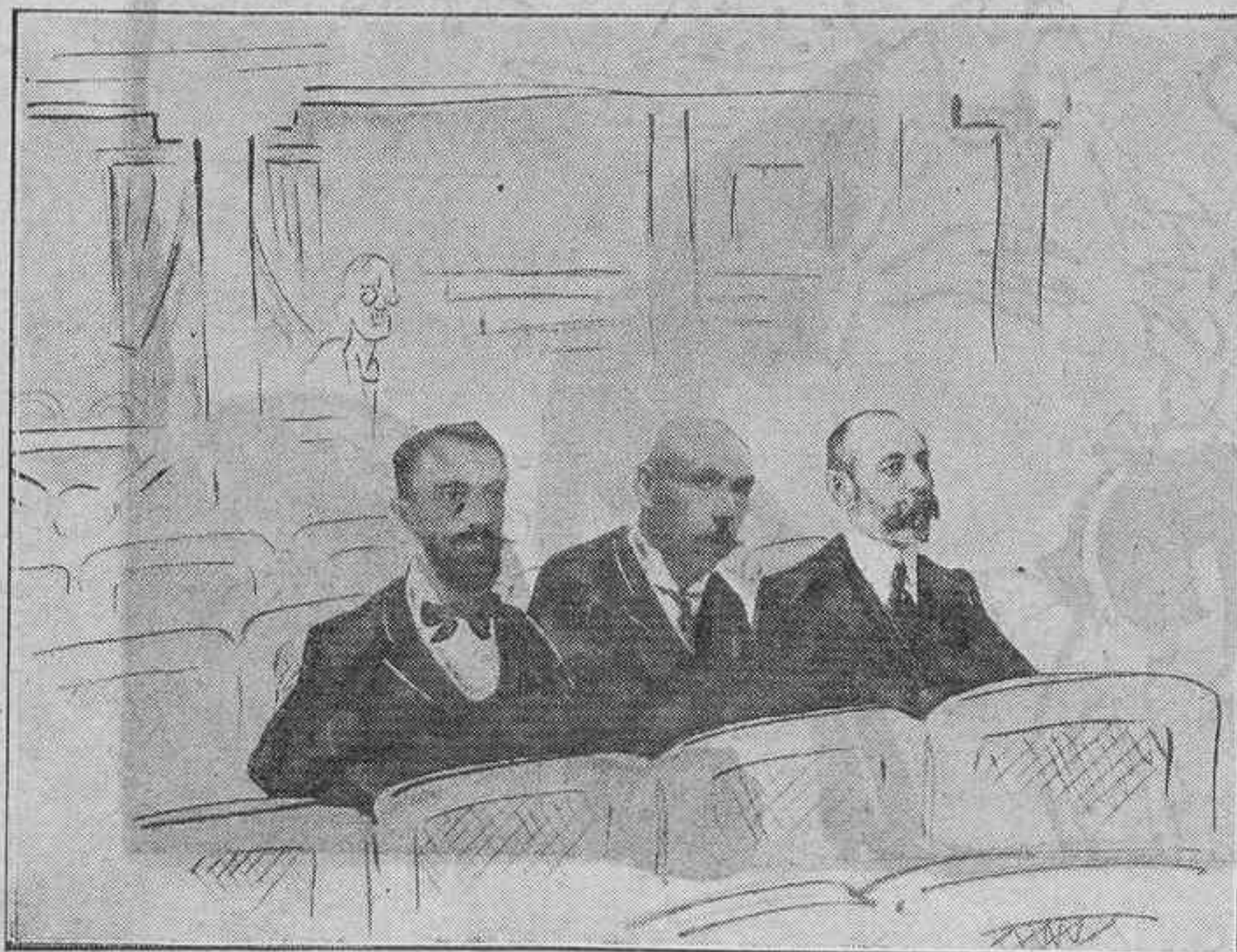
El popular actor còmic Ramon Rossell, anunciant una de les famoses temporades

elements netament catalans. La dirigia l'Antoni Tutau, de grata recordança. Envoltaven al senyor Tutau, les actrius, Carlota de Mena, Mercès Abella, Agna Munner, Dolors Delhom, i alguna altra. Els actors: Jaume Capdevila, Josep Nieto, Joaquim Pinós, Jaume Martí, Lluís Llibre, etc.

El "Tívoli" escenari dels gèneres més diversos i oposats.

L'any 1884, i després d'actuar en el «Tívoli» una companyia de sarçuela espanyola, dirigida per En Gabriel Sánchez de Castilla, s'hi donaren al començ de la temporada d'estiu una tanda de balls d'espectacle, dels que sigueren herois principalíssims En Soler i Rovirosa

TRES ASSIDUUS CONCURRENTS AL VELL «TÍVOLI»



En Moles, En Marial i En Grañé

i En Ricard Moragas, coreògraf famós sancionat pels grans públics d'Europa i Amèrica.

Lohokeli i *Parthenope* feren el gasto, amb contentament del públic, que omplenà de gom a gom nits i més nits el «Tívoli», el qual reprengué encara a l'hivern les representacions de drama i comèdia, per la companyia Tutau-Mena.

L'any 1885, finida la temporada de vers a que acabem d'al·ludir, adquirí el «Tívoli» novament l'importància que pels estius solia.

La companyia Cereceda, amb les artistes Delgado i Montañés, amb els actors Ripoll i Tormo al davant de tots, hi representà *La Diva*, poc temps abans estrenada, pel mateix personal, al «Novetats», i *La Mascota*, també estrenada pels artistes d'En Cereceda a l'«Español».

Any 1886. Altre cop companyia de sarçuela catalana, apareixent als cartells els títols *De la terra al sol* i *De Sant Pol al Polo Nort*. Amb les produccions citades, una altra obra d'aventures, a base de visualitat; *La vuelta al mundo*. Fins a l'estrena d'*El país de l'olla*, sàtira política d'En Coll i Britapaja, de la que es donaren nombroses representacions.

Aquesta temporada d'estiu, altament profitosa, s'extengué fins ben entrada la tardor.

Any 1887. Més representacions dramàtiques a l'hivern, per companyies de mitjana o modesta categoria, que, com hem dit mantes vegades, actuaven solament els dies de festa.

Aquest any es representà la sarçuela *Las mil y una noches*, amb èxit més que estimable.

A l'estiu tornà al «Tívoli» el mestre Cereceda, estrenant *Cádiz*, que posà al cartell amb *La Gran-Via*.

Any 1888. Temporada de sarçuela dirigida pel mestre Pérez Cabrero, estrenant-se, entre alguna altra producció, les obres *Cuba libre* i *¡Como está la Sociedad!* A continuació, la primera tanda d'òpera a preus econòmics, aconseguint un remarcable resultat artístic i financer.

De la companyia d'òpera, dirigida pel mestre Pérez Cabrero, en formaven part les tiples Ferni i Cascati; els tenors Caylús i Suárez; el baríton Bachs, i el baix, Mestres.

A la tardor sarçuela altre cop, estrenant-se una obra dita *Hotel Internacional*, d'En Coll i Britapaja, la qual presentà amb gran luxe i propietat.

L'any 1889, fou per a l'Empresa del «Tívoli» un dels més falaguers.

Succeí a la companyia de sarçuela espanyola del tenor Bergés, que estrenà *La bruja*, una companyia d'òpera integrada per alguns dels artistes que composaven la de l'any anterior. Amb ells, i com a novetat, la tiple Giorgio, que aconseguí amb la *Carmen* un triomf inesborrable.

Cantaren una cinquantena de vegades *Carmen*, posada en escena amb la major cura, amb decorat nou d'En Vilumara, además de la Giorgio, la senyora Josefina Huguet, el tenor senyor Bertran, i el baríton Manuel Carbonell. Dirigí l'orquestra el mestre Pérez Cabrero.

La Giorgio, a la que es recorda encara interpretant l'heroïna d'En Bizet, tornà fa uns anys a Barcelona amb nom suposat, «Signora del Lago», i de característica en la companyia d'opereta d'En Caramba.

Any 1890. Sense que ofereixi el «Tívoli» res de particular, desfilen per les seves taules algunes companyies de sarçuela i òpera, entre les primeres, una dirigida per a En Josep Bosch, en la que anava la tiple Julia Segovia, i la d'En Cereceda, que actuà els mesos d'estiu.

Any 1891. Tornà En Cereceda a l'estiu, estrenant aquesta vegada el sàinet d'En Ricard de la Vega i mestre Barbieri *El señor Luís, el tumbón, o despacho de huevos frescos*. Fou aquesta producció, la darrera donada per l'il·lustre mestre Barbieri. Representaren *Luís el tumbón*, la senyora Mariscal, En Pinedo, l'Hidalgo, En Morón, i demés artistes que solien formar de temps la companyia Cereceda.

Pel més de setembre, tocà al «Tívoli» la orquestra de la Societat de Concerts de Madrid, dirigida pel mestre Mancinelli.

Aquest any cridà l'atenció l'hinoptitzador Onofroff.

Any 1892. Omple aquest any el cartell del «Tívoli» l'opereta *Miss Helyet*, que estrenaren amb veritable èxit la Matilde Pretel, la Amparo Ferrero, la senyora Martí de Moragas, el senyor Daniel Banquells, Manel Carbonell,



Personatges de *El Relloj de Montseny* i *De la Terra al Sol*

(Figurins de F. Soler i Rovirosa)

Emili Huerva, etcètera. Any 1893. Apareixen en primer terme, al «Tívoli», els artistes Pretel i Pinedo amb les operetes, *El húsar*, *La telefonista*, i alguna altre.

Any 1894. Segueixen els mateixos artistes, interpretant bon nombre de sarçueles i operetes. S'estrenen *El colegial Totó* i *Los dineros del sacristán*.

Any 1895. Estrena de la sarçuela d'En Chapí, *Mujer y Reina*, per una companyia de la que formen part, la

tiple senyora Montilla, i els senyors Visconti, Carbonell i Gamero.

Acompleix una breu temporada la companyia d'opereta italiana d'En Tomba.

El dia 21 d'agost, estrena de l'òpera del mestre Bretón *La Dolores*.

Any 1896. Actúa a l'estiu la companyia del teatre de

ELS AUTORS DRAMÀTICS CATALANS EN L'EPOCA DEL "TIVOLI" VELL

(Dibuix de Tomás Padró).



Ferrer Company

Josep M. Arnau
Francisco Camprodón

Frederic Soler (Pitarra)
Eduard Vidal i Valenciano

Conrat Roure
Francisco Vidal
Manuel Angelón



ELS BALLS DE GRAN ESPECTACLE;

Principals escenes del Lohokeli.

la Sarçuela de Madrid. En formen part, les tiples Lucrecia Arana i Maria Montes. Els actors Ramon Rossell, Julián Romea i Josep Moncayo.

Any 1897. Nul, com a any teatral. Algunes funcions de vers, per companyies de segon ordre. Representacions escaduceres de sarçuela. Una companyia dramàtica, dirigida per l'actor senyor Colom.

I per primer cop s'utilitza el «Tívoli» com a Circ Eqüestre, durant la temporada acrobàtica, des de maig a novembre.

Acabà l'any una companyia de sarçuela, dirigida per En Conrat Colomer i el mestre Isaura.

Any 1898. Es presentà pel mes de febrer una companyia mímica italiana, que no agradà. La dirigia un artista nomenat Perfetti, i debutà amb l'obra *La historia de un pierrot*. Donà comptades representacions.

Després d'una breu temporada d'òpera dirigida pel mestre Goula (fill), es reproduïren algunes màgies.

Pel mes de maig, i ja gairebé fins a darrers d'any, Circ Eqüestre.

Any 1899. Durant els mesos de juny, juliol i agost, companyia de sarçuela, dita del gènere gran. La formen els artistes senyores Gurina i Navarro; els senyors Simonetti, Puiggener, Valentí González i Garcia Soler.

S'estrenen *María del Carmen*, de Granados; *El clavel rojo*, d'En Breton; *Don Lucas del Cigarral*, de l'Amadeu Vives, i *Curro Vargas*, d'En Chapí, qui el dia 13 de juliol vingué a Barcelona.

Any 1900. Ademés de la temporada de Circ Eqüestre, actuà al «Tívoli» una companyia dramàtica dirigida per En Francisco Tresols. En formava part la primera actriu Concepció Ferrer.

Hi passà també la companyia de sarçuela espanyola del tenor Eduard Bergés.

Es presentà, finalment, una companyia regional valenciana dirigida pel actor Josep Talavera, mort fa poc temps. Exit d'aquesta darrera temporada, fou la sarçuela *Les barraques*.

Intent de «Teatre Líric Català.»

—El senyor Ignasi Elias desapareix del món dels vius.

Any 1901. Baix els auspicis de N'Antoni Niubó, conegut empresari que sigué del teatre Principal i altres sales d'espectacles, actuà desde el 12 de gener al 28 de febrer, una companyia de sarçuela catalana, dita de gènere líric català, dirigida pel mestre Enric Morera i En Miquel Utrillo.

Estrenaren les obres *Les caramelles*, del mestre Morera; *Colo-*

meta la gitana, de l'Emili Vilanova i mestre Lapeyra; *Cors joves*, de Josep M.^a Jordà i el mestre Gay; *La reina del cor*, d'En Morera; *La Rosons*, d'Apeles Mestres, i Morera; *L'adoració dels Pastors*, de mossèn Jacinte Verdguer i Morera; *Trista aubada*, de Josep M.^a Folch i Torres i mestre Bartoli; *Nit de Nadal*, de Josep M.^a Jordà i mestre Morera; *El llop pastor*, de l'Eduard Marquina, i mestre Gay; *L'aligot*, d'En C. Capdevila, i mestre Morera *Cigales i formigues*, d'En Santiago Rusiñol i mestre Morera; *Picarol*, d'En Apeles Mestres, i mestre Granados.

Pel mes d'abril passà al «Tívoli» la companyia catalana d'En Enric Borràs.

Hi tornà la valenciana d'En Josep Talavera.

S'hi feu sarçuela castellana i Circ Eqüestre.

1902. Finà el 26 de març el senyor Ignasi Elias, sobre qual personalitat rellevant no hem d'insistir.

Se representà l'espectacle *De la terra al Sol*.

Se donaren, a l'estiu, representacions d'òpera diri-

gides pel mestre Artur Baratta. Actuà més tard una companyia de sarçuela, i, al final, l'acostumat Circ Eqüestre.

El "Tívoli" accentúa el seu cosmopolitisme.— El famós programa mínim.

1903. Actuà una companyia d'òpera italiana dirigida pel mestre Vehils, a base de la tiple senyora Giudice i el tenor Manel Utor.

Aquest mateix any s'estrenaren les sarçueles del mestre Morera *La cançión del naufrago* i *La devoción de la Cruz*, representades per les senyores Carrasco, Homs i Chaffer; els senyors Navarro, Gamero, Figuerola, Gil Rey, Beut, i alguns elements secundaris.

Altra vegada òpera, dirigida pel mestre Baratta, i Circ Eqüestre.

1904. Finida la temporada de Circ Eqüestre, continuació de la anterior, es donaren unes representacions del melodrama *Los dos pilletes*, a càrreg de la companyia del teatre «Apolo,» comanada per En Frederic Parreño.

Succeí a aquesta, una companyia de sarçuela, dirigida per En Valentí Garcia. El clou de la seva actuació el constituí la sarçuela del mestre Vives *Bohemios*.

Altre cop òpera a preus econòmics i Circ Eqüestre.

Any 1905. Succeeix al Circ Eqüestre, la companyia del mestre Cereceda. Després, òpera, dirigida per En Goula (fill). Altra companyia de sarçuela, donant-se algunes representacions del «vaudeville» *Els allotjats*. Finalment, Circ Eqüestre.

Any 1906. Sarçuela castellana i Circ Eqüestre. En la companyia de sarçuela, les tiples Teresa Calvó, Lluïsa Rodríguez i Maria Conesa.

Més sarçuela i Circ Eqüestre.

Any 1907. Actuà la companyia d'opereta italiana, dita d'Scognamiglio. Sobressurt la tiple Fontana, que fa bons èxits amb les obres *Saltimbanquis* i *Geisha*.

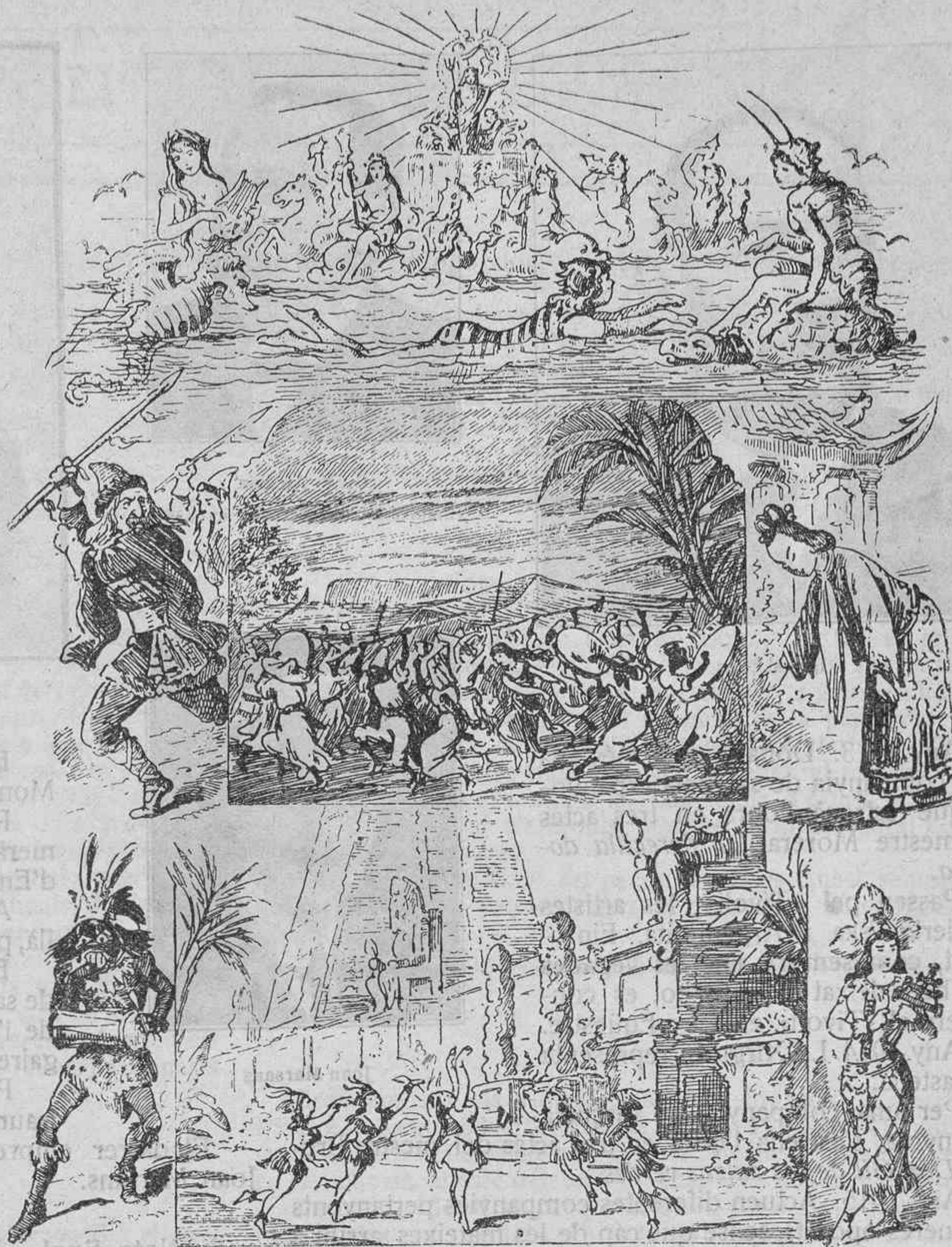
S'hi donen representacions de melodrama i d'òpera italiana, dirigida, aquesta darrera, pel mestre Camaló. En Blanchart i la Fons criden l'atenció amb *Otello*.

Companyia de sarçuela, dirigida per En Josep Angeles.

Altra cop opereta italiana, amb la companyia *Città di Torino*.

Més sarçuela castellana, i Circ Eqüestre.

El fet culminant sigué, pel «Tívoli», aquest any 1907, l'Assemblea de la Solidaritat Catalana, tinguda al popular teatre el dia 14 d'abril, data en que se llegí i promulgà el famós programa mínim.



ELS BALLS DE GRAN ESPECTACLE

Principals escenes del Parthénope.

Any 1908. Opera italiana, dirigida pel mestre Goula Fité.

Sarçuela espanyola, dirigida per En Pinedo, substituït més tard per En Moncayo.

Aquest any es presentà el lluitador japonès Rakú.

Any 1909. Opereta italiana, dirigida per l'actor Gravina.

Sarçuela castellana i catalana, estrenant-se la revista *Hip! Hip! Barcelona, o atracció de forasteros*, de l'Alexandre Soler i En Josep M.^a Jordà i el mestre Oliva.

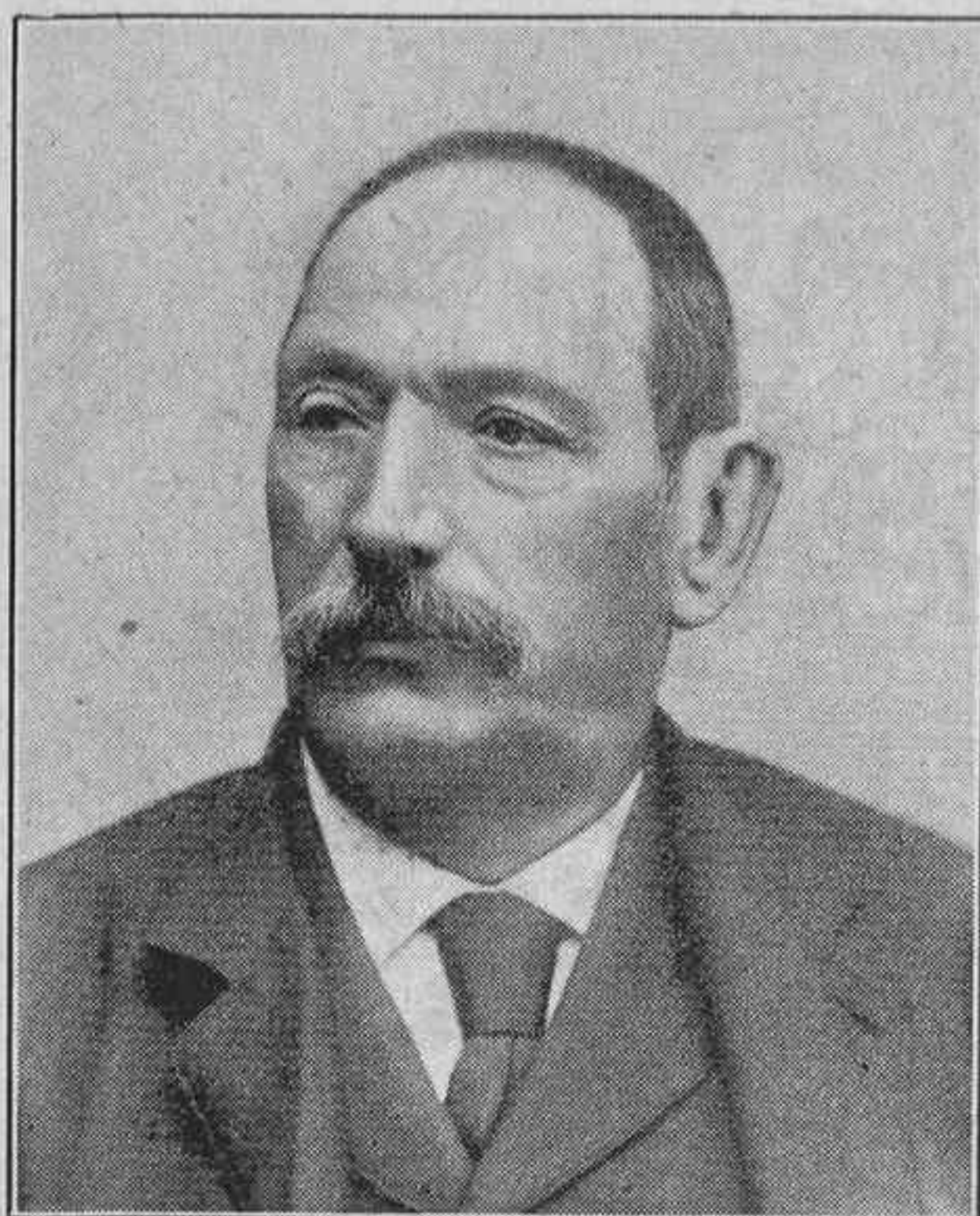
Treballà aquest any l'ilusionista Watry.

Any 1910. La companyia de Marguerida Xirgu, dona unes representacions de *Zazá* en català.

Any 1911. Opereta italiana, per la companyia Granieri. Representacions de *vaudeville*, en català. Sarçuela castellana i Circ Eqüestre.

Any 1912. Diferents espectacles, cap dels quals ofereix un fet sobressortint. Se presenta la coblejadora Raquel.

EMPRESSARIS DEL VELL TEATRE "TÍVOLI"



Ignasi Elias



Gil V. Alegria
(Empressari d'espectacles acrobàtics)



Joan Elias

Any 1913. Dóna la nota més alta una companyia de sarçuela espanyola, que estrenà l'obra en tres actes del mestre Morera *La fierecilla domada*.

Passen pel «Tívoli», les artistes Napierkowska i Argentinita. Finalment, com sempre, fins les vegades que hem deixat d'omitir-ho, es converteix el «Tívoli» en Circ Eqüestre.

Any 1914. La Xirgu hi representa en castellà.

Per una companyia de sarçuela espanyola, s'estrena l'obra en tres actes del mestre Bretón *Don Gil de las calzas verdes*.

Any 1915. Actuen diferents companyies pertanyents a gèneres oposats, sense que cap de les mateixes arribi a desvetllar l'atenció. Dramàtiques, dirigides per l'Enric Gimenez i En Raimond Gatuelles. Sarçuela, comanada, una, per En Josep Bergés; una altra, per En Ricard Güell. Opera, Circ Eqüestre, etc., etc.

Entre els diferents espectacles torna l'hipnotitzador Onofroff.

Any 1916. Després d'altres companyies d'òpera i sarçuela, treballaren a l'istiu la Consol Mayendia i En Casimir Ortas, que representaren amb èxit *Serafin el Pinturero*.

Més tard, donà el baríton senyor Stracciarri algunes representacions, cantant el *Barbero de Sevilla*, *Tosca*, *Rigoletto* i alguna altra obra coneguda.

Any 1917. Sarçuela per una companyia dirigida per l'Anselm Fernández.



Joan Marsans

Estrena de la revista d'En Joaquim Montero *Sant Jordi mata l'aranya*.

Representacions del drama d'En Guimerà *Jesús que torna*, per la companyia d'En Jaume Borrás.

Altres representacions de drama castellà, per la companyia de la Carme Cobeña.

El 20 d'agost, debut de la companyia de sarçuela que havia d'actuar fins a l'hora de l'enderrocament del teatre, composta gaire bé tota d'artistes ja coneguts.

Presentació de l'artista còmica, Amalia Isaura.

El darrer empessari del vell «Tívoli» sigué En Joan Marsans.

Nota final. - Per al Teatre i per a Barcelona

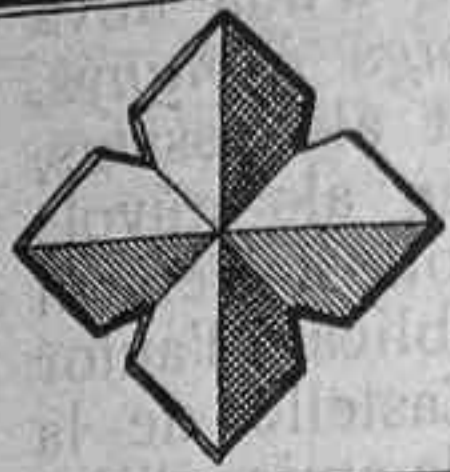
El dia 8 de janer de l'any passat, se donà al «Tívoli» qual crònica acabem de registrar, la darrera funció.

Composaren el programa les sarçueles *El asombro de Damasco* i *El Rajá de Bengala*. La companyia catalana del «Novedades» passà a representar al «Tívoli» la comèdia en un acte d'En Santiago Rusiñol *Gente bien*. L'Enric Borrás llegí diverses poesies. Cantà també l'Amalia Isaura.

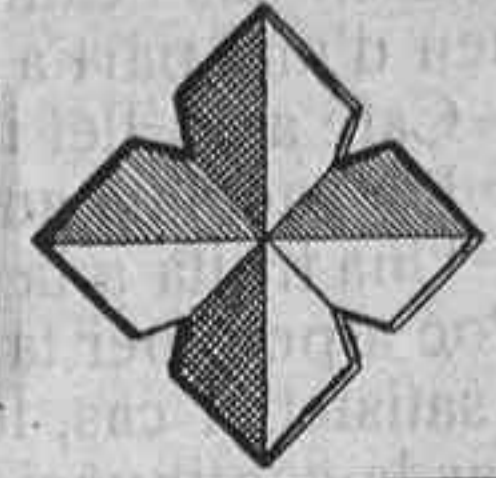
Amb desitjar que el seny i la fortuna acompanyin als propietaris i empresa del nou «Tívoli», donarem per a acabat el nostre comès, que és el de contribuir a l'esplendor de l'Art teatral i a la prosperitat de Barcelona.

JOSEP ARTÍS





EL «TIVOLI» i la Societat Euterpe



RESSENYAR la història del «Tívoli» i no dir res de l'Euterpe seria com visitar Barcelona i no veure la Rambla, com anar a Montserrat i no portar boix, com passar per Arenys i no comprar ametlles.

Cert és que no sempre l'existència de la gloriosa Societat ha estat lligada amb la del popular teatre. Des dels jardins de la Ninfa,—situats no gaire lluny del lloc on avui s'aixeca el palau del marquès de Robert—fins al «feudo» de l'ignasi, passant pels esplèndits Camps Elíseos, el «Prado Catalán», el Novetats antic i el Novetats d'ara, pot dir-se que ha recorregut Euterpe *toda la escala social* del teatre; però és

impossible desconèixer que els grans temps, els temps brillants i memorables de la Societat fundada per En Clavé, foren els de les campanyes artístiques realitzades al «Tívoli», tant al vell, de l'esquerra del passeig, com al nou, construït a la dreta, sobre el marge mateix de la riera d'En Malla.

A la Barcelona actual, frívola, inquieta i materialitzada, ha de ser-li difícil formar-se una idea exacta del sincer entusiasme que els concerts, sobre tot els matinals, de l'esmentada Societat despertaven entre la gent, en aquella època. S'esperava l'estiu amb impaciència delitosa, no perquè el cel havia d'ésser llavors més blau, els jardins més florits i les dones més boniques; se l'esperava, tenint sols en el pensament fixes tres coses: que a la mar dels Frares s'obriren els banys, que als carrers hi hauria fires i que l'Euterpe donaria concerts.

**

Els concerts d'Euterpe!...

Encara hi ha qui s'extremeix de goig al recordar el que, amb caràcter de concert *nacional*, va celebrar-se el 4 d'agost de l'any 1868, diada de Sant Domingo. Se li donà el nom de *nacional*, perquè en ell totes les peces que es cantaren feien alusió a una província o regió d'Espanya, i la concurrència sigué tan enormement gran, que el «Tívoli», a pesar

de les seves proporcions, passà no poques penes per engolir-la tota.

Donats, generalment, en festes senyalades, com la segona Pasqua, Sant Joan, Sant Pere, Sant Jaume, els concerts matinals es veien sempre animadíssims. Hi havia devots que no se'n deixaven perdre cap, i fins haurien considerat una mala acció no trobar-se al teatre en el moment en que l'insigne Clavé, petit, serio i amb l'aire resolt, després d'haver fet algunes breus advertències als seus coristes, alçava la batuta i atacava els primers compassos de la *Invocación a Euterpe*.

«Bella la primavera,
flores y amor nos brinda...»

Se'n deia *matinals* i ho eren de debò. A les sis en punt començava el concert, i tan fosc era de vegades l'escenari, que l'orquestra, situada al fons, necessitava a primera hora encendre espelmes per a seguir les notes de la partitura.

Els concurrents, molts d'ells agrupats en «tertúlia», formaven rotllos amb les cadires, i era de veure el recolliment amb que, callats, concentrats en una mena d'èxtasi religiós bevien els torrents d'harmonia que de la massa coral i de l'orquestra s'escapaven.

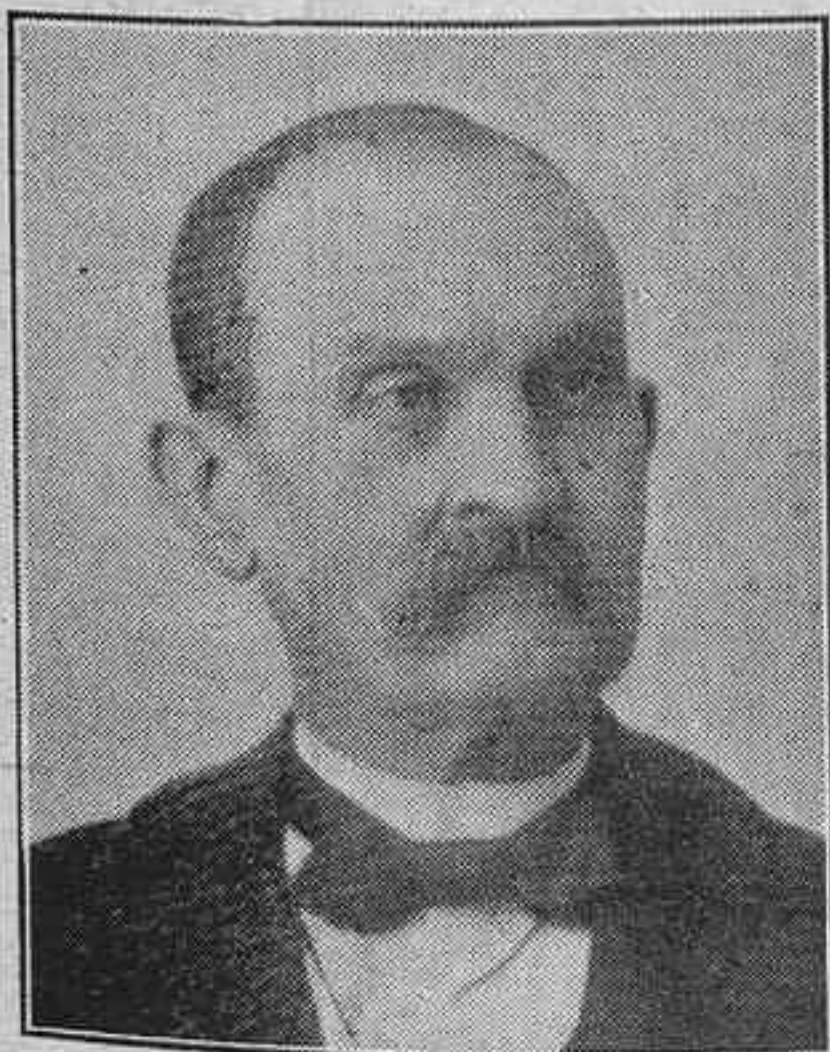
I després de les sis o set peces, repetides quasi sempre, que constituïen la primera part, la decoració, de cop, canviava totalment.

Havia arribat el descans, la mitja hora, l'«intermedi».

**

Eren famosos els «intermedis» dels concerts d'Euterpe. Perquè hi ha que advertir que *intermedi*, en aquelles circumstàncies, equivalia a *esmorzar*. Els concurrents se traslladaven en sa majoria al cafè del teatre, i com que els pretendents eren molts i el local no pecava de gran, per a servir a tots els «convidats» era precis establir torns i esperar que els uns acabessin, per a que els altres poguessin ocupar les taules que els ja satisfets deixaven desembrassades.

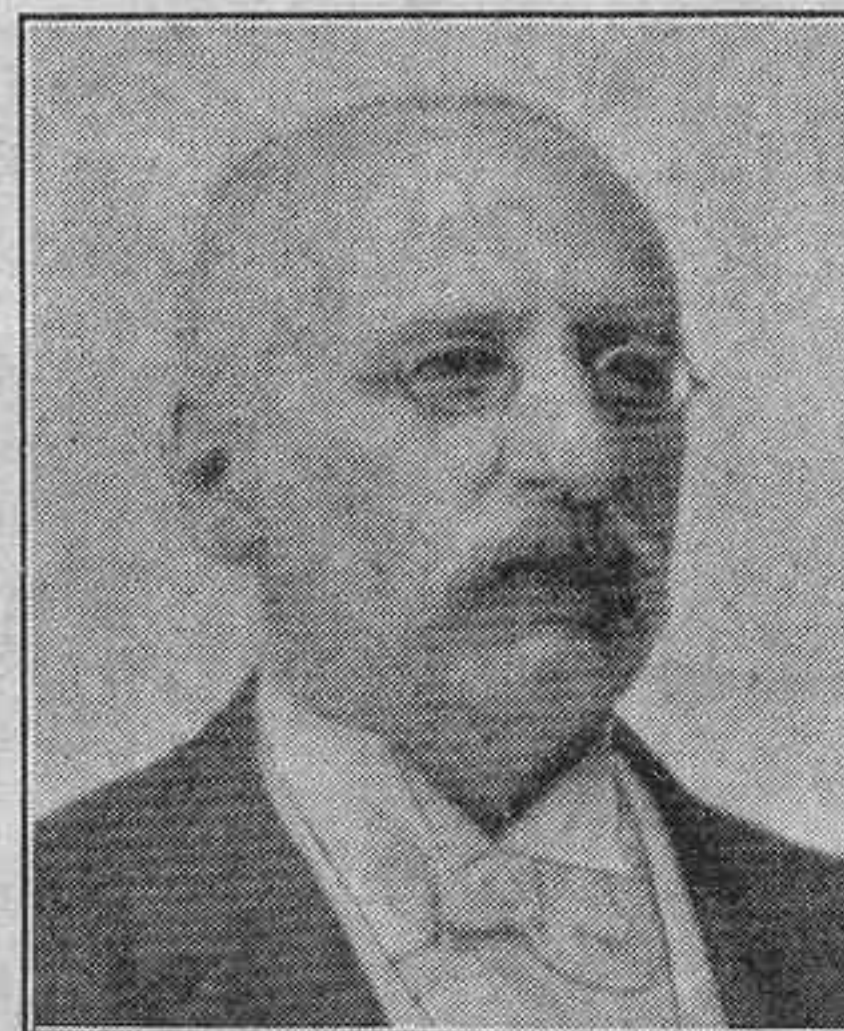
De la poesia, amb la major naturalitat, s'havia passat a la prosa, i els mateixos que moments abans aplaudien *Les flors de Maig* i el *Somni d'una verge*, picaven alegrement de mans



En «Quico» Puigderrajols
(Popular acomodador)



Francisco Soler i Rovirosa
(Celebrat escenògraf)



Josép O. Molgosa
Autor dramàtic i Contador del «Tívoli»



Anton Niubó
(Empressari de teatre líric català)

i cridaven als cambrers que, atrafegats, corrien d'una part a l'altra:

- Cafè amb llet i dos llonguets!...
- Un xacolata amb ensaimada!...
- Una truita a la francesa!...

Poc a poc, per tandes, la gent era servida i, satisfet el cas, tornava l'esperit a reclamar la continuació de la festa musical, tan dolçament saborejada en la seva meitat primera. Les cadires del teatre s'omplien altre cop, els músics ocupaven els seus llocs, la massa coral reapareixia, agrupada davant de l'escenari... però la segona part del concert no's començava.

Per què?... Perquè al cafè hi quedava encara algú que no havia acabat d'escurar la xicra del xacolata o tenia un boci de truita al plat, i l'ignasi Elias, que amb el seu ull paternal ho veia tot i per tots vetllava, rondava amb pas calmos per entre les taules i deia amablement als retardats:

—No corrin, no corrin!... Esmorzin tranquils. Que tots vostès no estiguin llestos, no's començarà la segona part del concert.

D'aquí venia la fama dels «intermedis» d'Euterpe. Un sol esmorsaire endarrerit feia que les «mitges hores» arribessin a tenir, de vegades, cinquanta, seixanta o setanta minuts.

**

Una de les pàgines més hermoses de la història d'aquests concerts és la que correspon a la temporada d'estiu de 1873.



Josep Anselm Clavé
(Eminent compositor i director dels
Concerts Matinals Euterpe)

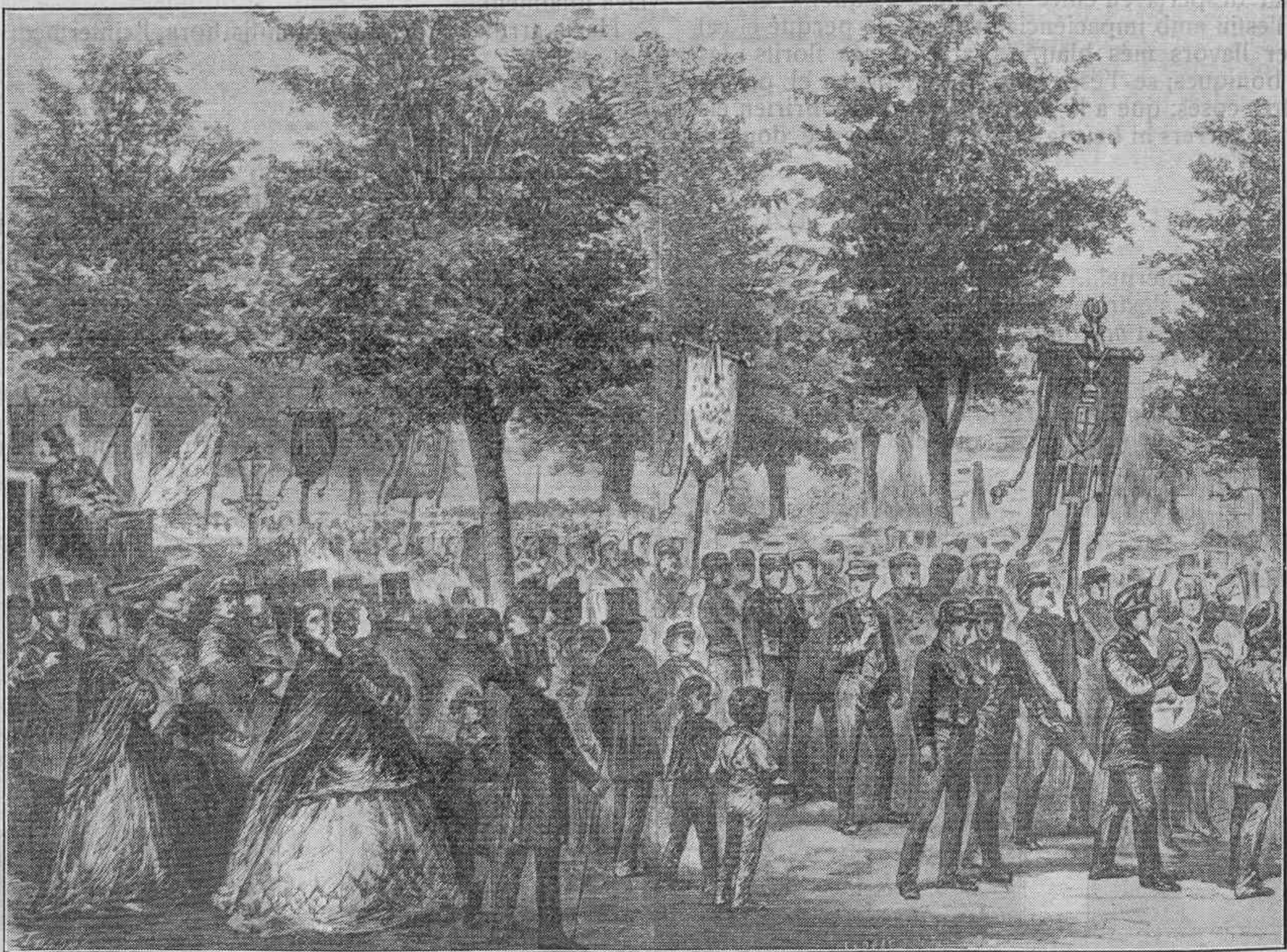
S'havia anunciat l'estrena d'una nova composició d'En Clavé, *Goigs i planys*. Els que, per haver assistit als assaigs, coneixien l'obra, la posaven als núvols i li auguraven un èxit sorollós. Teníem allavors, a Espanya, la República, i l'autor era governador civil de Castelló de la Plana. En veu baixa, entre els amics d'Euterpe, corria un remor. Si el govern li concedia l'indispensable permís, En Clavé vindria a Barcelona per a dirigir ell mateix l'estrena del nou «coro». Uns ho donaven ja com a cosa certa; altres ho consideraven molt difícil. I amb aquest dubte, si vindrà, si no vindrà, arribà per fi el dia del concert.

Atret el públic per l'anunci de l'estrena, omplí el «Tívoli» com solia fer-ho en les grans solemnitats. L'espectació no era a l'interès de sempre; era neguit, febre, deliri. S'havia escampat per tot la nova de la probable vinguda del gran músic-poeta

i el nerviós interrogant se dibuixava en tots els llabris: Vindrà? No vindrà?...

I en efecte, va venir. No és possible descriure l'ovació que la concurrència va tributar al mestre immortal, quan rodejat dels seus estimats coristes, aparegué, batuta en mà, disposant-se a dirigir l'estrena. Tan formidable sigué la salva d'aplaudiments, que si les parets del local no varen caure amb l'estrèpit, va ésser, segurament, perquè el «Tívoli», en aquella època, no tenia parets.

Es inútil dir, perquè aixó ho sap tothom, que *Goigs i planys*, l'última obra de l'insigne Clavé i una de les més



Les masses corals d'En Clavé dirigint-se al «Tívoli» per a donar-li un dels seus populars concerts matinals

(Dibuix d'En Tomàs Padró)

perfectes que ens regalà el seu númen, obtingué una acullida magnífica i que la posteritat ha confirmat després mil i mil vegades l'entusiasta aprovació que el públic va dispensar-li aquell dia.

L'any següent morí En Clavé. Desaparegut el pastor, no per això el remat va desbandar-se, i els concerts matinals d'Euterpe continuaren al «Tívoli» amb la mateixa brillantor de sempre. Però la transformació que el temps imprimeix a totes les coses s'havia anat fent més visible cada dia, i l'Euterpe, obligat per les noves corrents, va evolucionar i va modificar-se.

Llarga fóra la llista, si havíem de donar-la completa, de les figures musicals que ocuparen successivament el lloc que la desaparició del mestre havia deixat buit. En Porcell, En Rodoreda, En Cosme Ribera, En Joan Goula—mort fa poc a Buenos Aires i amb qui, per cert, tan poc gentilment s'ha portat Barcelona—En Morera, En Sadurní... Tots lluitant com uns braus i posant-hi el cap i el cor, s'esforçaren en mantenir ben alt i ben airós el penó de la famosa societat coral, i just és consignar que, durant llarguíssims anys, van aconseguir-ho.

Desmuntat el «Tívoli» vell i reconstruït més avall a la dreta del passeig, Euterpe va seguir-lo a la casa nova i les seves festes artístiques continuaren essent el punt de cita dels fervents adoradors de la música popular.

Però, ja ho hem dit, la ciutat canviava ràpidament de

costums, i la santa tradició euterpense no pogué sostenir-se. Els concerts, que sempre s'havien començat a les sis, van haver de començar-se a les set, després a les vuit, després a les nou i després... a cap hora. Barcelona donada cada dia més, a retirar tard, no podia llevar-se dematí, i els concerts, descentrats i privats de l'ambient matinal, que era potser lo que més contribuïa a fer-los agradables, varen morir-se sense que ningú s'adonés de la seva mort, ni—oh ingratitude humanal—es dediqués a la seva excelsa memòria el tribut d'una llàgrima carinyosa...

Avui, la ciutat, que en el ram de la cultura popular, tant deu a En Clavé, apenes si es recorda de les notes genials que un dia feren les delícies del bon poble. Plena de bars, de cines, de music-halls i de cafès «servidos por camareras»; noctàmbula, flamenca i *juerguista*, Barcelona no'n sap ni en vol saber res de les belles cançons d'aquell temps:

Jovent, l'alba ja apunta...

Per a la gent d'avui, l'alba és una hora completament ignorada. El rellotge de l'actualitat no marca més que l'hora de les estrelles; d'aquestes *estrelles* pintades i empolvades, que surten a mitja nit i que, tan curtes de roba com llargues de intenció, encanten a la multitud amb els resplandors de les darreres creacions «artístiques».

«¡Ladrón, ladrón!

Dame ya la papeleta

por lo menos... del mantón.»

Això ha mort allò. Però... no volgueu saber lo que després d'això ens esperal...

ADAM ASTOR



Un curiós record

En el «Tívoli» obtingué un gran èxit com autor dramàtic l'immortal autor de *L'Atlàntida*, Mossèn Jacinto Verdaguier. La seva única obra teatral *L'Adoració dels pastors*, fou representada en aquell popular escenari durant la primera temporada de teatre líric català.

Per cert que, sobre el particular, se conta una anècdota absolutament verídica que pinta meravellosament l'extraordinari caràcter del capellà virtuós i eminent literat que tots plorem.

Com que l'amic Niubó, empressari aleshores del «Tívoli», ja coneixia el genit de Mossèn Cinto, i no ignorava que el sant varó vivia fora de les realitats de la vida i era incapaç de fer passos per a administrar-se una obra seva, després de representada aquesta, va anar personalment a casa del poeta per a fer-li entrega dels migrats drets d'autor que li pertocaven.

El pare Verdaguier, al veure que li posaven a les mans un grapat de duros, fruit lilegítim del seu treball literari i artístic, exclamà amb aquell tò seu angelical tan característic:

—Ai, ail... D'això també en donen diners?...

El gust de la varietat

El «Tívoli» fou, sens dubte, el teatre en el qual s'hi representaren obres de més variat gènere.

Totes les menes d'espectacle s'aixoplugaren en aquell escenari, desproporcionat comparant-lo, amb l'immensitat de la cassola, en les seves diverses temporades: òpera, sarçuela gran, *bufos*, comèdia, drama, sainet, *gènere chico*, opereta, balls de tota mena, màgia, circ eqüestre, melodrama, tragèdia grega i de l'altra, música de concert.

I fins esports de tota mena.

—No pas joc de pilota—dirà algun llegidor incrèdol.

Fins jòc de pilota!... perquè ho sàpiguen. Recordin, sinó, aquell gran èxit de *La Bruja*. Hi sortien quatre pelotàries i jogaven i es feien aplaudir.

De tot hi ha hagut al «Tívoli».

—De tot, menos toros?

Fins toros!... Recordem-nos d'aquella *Feria de Sevilla*, d'aquelles pantomimes que acabaven amb corrida jogada pels clowns que lidiaven vedells al natural aconseguint èxit.

La política al «TIVOLI»



DES de tots, o quasi tots els escenaris de Barcelona, han fet comèdia nostres polítics i socialitzants. En el vell teatre de les Dressanes, a la «Sala Imperio»; arreu, els salvadors del poble dirigiren sa verbola als vaquistes o rebels, frenant-los o aquisant-los, segons fos convenient, a un moviment polític o social.

D'aquests llocs de comèdia el vell «Tivoli» n'és el rei.

Sempre fa bonic. En la història de la barraca morta, restava el moment de les belles paraulades d'oradors distints, de conductors de multituds, (riem?).

Es igual. Aquesta vaga dels Paus m'ha fet tant fàstic, que ja no sóc de ningú. Cluco els ulls i recordo,

Un dia al «Tivoli» parlava el carlinot Mella. Ni jo, ni el meu pare, ni els meus germans pensavem com ell, però tant ens digueren de sa eloqüència que anàrem al teatre.

Era plè com un ou. Feia una calor que no s'explica i ell, l'orador, deia les bacinades més grosses de la terra:

Don Pelayo, Covadonga, la Reconquesta, los Fueros, Colón, las joyas de doña Isabel, Cisneros...

Al finir mes forces, atuit, caigüi en braços de mon pare qui me tragué als jardins i després ben agafat de la mà, me tornà a casa.

Maleït Vázquez Mella!

A uns altres mítings celebrats en el «Tivoli» he assistit.

Un d'ells, aquell cèlebre, en el qual se proclamà el



Competència de mítings polítics entre el «Tivoli» i el «Novedades»

programa mínim de la Solidaritat Catalana. Altre el de 5 de març de 1911, on, al parlar En Pere Corominas, li engegaren un tret des de la platea, lo que promogué un fort aldarull.

He vist en aquell escenari en febrer de 1906, als de la Lliga, protestar de la indefensió dels ciutadans de Barcelona contra les bombes.

En 1909, 26 de janer (ho recordo com ara) era un dels assistents al míting dels radicals contra el sufragi corporatiu. En l'abril del mateix any en tinguérem un altre de míting en el «Tivoli», contra el pressupost municipal de Cultura. Com feien riure els carlins!!! quasi tant com els republicans, que predicaven lo que no creien.

En 1911, recordo ésser present a la cèlebre unió de la Lliga amb les dretes, carlinots, maurins *et sic de caeteris*.

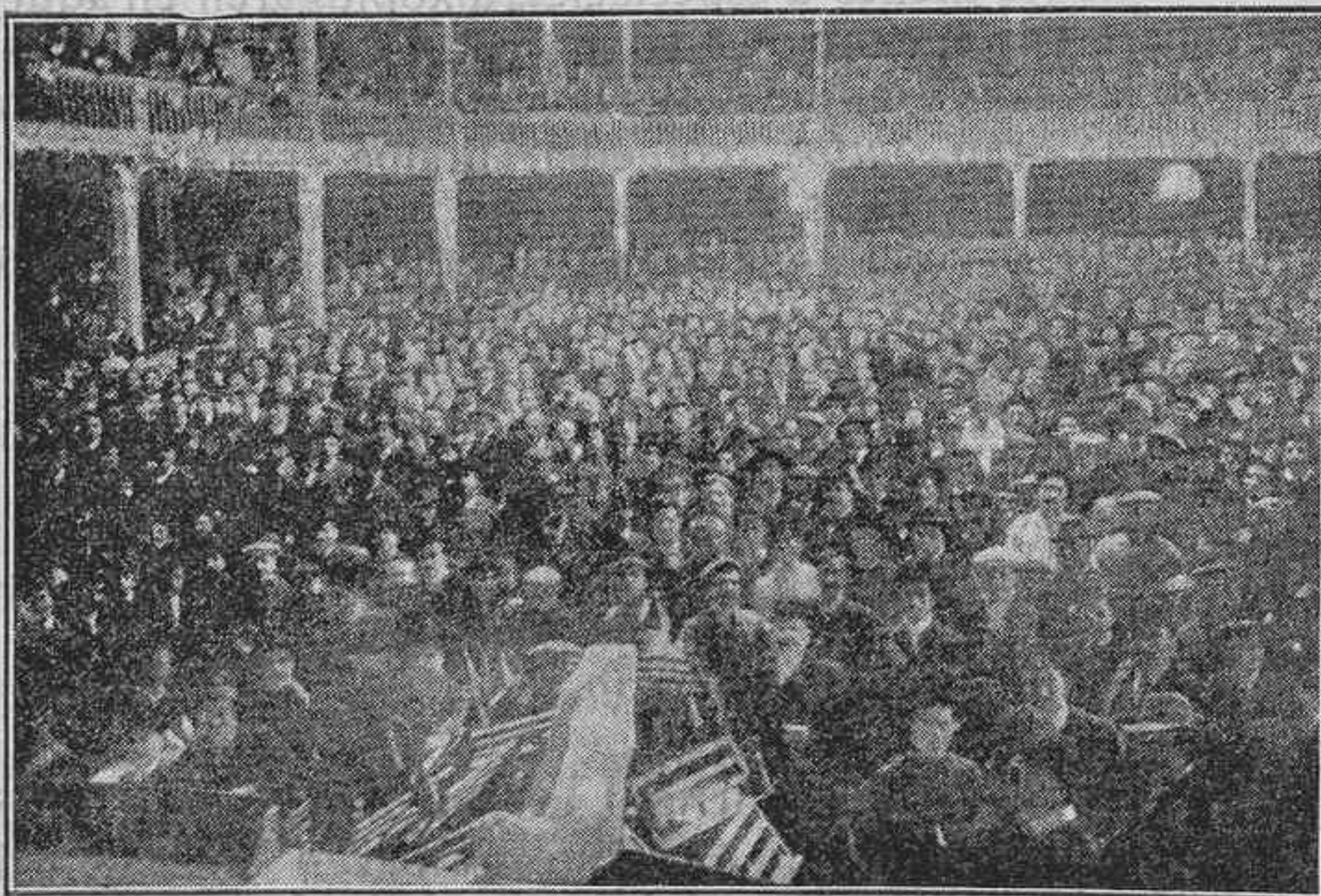
Mítings notables foren els contraris a la centralització de les oposicions a notaries. En ells hi prengueren part tots els primers espases.

Mare de Déu, Mare de Déu! Quantes veus salvadores hem sentit des de l'escenari del vell «Tivoli»:

Salmerón, Lerroux, Cambó, Ventosa, Pinilla, Carner, Sunyol, Macià, Mella, Giner, Corominas, Rahola...

Fa por la gent que tenim i ens han deixat a l'estacada.

Sort que hom ja s'ho pren com cal. Es a dir amb les mans a les butxaques i esperant que Déu Nostre Senyor ens envii el treball, la llibertat i la justícia, com envià el manà als israelites que no patien pas tant com nosaltres aquí, en el llur desert.



La platea del «Tivoli», durant un míting

PERQUÈ EL NOMENAREN

“TÍVOLI”



la paraula *Tivoli* no se li coneix altre origen que el de una antiga ciutat de Itàlia, situada a prop de Roma.

Cal esbrinar ara el perquè amb aqueix mot foren arreu apadrinats, ja de molt temps enllà, determinats llocs d'esbargiment popular en els quals s'hi donava una constant varietat de espectacles al aire lliure.

Abstem de la nostra llibreria un diccionari antic, molt més antic que el primitiu «Tívoli» del Passeig de Gràcia i cerquem adalerats la definició de la paraula:

«TÍVOLI: (abans *Tubur*) Vella i notabilíssima ciutat de Itàlia en els Estats de l'Església, amb Bisbe sufragani del Papa i amb molts monuments artístics i preciosos, de gran valua històrica; un magnífic palau edificat pel Cardenal de Este, jardins, arbres, una superba cascata que forma el riu Teverone (abans nomenat Anio) a prop del qual la població de Tívoli s'aixeca damunt d'una alegre muntanyeta, voltada de un terreny que produeix un excelent vi, fruites, etc. Tot lo necessari a la vida.»

La ciutat de Tívoli, la vella *Tubur*, se troba a 7 lleugues N. E. de Roma i a 5 lleugues N. O. de Frascati. Long. 40,27.—Lat. 41,57.

Horaci, en els seus versos, feu ja immortal aqueix lloc paradisiac, cantant d'una manera esplèndida la famosa cascata que's destría escumejanta al costat dels vells temples dedicats a Vesta i a Sibyla.



El públic de Barcelonà dirigit-se a un dels grans mitings polítics del «Tívoli»



El primer míting catalanista, 1880. Sortida dels oradors
(Caricatura de M. Moiné)

«Poc abans de arribar-hi—ens diu Dupaty en les seves *Lletres sobre l'Itàlia*—em crida ja l'atenció un hermosíssim monument triomfal erigit a *Plantia*. En aqueix poble, m'han dit que hi viuen mil doscents habitants, entre ells vuit capellans i un bisbe, però això tant se m'en dona. A mi lo que m'interessa és l'espectacle d'art i de natura que's frueix en aqueix lloc únic; i lo que voldria és que'm diguessin on se troben Cinthia, Zénobia, Lèsbia, Properci i Horaci.»

El mateix cronista ens parla detalladament de l'impressió corprenedora que li feu la visita a Tívoli: aquella *Cova de Neptú!*... aquell *Salt d'aigua!*..., aquells *Degotalls!*... la diversitat d'arbres i plantes, «admirable concert de mil ocells», la vall, tota ella un jardí de flors oloroses; les gegantines roques sospeses damunt de immensos precipicis...

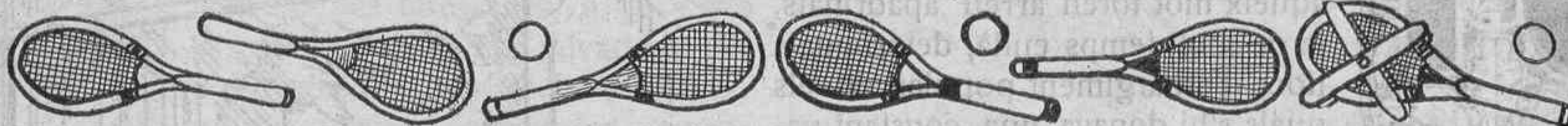
Acabem per veure clar, doncs, el motiu de que's dongués el nom de *Tívoli* a determinats llocs d'expansió recreativa. Els veïns de Roma anaven a Tívoli com nos-

altres anem avui a Montserrat, a Sant Miquel del Fai (amb cascata i tot) o al moderníssim «Turó-Park»: a esplaïar la vista, a fruit de atraccions naturals i artificials. Ja tenim, doncs, ben determinat, l'espectacle, primer objectiu del teatre.

A la cèlebre població de Tívoli (voltants de Roma) hi havia jardins, un riu, i vi excel·lent. Al vell «Tívoli» (voltants de Barcelona) també hi havia, sinó lo mateix, quelcom semblant: hi havien jardins i acàcies, i per riu tenia la Riera d'En Malla; i si no hi havia vins excel·lents, l'Elias hi despatxava un xacolata amb ensiamades que'ls nostres avis se'n llepaven els dits.

L'espectacle per excel·lència del Tívoli, de Roma, és veu que és la cascata; això és lo màgic, lo teatral, el plat fort de les atraccions d'aquell lloc d'esbargiment. En el nostre «Tívoli» aqueix *clou* era l'escenari, l'escenari minúscol en el qual s'hi descapdellaven tota mena de gèneres còmics, dramàtics, mímicis i coreogràfics.

Amb tot, tal com se'ns presenta avui el «Tívoli», elegantíssim, ciutadà, però reclòs dins d'una *manzana* de cases, sense jardins, sense sol, no li escau el títol que porta. Al canviar de condició, calia que canviés de nom.



LA BARCELONA D'AQUELLS TEMPS



OLAMENT per a que els llegidors se formin indirectament un idea poc o molt aproximada de lo que degué ésser la nostra estimada ciutat en l'època d'inaugurar-se el primitiu «Teatre Tívoli», creiem oportú reproduir uns quants detalls de la vida barcelonina, espigolats d'unes curiosíssimes cròniques-guies publicades a mitjans del segle passat.

El llegidor no ha de fer sinó comparar *in mente* les següents dades amb el moviment ciutadà actual i es farà càrrec del canvi grandíós operat d'aquells temps ençà.

Per exemple, la esmentada crònica parla de *l'enterro de la sardina*, i diu: «Casi queda despoblada la ciudad. El regreso és uno de los golpes de vista más sorprendentes, pudiendo asegurarse que por una sola puerta entran y salen más de cuarenta mil personas.»

Per Nadal començaven els balls de màscares i el cronista ens parla dels que donava la Casa de la Caritat «en el grande y majestuoso salón de la Lonja, y en los almacenes de las casas de Nadal, que llaman la *Patacada*».

Més avall el cronista es refereix al esplendor de les botigues dels carrers del Call, Plateria, Boqueria i Moncada, vistes de nits, i diu entusiasmat:

«La prodigiosa multitud de luces que disipan enteramente las tinieblas de la noche, ofrece uno de los espectáculos más agradables y sorprendentes.» (Aleshores tot just se disfrutava d'un mal gas a Barcelona).

La ciutat estava tota circumdada de muralles i tenia tan sols cinc portes de entrada: la del Mar; la Nova; la del Angel; la de Sant Antoni; i la de Santa Madrona.

A Barcelona hi havia aleshores una fàbrica de cigarrs instal·lada en un convent, en la qual hi treballaven unes vuitcentes *cigarreras*. (¡Oh, Carmen!)

Hi havia només que tres teatres amb cara i ulls: el de «Santa Creu» (Principal), el «Liceo» i el «Nuevo» (situat a la Plaça de Santa Agna). Aqueixos tres teatres, el ball

de la Patacada i el Jardí del General, eren els únics llocs de esbargiment dels barcelonins.

Aprop del Jardí del General, al mig d'un passeig se alçaven «dos surtidores representando una Nereyda y un Tritón, ambos rodeados de una barandilla de hierro; y otros dos a manera de obeliscos rústicos, uno representando a Hércules y otro la diosa Aretusa.»

Al parlar-nos de les excel·lències de la *Muralla de Mar*, que s'alçava a lo llarg de lo que és ara Passeig de Colon, ens conta el revister de aquells anys: «Es el paseo más concurrido, en invierno de doce a dos, que es la hora predilecta del «gran tono» y en verano de siete a nueve, para respirar el fresco y disfrutar de la hermosa vista del puerto.»

En la mateixa crònica s'anuncien varies Fondes entre elles una que tenia per nom «Moscas Nuevas», quin mal gust!... al carrer de Sombrerers,... i una altre, hostel cèlebre, al carrer de Malcuinat (!) «donde a todas horas del dia y de la noche se halla caldo de gallina para los enfermos y los que gustan desayunarse, por la mañana, sirviéndoles con sopa o sin ella, al gusto de los concurrentes, servidos con el mayor esmero y limpieza por el módico precio de un real de vellón.»

Dos vegades a la setmana sortien *galeres* en direcció a Madrid, perquè de trens no n'hi havia sinó per a anar a Mataró, que fou la primera línia de ferrocarrils d'Espanya.

Periòdics diaris que's publicaven a Barcelona en aquells temps: *Diario de Barcelona*, *El Constitucional*, *El Liberal Barcelonés* i *La Ley*.

Cada setmana se celebraven tres sorteigs amb caràcter oficial: La Rifa de Casa la Caritat, la Rifa dels Empedrats i la del Hospital.

Darrereres notes curioses. Els barcelonins de aleshores devien ésser molt aficionats a pendre xacolata, tota vegada que consten en les guies de l'època moltes més xacolateries que cafès.

Ah!... Hi havien dos únics llimpia-bòtes, I sis mestres de ball!...

Per força l'inauguració del «Tívoli», amb els seus simplíssims i divertits espectacles, hagué de constituir, en aquell *entonces*, un gros aconteixement.

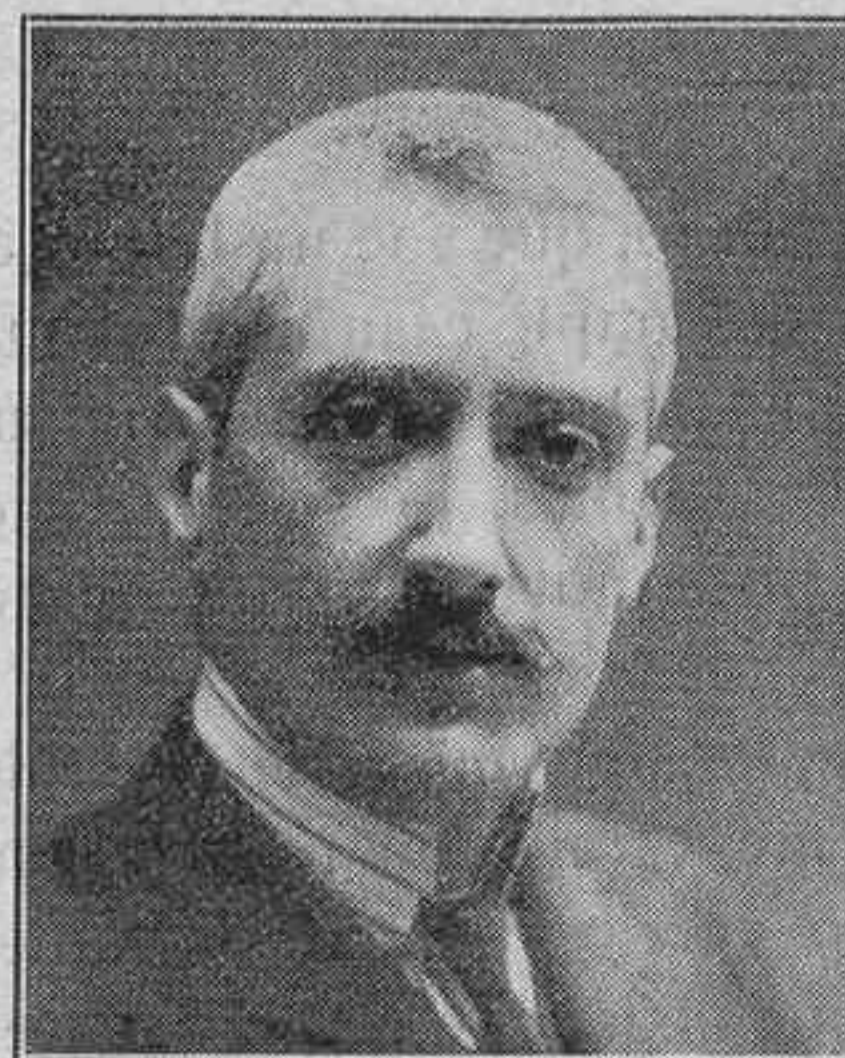
EL NOU TEATRE. Descripció del projecte

De l'antic «Teatro del Tivoli» pot ben dir-se que en resta solament el nom, tota vegada que s'ha construït de nova planta, variant-se completament la disposició que abans tenia.

Des del carrer de Caspe i per un espaiós vestíbul, entra ara el públic al *Hall* principal, en el que hi té el seu començament la gran escalinata que comunica amb el primer pis, i per un dels seus costats, formant varies columnes se passa al propiament dit pati de butaques.

Aquest pati és de grandioses dimensions: trentaquatre metres de llargària per dinou d'ample, fins a tocar els *palcos*, que hi són en número de sis a cada costat, ademés de dos proscenis també a cada banda, i de les seves banyeres corresponents.

Totes aquestes llotges disfruten dels respectius requartets o avant-llotges amb portes de sortida a amples corredors que rodegen el teatre, aïllats al mateix temps de tota construcció.



Salvador Alarma
Direc. del ornat i presentació escènica



Oleguer Junyent
Decorador

sense una sola columna que destorbi la vista. Aquest pis està sostingut per jàssenes de gran resistència, resultant una construcció a la vegada lleugera i atrevida.

En el pati s'hi compten a prop de setcentes butaques, ademés d'un espai destinat a passeig, capaç per a més de duescentes persones. En el primer pis, ademés de les llotges, hi consten unes duescentes butaques de preferència; i en el segon hi ha cabuda per a cent cinquanta butaques circulars o seients fixes i uns mil espectadors de entrada general. De manera que pot assegurar-se que la cabuda total de la sala és de 2.500 a 2.700 persones.

L'escenari mideix 22 metres i pico d'ample, per uns 15 de fons. Vol dir això que és perfectament a propòsit per a obres de gran espectacle. Els quartos destinats als artistes molt ben disposats. Per dugues grans portes pot comunicar-se des del prosceni als carrers de Caspe i de Clarís, en cas de alarma.

Els serveis sanitaris són degudament allunyats de la sala d'espectacles, havent-hi igualment en el segon pis un espaiós saló, molt ben ventilat, per a fumadors.

Finalment, una escalinata que arrenca del *Hall* principal condueix a un ben assortit *Bar* econòmic, des del qual se comunica amb les dependències destinades a Cafè. Això és el nou «Teatro del Tivoli».



Antoni Font
(Copropietari del actual «Tivoli»)



Miquel Modorell
(Arquitecte)

En el primer pis s'hi compten també el mateix número de llotges que en el pati; ademés en el fons n'hi han dotze de més petites, de cabuda per a quatre o cinc espectadors solament, les quals constitueixen propiament la davantera de l'amfiteatre, mitjançant una curva elegantíssima que uneix perfectament amb la davantera de les demés llotges.

Darrera de les llotges petites que acabem d'esmentar, s'hi extenen les butaques de amfiteatre dites de preferència, col·locades amb molt bona disposició i molt còmodes, per comunicació a les quals hi ha quatre escales ademés de la principal de que havem parlat al començament.

En aquest pis s'hi troba l'espaiosa galeria del *Hall*, de la qual ne formen part algunes dependències per a serveis públics, com lavabo, W. C. i «tocador» per a senyores.

El segon pis, exceptuant les llotges de prosceni, està tot ell destinat a seients fixes i a entrada general, lo que en diem *caçola*, que és d'extraordinàries proporcions i



Evarist Fàbregas (Actual Empresari)

GLOSSARI

Discurs que devia pronunciar En Pepe Gil an el teatre
«Tivoli» i que se li quedà a la gargamella
per motiu d'una ronquera

«Senyores i senyors i cavallers.

Si pren la paraula un home com jo, que sóc un home de acer, en un acte tan substanciós, tan ample i tan morrocotut, com és el que estem solucionant, és perquè el beneficiat no té més remei que dir alguns mots. Ademés, jo sóc el Beethoven de l'agraïment, cavallers. Jo, pocs mots, però un cor més ample que el Vaticà amb ses dependències.

Jo, senyors, la meva biografia, ha sigut curta però emblemàtica. Jo, com a bon valencià, me vàreig amamentar amb xufles. Me vàreig amamentar i en vàreig repartir de xufles. Els valencians som d'un modo, que aixís que eixim del bresol, o sia *cunà*, ja estem a punt de treballar per a l'humanitat a plantofada i ten-te dret, i qui diu ten-te dret, diu *tente tieso*. Al eixir, doncs, dels bolqués d'una manera hiperbòlica, ponderativa i sistemàtica, vaig dir-me: quin ofici pendràs? i me

vareig fer comediant. Jo, senyors, el Gil afeitat, he sigut barba! Però quin barba! Jo no diré que hagi estat el Tolstoy dels barbes. Però tenia una veu tan cavernària, tan soterrània i contraaixa, que per a fer de Comendador, non'hi havia cap an el planeta.

Jo no diré que hagués estat un Beato Oriol dintre les costums. També vàreig tenir els meus trenca-colls. Tenia un cor tan enamoradís, que aixís que veia una femelleta un xiquet ondulada i pantorrillosa els ulls me donaven tres voltes, i adeu Gil; En Gil a l'aigua. En vàreig estimar unes tres dotzenes. Vareig ésser el Dante de catorze Ofelies i l'Ibsen de sis Julietas. Patí d'asma de tant estimar, fins que un dia me vàreig dir, prou! Deixa't de dones que't corsequen i si te vols entretenir, posa cria de cupletistes, que al mateix temps que les fas dones, les fas ocells i les treus de l'antro.

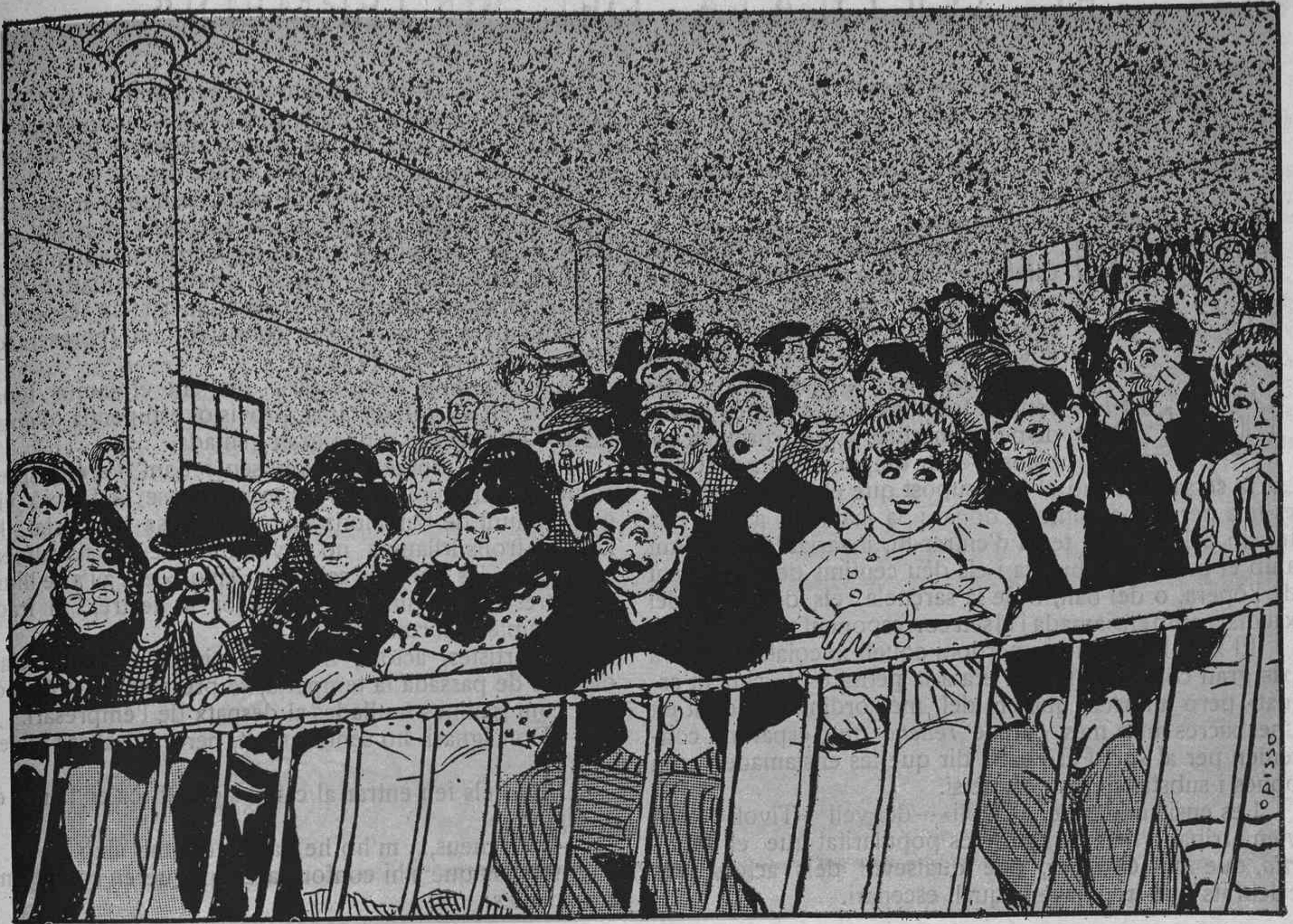
Jo, senyors, he vuidat les cuines de mig Espanya. Aprop dels fogons no ha quedat una cuinera que tingués un xiquet de etxures, que no l'hagi duta a l'escenari. Els donava llevór de cànem, i a cantar. Vinga el Ven i Ven! El *ven y ven* i anaven venint, i quan ne tinguí un bon remat d'eixes criades esgarrapaes que jo amamentava an el meu pit, en vàreig anar omplint els cines i avui no hi ha local a les fosques, on no refilem els ocells sortits del meu seno patriòtic.

Jo també, mal me està d'alabar-me, he sigut el Marconi de



ELS CLÀSSICS PÚBLICS DEL VELL TEATRE «TÍVOLI»

El públic de darrera dels «palcos».



ELS CLASSICS PÚBLICS DEL VELL TEATRE "TÍVOLI"

El públic de la «cassola».

tota la telegrafia sense fils, de concurs de tangos, que es ballen en el Continent. «El tango Gardenia», «El tango Violeta», «El tango Rosa» i el «Uno, dos, tres», han sortit del cràneo d'En Gil. El cràneo d'En Gil és un sarao on hi dansen contrapuntats, L'ibsen, La Pauleta, El gran Tolstoy, El mestre Giner, *El Pinturero*, *La llibertat*, *Els drets de l'home*, *El Peral*, *El cabo primero*, *La revolució social*, *El Asombro de Damasco*, i l'asombro de mi mateix, que amb tan bollit, cauaets i xufles, és raro que el meu *cerebro* no hagi esclatat, salpicant de substància gris e intel·lecto a tot Barcelona.

A més d'això he estat naturalista i naturalment ho he estat an el teatro. Jo un dia vàreig fer eix programa: *La gatita blanca*, *Al agua patos*, *El ratón* i *El perro chico*. Gatas, ànecs, rates i gossets; ja veuen si volen més bestia ficat a dintre d'un escenari. Jo he fet el cartell d'aquest «Tívoli», que és la nineta dels meus ulls; el Partenon de la Democràcia i el Senat de la Intel·ligència, amb totes les regles i les normes de l'Institut d'Estudis Catalans. Jo he convertit aquest local en Cort d'Amor de Clemència Isaura! Jo poso uns preus que no m'hi faig pobre perquè ja n'era abans de començar. Jo tracte an el públic, que tan estimo, com si l'hagués portat an el meu seno. Jo he sigut l'Ignasi de Loyola del gènere ínfim nacional. I jo, per fi, com Cristobal Colón, he portat la nau an els

vermuts. Vermut de patentado, vermut popular vermut de broma, vermut financiero, fins Torino, tots els vermuts. Fins vermut Nupcial, cavallers: Vermut per a entrar al sant matrimoni i vermut per a entrar al cel el jorn que En Gil acabe els quartos o sian les forces físiques i m'envien ben llaurejat a pendre vermut amb Sant Pere, el gran taquiller de la glòria.

I, ara senyors, ja he parlat prou. Com diu el gran Benavente an el pròleg dels seus interessos: Quan vegis aixecar el teló, és que comença la funció. El Vermut, que sóc jo, és magret. Però l'àpet ha estat substanciós. Sols vos demane una cosa, cavallers; que eixe trasatlàntic, que és el «Tívoli», no l'abandoneu. Aquí no hi arriben els torpedos. Aquí hi trobareu un timoner, que té uns braços amples i llargs com un dia sense pa, per alcançar-vos a tots. Tolstoy deia: «Ven, ven y ven». Jo dic: «Venir y venir». Un petó de castedat al front y no en parlem més. He dicho.

PEPE GIL

Per la interpretació

XARAU



EL XOCOLATA DEL "INTERMEDI"



AP COSA engrescava més als concurrents, xics i grans, forasters i indígenes, del Teatre del «Tívoli» que aquell clàssic xocolata amb ensiamada que servien al *Cafè* en els «intermedis».

En combinació prèvia amb el cafeter, el director d'escena allargava expressament l'espai de temps que anava d'un acte a l'altre amb el piadós objecte de que els consumidors de xocolates se poguessin anar rellevant en totes les taules—unes taules de pedra marbre, grans, rodones, espaioses—que omplien la sala del Cafè.

Ja se sabia. Amb el pressupost que el bon barceloní es feia per a anar amb la dona i la mainada a veure la funció del «Tívoli» tenia d'entrar-hi, invariablement, junt amb el preu de la butaca i els deu cèntims de l'argument de l'òpera, o del ball, o de la sarçuela, els dos ralets del xocolata amb ensiamada i el seu corresponent vas d'aixarop.

El xocolata—que'ns perdoni aquell xocolater—no era pas gran cosa. Ignorem si era a la pedra o al «ciment armat» però jurariem que era del més ordinari, i servit en unes xicres amb més cul de *relleno* que espai no contenien per al suc. Però val a dir que les ensiamades eren bones i substancioses perquè sí.

Les ensiamades del «Tívoli»—del vell «Tívoli»—havien arribat a tenir tanta o més popularitat que el *Pajarito*, que En Colomer, que qualsevol dels actors més celebrats que trepitjaven aquell escenari.

I el públic responia admirablement amb el seu favor constant lo mateix a la crida dels cartells anunciadors de les obres d'èxit, que al bon record de haver-hi assaborit les gustoses ensiamades un dia i altre dia.

Aquesta popularitat els hi venia de lluny; millor dit, els hi venia d'una anècdota; una anècdota que els vells supervivents asseguruen que és perfectament autèntica:

Una vegada, en el «Tívoli» primitiu, quan no s'hi feia encara funció diària, s'hi va anunciar un espectacle veritablement extraordinari consistent en representació teatral, ball i castell de focs.

Avingut amb l'empresari, que era el famós Ignasi Elias, va fer el cafeter una provisió estupenda d'ensiamades, en previsió d'una gran gentada.

Però els empresaris proposen i Sant Pere disposa. Aquell vespre, poc abans de començar-se la funció vingué damunt de Barcelona una horrorosa tempestat. De xàfec i trons i llamps no'n vulguin més. Naturalment, com que a les hores la sala del «Tívoli» era a l'aire lliure, no's presentà ni un sol espectador al teatre, i el fracàs fou complet i abrumador.

Els artistes, actors, musics i pirotècnics contractats, després de passada la tempesta, se presentaren tots moixos, com gallines mullades al despatx de l'empresari.

—Don Ignasi, ho sentim molt, però nosaltres volem cobrar.

L'Elias els feu entrar al cafè i signant-los el taulell els hi digué:

—Fills meus,... m'ho he gastat tot amb això.

I tots els que s'hi conformaren pogueren cobrar amb ensiamades.

AQUELLA "MARSELLESA"

Quan hom recorda certes coses, és que s'adona de lo molt i molt que ha canviat en pocs anys aquesta Barcelona nostra.

Abans érem matiners, ara ens llevem tard. Si a un ciutadà honrat li proposaven avui, anar a les set del matí, a sentir *Els Pescadors*, *Les flors de maig* o l'*Arri Moreu*, estem convençuts en absolut, de que vos engegaria al botavant i respondria:

—An aquestes hores, servidor ja és al llit, encara que sigui vigília de festa o festa del tot. Què s'ha pensat vostè? *Trasnochador!*

I no parlem dels artistes que entre reunir-se al Centre, carregar amb la senyera i arribar a l'hora al «Tívoli», no podien treure res d'ésser a lloc a les cinc.

Avui en dia, això no fora possible. I no'm refereixo pas a les cinc, ni a les sis, ni a les set. L'artista està disposat a les set (més o menys enrogallat); a lo que no ho està és ha cantar fins a les onze, ja tip de «Pay-pay», de «Bombilla» i de cazalla. Avui a les set fa:

«Niiiiii...ñia!
Sal al balcón!»

I després se'n va a dormir. En els nostres bons temps, se llevava amb les aloses, per a recrear els oïts dels aficionats a escoltar allò de:

«L'airet, l'airet, l'airet
de matinada...»

Doncs aficionats! Uns barcelonins castiços, que bevien barreja abans d'entrar al concert i a la mitja-part prenién xocolata i menjaven maduixes.

Perquè els concerts matinals s'esqueien ara per maig, i els congregants d'aquella gran església catalana fundada per En Clavé hi anaven tots; i la Catedral (diguem «Tívoli») s'omplia de fidels i sacerdots.

I darrera de la sagrada bandera de *La Euterpe*, seguida de les de *La Violeta*, *La Ninfa*, *El Pensil*, etc., etc., etc.; una munió de menestrals i d'obrers s'ajuntava per a escoltar el *Gloria a España* en son temps, però després *La Maquinista*, *Els nets dels Almogavers* un dia i després, dels rigodons bèl·lics a l'endemà. La que encara perdura, aquella Marsellesa catalana:

«A l'armal a l'arma fills del poble.»

Que exaltava a la multitud, la qual s'alçava, i corejava aquelles frasses, tant ben trobades per un esperit revolucionari:

«A l'arma ciutadans! mulli ses mans
alcem el somaten! amb sang
l'ardit jovent, de vils tirans!»

Sembla mentida; però allò era la llevar que floreix avui, no en concerts matinals, sinó en desconcerts ciutadans. Del fruit revolucionari producte de cinquanta anys, pot-ser n'haurà estat la matriu aquest «Tívoli» que avui reneix com una au Fènix.

ANYORANÇA

Nosaltres, els de fóra, estem agraïdíssims al vell teatre del «Tívoli». Ell va recollir-nos quan va deixar-nos abandonats aquell Circ Eqüestre tan popular que hi havia a la Plaça de Catalunya.

Aquell Circ Eqüestre era un verdader centre de atracció de forasters. Veníem a Barcelona, sopàvem a Sant Agustí, preniem cafè a la *Gabia* i de cap a veure les bromes d'En *Bebé*, les pallassades de l'*Antonet*, la Miss Lurline com s'empassava els llussos, aquell home que's passejava pel sostre.

El *Circo de caballs* ha sigut sempre, i abans més que ara, l'espectacle predilecte dels forasters i especialment dels *pagesos* que veníem a la *Mata* a divertir-nos un parell de dies. Per això quan ens varen arrencar aquell Circ Eqüestre de la Plaça de Catalunya que era la nostra segona casa a Barcelona, va semblar-nos que a Canaletes ja s'acabava el món.

Però allavors, magnànim, el «Tívoli» ens obrí els

braços i l'abnegat empresari Alegria tornà a oferir-nos aquells cavalls sabis que tocaven la guitarra, aquells tiradors que encenien a cent passes una cerilla rascant-la tot just amb la bala, aquells homes forçuts que s'agafaven ells mateixos pels cabells i s'aixecaven tres pams enlaire i sobre tot, aquells pallassos que a cada bofetada aixecaven un chor de rialles.

Gracies al «Tívoli» els forasters vàrem reconciliar-nos amb Barcelona. El «Tívoli» ens va donar, corretgits i augmentats, aquells espectacles que tan ens plavien, i a les foques ensenyades, i als elefants violinistes, i als empedradors musicals, varen afegir-nos-hi les pantomimes aquàtiques que'ns feien morir de riure i ens deixaven xops.

Per tots aquests motius, els de fóra, guardarem sempre un grat record d'aquell vell «Tívoli» que'ns acullia amb una democràtica germanor que sabrem trobar al super «Tívoli» actual.—JEPH DE JESPUS



UN PARELL DE RECORDS

El poder de la Riera d'En Malla

Pels encontorns del «Tívoli» primitiu no hi havia cap casa; no hi havia sinó camps i hortes, sense altra edificació que alguna sínia o alguna barraca de canyes a prop de les quatre o cinc fonts, en les quals s'hi servien paperrines d'anissos i xocolate a tot temps i, a l'estiu, figues de coll de dama.

La concurrència en aqueixos llocs d'esbarjoera molt nombrosa, sobre tot a les matinades i als vespres, abundant-hi en altres hores les dides i mainaderes acompanyant a la quitxalleta. Això sí, tant al «Tívoli» com a les fonts, era impossible arribar-hi el dia que un xàfec d'aigua feia venir grossa la *Riera d'En Malla*, que quan se sortia de mare anegava la Rambla i la Plaça de Santa Agna, malgrat el tancament dels respectius portals de Isabel II i de l'Àngel.

Per això, quan els barcelonins d'aquell temps llegíem algun anunci del «Tívoli»—anuncis que's redactaven en idioma del *tirano*—després d'enterar-nos del programa de la funció, no podíem menys d'exclamar:

—Si la Riera de Malla lo permite.

“Lo Cantador”, en solfa

El director de les sarçueles catalanes, en el «Tívoli» primitiu, era un tal mestre Vidal, home intel·ligent en el seu art, però que, fóra de la música, no arribava gaire enllà. La prova:

Troband-nos un vespre En Frederic Soler i jo en el cafè, se'ns acostaren dit mestre i l'Ignasi Elias, per a dir-nos que's posaria en escena *Lo Cantador*, amb alguns números de música de *Il Trovatore*, d'En Verdi, i que ens ho feien avinent com autors que érem d'aquella paròdia.

—Bé—respongué En Soler,—diguí'ns les peces que vol posar música i En Roure i jo li arreglarem la lletra.

—Res d'això—digué el senyor Vidal.—Ja està tot arreglat.

—Qui li ha arreglat?—vaig fer jo.

—Vostès mateixos—respongué el senyor Vidal.—No em donarien pas poca feina ara amb una altra lletra. Ja ho tinc fet, posat a la partitura i fins tretes les parts.

—Però... còm?

—Ja veuran. He anat agafant tres, quatre o cinc dits de lletra, segons l'extensió de la peça musical, i l'he anada col·locant en el pentàgrama sota les notes de la òpera.

—Però així ni semblarà vers ni...

—Què té que veure!—va interrompre el pianista.—Què és en vers la missa? No! I ja veuen quants mestres l'han posada en música.

La representació de *Lo Cantador*, amb l'aditament d'aquell cent-peus del mestre Vidal, fou un èxit. El públic hi reia, hi reien els actors i En Soler i jo més que els actors i que el públic.

CONRAD ROURE

REMEMBRANÇA

Com una visió llunyana,
ma juvenesa evocant;
convertit en escenari
del vell «Tívoli» mon cap,
i en una corrúa ràpida,
corrents, cinematogrà-
ficament per ell desfilen
en confusió barrejats,
obres líriques i mestres;
decoracions i cantants
de sarçueles celebrades;
espectacles populars...

Veig *La Diva, La Mascota,*
Els Nebots del Capitán
De la Terra al Sol, Marina,
la Carmen, La Tempestad,
Mis Hellyett, La Viejecita,
La Dolores, (exitàs!).
Veig tot *El País de l'Olla,*
Els Set pecats Capitals,
Bocaccio, Doña Juanita...

Cataplum! Tot d'un plegat,
la platea se transforma
en un *Circo de cavalls...*
La visió queda esvaïda;
la pel·lícula ha acabat.

*
**

Ara, com si fos un album
de retratos el meu cap,
veig la Montañés, tan fresca;
En Ripoll, tan ben plantat;
veig En Banquells, En Pinedo,
En Colomer i En Mollá,
veig la Mateu, veig En Mestres,
la Viada, En Rosell del nas;
veig En Frégoli, En Montero,
i, passant-ne molts per alt,
veig En Puig, En Gil i En Roca...
(ui! No acabaria mai!).
Veig la Companyia *Tomba*
amb dones espeterrants;

la Italia Giorgio, En Bugatto,
que van sè tan amimats;
miro al mestre Cereceda
que durant anys, bastants anys,
junt amb En Pérez Cabrero
haviem acaparat
la Direcció de sarçueles,
i espectacles celebrats...

*
**

I, per fi, se m'apareixen
aquells *concerts matinals*
que ja havien format època
i m'entusiasmaven tant...

Quan jo recordo aquell «Tívoli»,
me trec del damunt trenta anys!

PEPET DEL CARRIL



MOSAIC MINUSCOL

Les males costums que havem anat adquirint els veïns de Barcelona, on les noten més el bon observador i el fi psicòleg, és en les hores de començar els espectacles de nit, els diferents teatres de la capital.

Els nostres avis, senyors Esteves molt més morigerats que nosaltres, anaven de bona hora al teatre amb el piadós intent de no tenir de retirar tard... perquè és lo que ells deien: «Demà hi ha *matines*».

Repasant les cròniques del mateix «Tívoli» podem apreciar la varietat de hores de començar els espectacles, segons les èpoques. Per allà a l'any 1850 se anunciaven així: «La funció emezará a las siete y media en punto». Per allà a l'any 1880... Permetin-me que copfi els primers versos d'una poesia del malaguanyat *Gestus* publicada en els primers anys de L'ESQUELLA:

«AMOR»

«La vaig veure quan entrava
en lo «Tívoli» a les vuit...»

De l'any 1890, els que tenim certa edat recordem perfectament que l'hora d'anar el públic als teatres era a dos quarts de nou; hora que va retrassar-se ben aviat fins a les nou... I avui... Avui quin és el teatre sortós que a tres quarts de deu pot aixecar el teló amb la *platea* plena?...

Si tot just aquesta és l'hora en que els concurrents van arribant...

Quan arriben!...

Per En *Pitarra*, gendre de don Bernat A. de les Casas, el primitiu empresari del «Tívoli», era aquest l'home més sortós del món.

—Figureu-vos—deia a tothom qui el volia sentir—que aqueix teatre l'ha construït el meu sogre amb materials procedents d'una antiga pescaderia.

—Bé, i què?...—li objectaven—I això vol dir tenir sort?
—Sí, senyors—replicava En *Pitarra*.—Precisament per això. Si arribo a ésser jo, l'empresari, no hi vé ningú.

—Per què?

—Perquè haurien dit que el meu teatre feia pudor de peix.

Una dada curiosa que demostra que allà, per a l'any 1840, els propietaris o negociants en finques de Barcelona no podien somniar la creixença de la ciutat que va començar a operar-se al cap de poc temps.

El senyor Bernat A. de les Casas, primitiu empresari del «Tívoli», va adquirir tots aquells terrenys que ocupaven sis o vuit *manzanas* de les d'ara a comptar des del Passeig de Gràcia, lo que són avui carrers d'Aragó i Concell de Cent, cap a la Rambla de Catalunya i enllà... I tot això ho va comprar, mai dirien per quant?... Per vuit cents duros!

El mal seria per a ell que amb la mateixa inconsciència que ho degué comprar, més tard s'ho degué vendre!

I pensar que ara cada duro s'ha tornat un mil·lió

El malaguanyat actor Lluís Llibre, que havia fet distintes campanyes amb don Ignasi Elias, a qui tenia per un bon protector seu, va tornar una vegada d'Amèrica molt més fumat de lo que se'n havia anat.

—Torno a estar desesperat!—li digué un dia a la porta del «Tívoli».

—I te'n entornes a Amèrica?...

—Amb què vol que hi vagi?... Si em deixa una sabata de les de vostè, demà mateix m'embarco.

La contesta d'En Llibre fou, además de irònica, raonable. Perquè don Ignasi Elias tenia els peus molt grossos (símbol de aplom) i era además home de sort.

COLECCIÓN DIAMANTE

TOMOS PUBLICADOS

- | | | | |
|---|---|---|--|
| <p>1. S. de Campoamor. Doloras, 1.ª serie.
2. — Doloras, 2.ª serie.
3. — Humoradas y cantares.
4. — Pequeños poemas, 1.ª serie
5. — Pequeños poemas, 2.ª serie
6. — Pequeños poemas, 3.ª serie
7. — Colón, poema.
8. — Drama Universal, poema, primer tomo.
9. — Drama Universal, poema, segundotomo.
10. — El Licenciado Torralba.
11. — Poesías y Fábulas, 1.ª serie
12. — Poesías y Fábulas, 2.ª serie
13. E. Pérez Escribá. Fortuna.
14. A. Lasso de la Vega. Rayos de luz
15. F. Urrecha. Siguiendo al muerto
16. A. Pérez Níeva. Los humildes.
17. S. Rueda. El gusano de luz.
18. S. Delgado. Lluvia menuda.
19. O. Frontaura. Gente de Madrid.
20. Miguel Melgosa. Un viaje a los infiernos.
21. A. Sánchez Pérez. Botones de muestra.
22. J. M. Matheu. ¡Rataplán!
23. T. Guerrero. Gritos del alma.
24. Tomás Luceño. Romances y otros excesos.
25. L. Ruiz Contreras. Palabras y plumas.
26. R. Sepúlveda. Sol y Sombra.
27. J. López Silva. Migajas.
28. F. Pi y Margall. Trabajos sueltos
29. E. P. Bazán. Arco iris, cuentos.
30. E. Rodríguez Solís. La mujer, el hombre y el amor.
31. M. Matoses (Orzuelo). ¡Aleluyas finas!</p> | <p>32. E. Pardo Bazán. Por la España pintoresca (viajes).
33. } A. Flores. Doce españoles de
34. } brocha gorda.
35. José Estremera. Fábulas.
36. E. Pardo Bazán. Novelas cortas.
37. E. Fernández Vaamonde. Cuentos amorosos.
38. E. Pardo Bazán. Hombres y mujeres de antaño.
39. J. de Burgos. Cuentos, cantares y chascarrillos.
40. E. Pardo Bazán. Vida contemporánea.
41. } Jacinto Laballa. Novelas inti-
42. } mas.
43. Fr.ª Sarasate de Mena. Cuentos vascongados.
44. F. Pi y Margall. Diálogos y artículos.
45. Charles de Bernard. La caza de los amantes.
46. Eugenio Sue. La Condesa de Lagarde.
47. R. Altamira. Novellitas y cuentos.
48. J. López Valdemoro (El Conde de las Navas). La niña Araceli.
49. R. Soriano. Por esos mundos...
50. L. Taboada. Perfiles cómicos.
51. B. Pérez Galdós. La casa de Shakespeare.
52. J. Ortega Munilla. Fífina.
53. F. Salazar. Algo de todo.
54. Mariano de Gavia. Cuentos en guerrilla.
55. Felipe Pérez y González. Peccata minuta.
56. Francisco Alcántara. Córdoba.
57. Joaquín Dloenta. Cosas mías.
58. López Silva. De rompe y rasga.
59. Antonio Zozaya. Instantáneas.
60. J. Zahonero. Cuentecillos al aire
61. L. Taboada. Colección de tipos.</p> | <p>62. Beaumarchais. El Barbero de Sevilla.
63. Angel R. Chaves. Cuentos de varias épocas.
64. Alfonso Karr. Buscar tres pies al gato.
65. Francisco Pi y Arsuaga. El Cid Campeador.
66. Vital Aza. Pamplinas.
67. A. Peña y Gofí. Río revuelto.
68. E. Gómez Carrillo. Tristes idilios
69. Nicolás Estévez. Calandracas.
70. V. Blasco Ibáñez. A la sombra de la higuera.
71. A. Dumas, hijo. La Dama de las Camelias.
72. J. M. Bartrina. Versos y prosa.
73. F. Barado. En la brecha.
74. Luis Taboada. Notas alegres.
75. Xavier de Montepín. La señorita Tormenta.
76. A. Zozaya. De carne y hueso.
77. X. de Montepín. Muerto de amor
78. Conde León Tolstol. Venid a mí...
79. A. Calderón. A punta de pluma.
80. Enrique Murger. Elena.
81. Luis Taboada. Siga la broma.
82. L. G. de Giner. La Samaritana.
83. Cyrano de Bergerac. Viaje a la luna.
84. E. Antonio Flores. ¡Huérfana!
85. Ivan Tourguenoff. Hamlet y Don Quijote.
86. A. Pestana (Cafel). Cuentos.
87. Angel Guerra. Al sol.
88. T. Dostolewsky. Alma infantil.
89. E. de Amíola. Aire y Luz.
90. L. García de Giner. Valentina.
91. E. de Amíola. Manchas de color.
92. Voltaire. Zadíg y Micromegas.
93. M. Ugarte. Mujeres de París.
94. Obras menores de Cervantes.
95. Obras menores de Cervantes.
96. J. Pérez Zúñiga. Chapuceras.</p> | <p>97. Voltaire. Cándido.
98. Goethe. Las amarguras del joven Werther.
99. J. Benavente. Teatro rápido.
100. Novelas picarescas. Lazarillo de Tormes y Rinconete y Cortadillo.
101. J. León Pagano. La balada de los sueños.
102. A. Guerra. Polvo del camino.
103. Camilo Castello Branco. María Moisés.
104. Graella Deledda. Cuentos de la Cerdeña.
105. Antología taurina.
106. Manuel Carretero. La espuma de Venus.
107. Federico Rahola. Los ingleses vistos por un latino.
108. Eça de Queiroz. La nodriza.
109. A. de Chamisso. Pedro Schlemihl ó el hombre que ha perdido su sombra.
110. M. Sarmento. Así.
111. Felipe Trigo. A todo honor.
112. Manuel Ugarte. Los estudiantes de París.
113. Fray Luis de León. La perfecta casada.
114. Jorge Manrique. Poesías.
115. El Abate Prévost. Manón Lescaut.
116. J. Givanel Mas. Prosa epistolar
117. J. Givanel Mas. Devocionario poético.
118. Miguel A. Ródenas. De las majadas al Otero.
119. E. Marquina. Juglarías.
120. Gabriel Miró. Los amigos, los amantes y la muerte.
121. S. Rusiñol. Hojas de la vida.
122. F. de Lamartine. Rafael.
123. A. Karr. El perro de Sir John</p> |
|---|---|---|--|

Precio de cada tomo: 0'60 pesetas

EDICIONS POPULARS D'EN SANTIAGO RUSIÑOL

<p>Anant pel món . . . Ptes. 1 (2.ª edició) El místic. (2.ª edició) > 1 (Agotada) Oracions. Amb música d'E. Morera. . . > 1 (2.ª edició) Fulls de la vida . . . > 1 (Agotada) Els Jocs Florals de Canprosa. > 1 (2.ª edició) El bon policia. > 1 Monòlegs > 1 (2.ª edició) La bona gent > 1 (Agotada) Tartarín de Tarascó D'Alfons Daudet (Quart miler). > 1 El pati blau. > 1 (Agotada) El poble gris > 1 (Agotada) La mare. (5. miler). > 1 (3.ª edició) La "merienda" fraternal (4. miler) > 1 L'Alegria que passa > 1 L'heroe > 1 Llibertat! > 1 La fira de Neuilly > 1 El triomf de la carn > 1</p>	<p>L'auca del senyor Esteve Ptes 1 (3.ª edició) Els savis de Vila-trista > 1 El despatriat > 1 L'hereu Escampa > 1 En Tartarín als Alps > 1 La llei d'herencia > 1 Aucells de pas > 1 La intelectual > 1 El redemptor. > 1 Cors de dona > 1 El Teatre per dins. > 1 Dol d'«alivio» > 1 El daltabaix > 1 El titella pròdig > 1 La nit de l'amor. > 1 Del Born al Plata. (Impres. de viatge). > 1 (Agotada) Port-Tarascó, de A. Daudet. Traducció. > 1 La Verge del Mar. > 1</p>	<p>L'illa de la calma. Ptas. 1 (Agotada) El pintor de miracles > 1 L'Homenatge > 1 La lepra. > 1 L'Arma > 1 L'envelat de baix > 1 Glosari, per Xarau. > 1 El català de "La Mancha", novel·la. > 1 El pobre viudo > 1 A cà l'antiquari (Sainet) > 1 L'auca del senyor Esteve (Cinc actes) > 1 (2.ª edició) "Gente Bien" > 1 (2.ª edició) Els naufrages > 1 "Souper-Tango" > 1 Ca casa de l'art > 1 C'acaparador > 1 En Josepet de Sant Celoni. Novel·la. > 1 El català de "La Mancha", comèdia > 1</p>
---	---	--

Augment provisional per encariment del paper i primeres matèries: 0'25 céntims

NOTA.—Tothom qui vulgui adquirir qualsevol de dites obres, remetent l'import en lliurances del Gir Postal o bé en segells de franqueig al llibreter Antoni López, Rambla del Mig, 20, Barcelona, la rebrà a volta de correu, franca de ports. No responem d'extravís si no's remet, ademés un ral per a certificat. Als corresponals se'ls otorguen rebaixes.

HERRERÍA Y CONSTRUCCIONES

TORRAS, S. A.

Capital Social: 10.000,000 Pesetas

Fábrica de Hierros y Aceros limados

Redondos, Cuadrados, Planos,
Angulos, T. Chapas, Vigas, U.
CONSTRUCCIONES METÁLICAS Y MECÁNICAS
TALLERES DE FORJA Y FUNDICIÓN

SUCURSALES: MADRID Y VALENCIA

Fábrica: IGUALADA, 49 (Pueblo Nuevo).-Teléfono 421 S. M.

Oficinas: RONDA SAN PABLO, 74. - Teléfono 1740 A.



VERDAGUER Y CIA BARCELONA



Algunas de las importantes instalaciones efectuadas por esta casa:
TEATRO TÍVOLI, MAGESTIC HOTEL DE INGLATERRA,
HOTEL BRISTOL, HOTEL CONTINENTAL, HOTEL COLÓN
En construcción: Hotel RITZ y la ampliación del Hotel COLÓN

Teléfono 1662 A.

Despacho: RONDA UNIVERSIDAD, 9
Talleres: CALLE ENTENZA, núm. 41

FCA DE GÉNEROS
de
PUNTO



JOSÉ COLLEDEFORNS

Salmerón, 99

Teléfono, 6276

BARCELONA

JERSEYS PARA SENORA

EN SEDA Y SEDALINA

The "Regence Shoe"

la gran marca,

baix el nom

CALÇATS "REGENCIA"

ha esdevingut a Barcelona
com arreu, la primera.

VENDES AL COMPTAT
VENDES A CREDIT

Boqueria, 18. - BARCELONA



Grans Magatzems DAMIANS

IMMENSA EXPOSICIÓ DE

BARRETS DE PALLA

A PREUS INCREIBLES

Articles
per a Viatge

Mobles
de totes menes

Articles per a Primera Comunió

CONFECCIONS I BARRETS PER A SENYORES
I NENS, BRUSES, BOAS, ROBA BLANCA, OMBREL-
LES, BASTONS, VANOS, GUANTS, CAMISERIA,
GÈNERES DE PUNT, CALÇATS, ETC., ETC.

REBAIXA
DE PREUS

en Cristalleria,
Pisa i Bateria
de cuina

Usted será el dueño del tiempo;

puede medir hasta UN QUINTO DE SEGUNDO con nuestro

CRONÓGRAFO-TAXÍMETRO

pues es el reloj más preciso, más perfeccionado, más completo y más práctico, porque encierra en un solo objeto de PLÁQUÉ ORO INALTERABLE, **TRES** instrumentos diferentes

Un CRONÓMETRO

de una regularidad absoluta; además

Un CRONÓGRAFO

que cuenta el tiempo a su vista, hasta $\frac{1}{5}$ de segundo, y

Un TAXÍMETRO

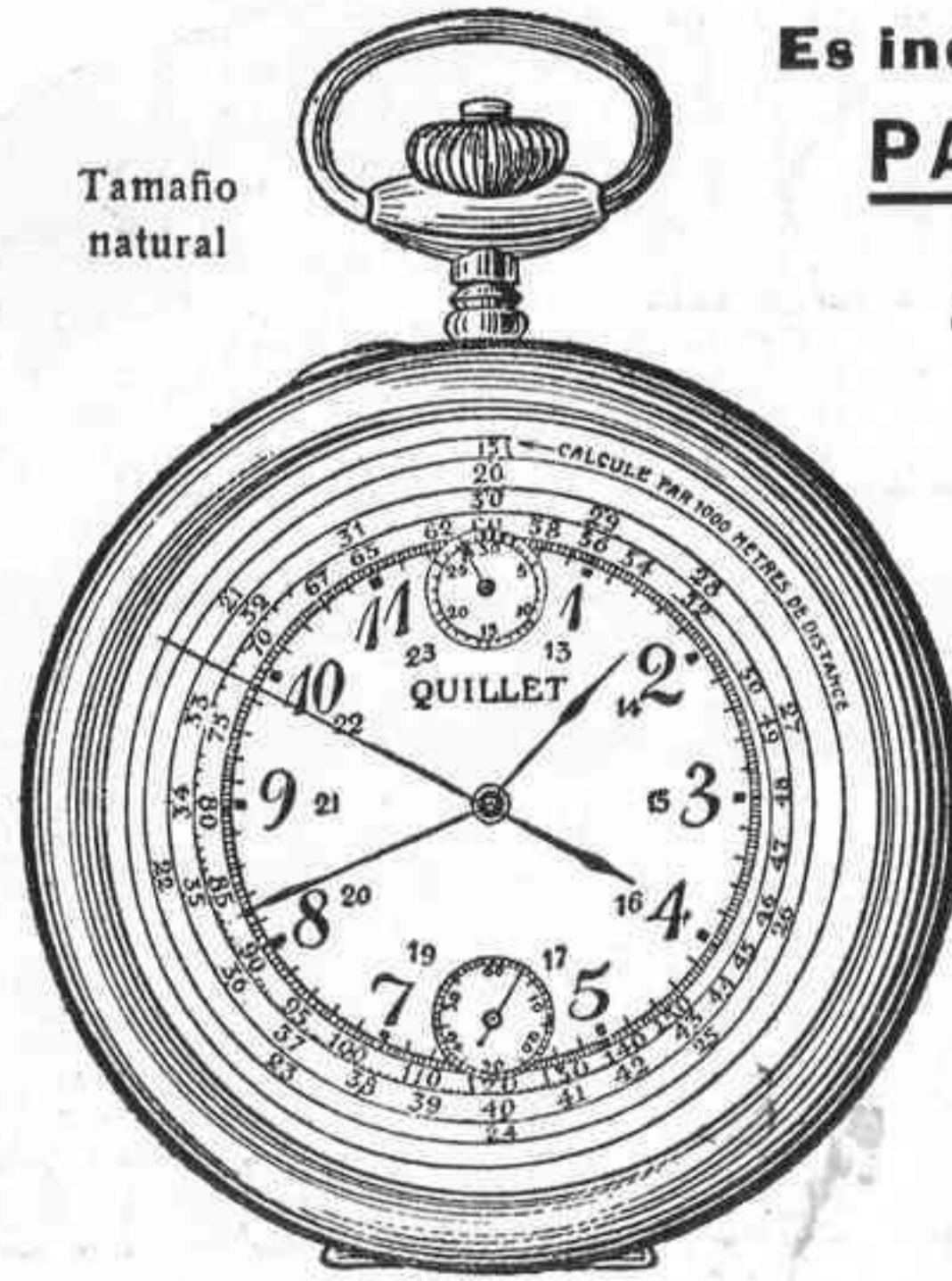
que indica todas las velocidades a la vista de cada uno

El cuadrante del Taxímetro es pequeño, pero de una lectura perfectísima.

UTIL A CADA MOMENTO
Y EN TODAS PARTES

INDISPENSABLE PARA TODOS

Tamaño natural



Es indispensable en la vida moderna

PARA EL MÉDICO

EL VIAJERO

EL INGENIERO

EL MECÁNICO

EL INDUSTRIAL

EL FOTÓGRAFO

EL DEPORTISTA

ETC., ETC.

Lo examina TODO
Regula la VIDA

ES EL MAESTRO DEL TIEMPO

y todo por el precio de un reloj

GARANTIA 5 AÑOS

12 MESES DE CRÉDITO
NADA DE PAGO ADELANTADO

Las facilidades de pago que concedemos son la mejor garantía de que nuestros artículos son siempre de fabricación SUPERIOR sin ser por eso más caros, a calidad igual, que los que se venden exclusivamente al contado.

Este feliz resultado es debido a NUESTRA ORGANIZACIÓN COMERCIAL MODERNA **COMPARAD Y JUZGAD!**

13 ptas. al MES
SE ENVÍA en un RICO ESTUCHE, franco, sin alterar su precio que es de **156** pesetas.

FABRICADO por una de las PRIMERAS MANUFACTURAS DEL MUNDO, su movimiento es con escape de áncora, línea recta, volante especial, espiral Breguet antimagnético, rubíes escogidos—regulado con una gran precisión de plano, colgado, y a diversas temperaturas;—INVARIABLE — cronometraje para parar y funcionar instantáneamente. Montado con piezas intercambiables.

SE MANDA CON UN BOLETÍN GARANTÍA DE MARCHA.

Este reloj será el que señalará la fiebre de vuestro hijo, marcará la velocidad de vuestro automóvil y evitará un accidente, registrará el rendimiento de vuestro trabajo, de vuestras máquinas y de vuestro taller. Regulará el empleo del tiempo indicando el valor de cada minuto.

DOBLA EL RENDIMIENTO DE LA EXISTENCIA.

MOVIMIENTO extra-preciso, regulado y revisado por los mejores especialistas en este trabajo de alta precisión.

CAJA de plaqué oro inalterable, protegiendo las piezas de la máquina contra los golpes y el polvo.

Mecanismo fuerte y simplificado; un solo botón pone en marcha los dos contadores, los detiene y los vuelve a cero por una simple presión.

Un cuenta vueltas permite todos los registros, desde una duración de $\frac{1}{5}$ de segundo hasta 30 minutos, pudiendo leerse fácilmente hasta la quinta parte de un segundo, dando así la precisión extremada conveniente para todos los cálculos y observaciones.

El marco taxímetro, calculado sobre una distancia de 1000 metros, está grabado a varios colores permitiendo leer directamente y sin ningún cálculo, todas las velocidades desde 12 kms. hasta **150 KILÓMETROS POR HORA.**

El volverlo a cero automáticamente es una obra maestra de mecanismo.

La caja es de PLÁQUÉ ORO, garantido inalterable, metal que, después de usado, se compra a 0'75 ptas. el gramo, o sea seis veces más caro que la plata. El reloj ofrece un hermoso conjunto y su caja tiene rigurosamente el mismo aspecto que una de oro macizo, cuyo valor no sería menor de 400 pesetas; pues únicamente un périto en la materia, y aun examinándolo

con la lupa, se apercebiría de que no es oro puro. El CRONOGRÁFO-TAXIMETRO es, pues, una pieza de alta precisión que permite todas las observaciones y todos los cálculos posibles, a un quinto de segundo y su caja es tan hermosa, tan sólida, tan inalterable y tan duradera que diríase es de oro de ley.

BOLETÍN DE COMPRA

Yo, el abajo firmado, declaro comprar a los Establecimientos **QUILLET** un **CRONOGRÁFO-TAXIMETRO** con su correspondiente estuche, conforme a su descripción y por el precio de 156 ptas., que me comprometo a pagar en la siguiente forma: el primer plazo, o sea a la recepción del reloj, 26 ptas., y los restantes en vencimientos mensuales de 13 ptas., hasta completa liquidación. Mientras no se haya satisfecho el importe total de la prenda, se considerará ésta en calidad de depósito en poder del comprador. Al contado 10% de descuento.

Nombre y 2 apellidos

Edad

FIRMA:

Profesión

Dirección de la colocación

.....

Domicilio. { Calle

{ Población

¿Cual Admón. de Correos más próxima admite valores declarados?

Provincia

(Borrar el modo de pago que no se escoja.)

Se ruega mandar el Boletín de Compra a los **ESTABLECIMIENTOS QUILLET**, Alta S. Pedro, 17.—BARCELONA